

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η εξέλιξη των μη Εξυπηρετούμενων Δανείων στην Ελλάδα από την
ένταξη στην ΟΝΕ έως σήμερα**

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΚΑΚΟΥΡΗ

A.M. 05120820M036

Αθήνα, Ιανουάριος 2022

Τριμελής Επιτροπή

Σαράντης-Ευάγγελος Λώλος, Ομότιμος Καθηγητής (Επιβλέπων)

Σταύρος Ντεγιαννάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Γρηγόρης Σιουρούνης, Επίκουρος Καθηγητής

Copyright © Κακούρη Ελισσάβητ, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στους Καθηγητές μου για τις σημαντικές γνώσεις που μου προσέφεραν. Στον Ομότιμο Καθηγητή κ. Σαράντη Λώλο για την πολύτιμη βοήθεια και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, καθώς και στους Καθηγητές κ. Σταύρο Ντεγιαννάκη και κ. Γρηγόρη Σιουρούνη για τα χρήσιμα σχόλια και υποδείξεις τους, όπως και την κα Ελευθερία Καφουριάκη για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε και τη στήριξη στις απαιτήσεις του μαθήματος στις δύσκολες συνθήκες που βιώσαμε.

Επίσης, ευχαριστώ την οικογένεια μου, γιατί χωρίς την υποστήριξή της δεν θα κατάφερνα να ανταποκριθώ με επιτυχία στην πρόκληση της απόκτησης ενός μεταπτυχιακού τίτλου.

Τέλος θέλω να ευχαριστήσω από καρδιάς όλους αυτούς που με βοήθησαν με οποιονδήποτε τρόπο, άμεσα ή έμμεσα, για την επιτυχή ολοκλήρωση της προσπάθειάς μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελετά την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα από την ένταξη στην ΟΝΕ μέχρι και σήμερα. Αναλύονται οι θεωρητικές έννοιες που σχετίζονται με τα ΜΕΔ αλλά και η πορεία αυτών στην Ευρώπη και ειδικότερα στην Ελλάδα, καθώς και οι συνέπειες του φαινομένου. Έμφαση δίδεται στους προσδιοριστικούς παράγοντες, μακροοικονομικούς και μικροοικονομικούς, μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης πρόσφατων μελετών, καταλήγοντας στην ιδιαίτερη βαρύτητα των μακροοικονομικών παραγόντων. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην παρουσίαση του νομικού πλαισίου που υιοθετήθηκε, αλλά και στην αποτελεσματικότητα των μέτρων που εφαρμόστηκαν, με στόχο τον περιορισμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Η ιδιαίτερη βαρύτητα σημαντικών μακροοικονομικών παραγόντων όπως του ΑΕΠ, της ανεργίας και του πληθωρισμού, στην εξέλιξη των ΜΕΔ, επιχειρήθηκε να αποδειχθεί μέσω υποδειγμάτων γραμμικής παλινδρόμησης με την μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων (OLS), τόσο για το σύνολο των ΜΕΔ όσο και για τρεις κατηγορίες δανείων, ήτοι καταναλωτικά, στεγαστικά και επιχειρηματικά. Επιπρόσθετα, ελέγχθηκε η υπόθεση της συσχέτισης των ΜΕΔ με την παράμετρο του χρόνου και την ίδια την δομή αυτών των δανείων.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι ο χρόνος και το ύψος των ΜΕΔ το προηγούμενο τρίμηνο, αποτελεί τον πιο σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα, αφού η σημαντικότητα του συντελεστή και η ισχυρή θετική συσχέτιση, δηλώνει ότι ο δείκτης θα βαίνει αυξανόμενος όσο τα ΜΕΔ έχουν αύξηση το προηγούμενο τρίμηνο. Αυτό το αποτέλεσμα επιβεβαιώνει ως λύση τις σημαντικές νομοθετικές παρεμβάσεις που έγιναν περί ‘τιτλοποίησης’ των ‘κόκκινων’ δανείων και λογιστικής απομείωσης τους από τους ισολογισμούς των τραπεζών. Εναλλακτικά, ο δείκτης ΜΕΔ μπορεί να ερμηνευτεί αρκετά ικανοποιητικά από την ανεργία για όλες τις κατηγορίες δανείων, λιγότερα ικανοποιητικά από τον πληθωρισμό για όλες τις κατηγορίες δανείων και επίσης λιγότερο ικανοποιητικά από το ΑΕΠ, μόνο για την κατηγορία των στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων.

Λέξεις κλειδιά: Μη εξυπηρετούμενα δάνεια-ανοίγματα, κόκκινα δάνεια, θεσμικές παρεμβάσεις, πιστωτικός κίνδυνος

Abstract

The purpose of this study to examine the evolution of non-performing loans in Greece since joining EMU until today. The theoretical concepts related to NPLs and their course in Europe and especially Greece are analyzed, as well as the consequences of this phenomenon. Emphasis is given to the determinants, macroeconomic and microeconomic, through a literature review of recent studies, concluding the significant importance of macroeconomic factors. Special emphasis is also placed on the presentation of the legal interventions made, but also on the effectiveness of the measures implemented, aiming the reduction of non-performing loans.

The special emphasis of important macroeconomic factors such as GDP, unemployment and inflation, on the evolution of NPLs, was attempted to be proved by linear regression models with the least squares method (OLS), for the three categories of NPLs, meaning, consumer, housing and business and for total NPLs. In addition, the hypothesis of the correlation of NPLs with the time parameter and the structure of these loans was also tested.

The empirical results highlight that the time and the amount of NPLs in the previous quarter, is the most important determinant factor, given that the statistical importance of the factor and the strong positive correlation indicates that the index will increase as the NPLs increase in the previous quarter. This result confirms that the legal interventions made on the 'securitization' of the 'red' loans and their accounting impairment from the banks' balance sheets was the solution. Alternatively, NPLs can be satisfactorily interpreted by unemployment for all categories of loans, less satisfactory by inflation for all categories of loans and also less satisfactory by GDP, only for the category of mortgage and consumer loans.

Keywords: Non-performing Loans, Non-performing Exposures, red loans, institutional interventions, credit risk.

Πίνακας περιεχομένων	
Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο I: Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ)	9
1.1 Ορισμοί.....	9
1.1.1 Το τραπεζικό σύστημα	9
1.1.2 Πιστωτικός κίνδυνος	9
1.1.3 Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ) - μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα (ΜΕΑ) ...	10
1.2 Η εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ευρώπη	11
1.3 Η περίπτωση της Ελλάδας	13
1.3.1 Εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.....	13
1.3.2 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ελλάδα	16
1.3.3 Συνέπειες των μη εξυπηρετούμενων δανείων	18
1.4 Προσδιοριστικοί παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ).....	19
Κεφάλαιο II: Θεσμικό Πλαίσιο	25
2.1 Ο Νόμος 3869/2010 για υπερχρεωμένα νοικοκυριά.....	25
2.1.1 Βασικά στοιχεία	25
2.1.2 Αποτίμηση- Αποτελεσματικότητα	26
2.2 Ο Νόμος 4224/2013 περί διαχείρισης ιδιωτικού χρέους.....	27
2.2.1 Βασικά στοιχεία	27
2.2.2 Η αναθεώρηση του ΚΔΤ.....	28
2.2.3 Ενίσχυση Εποπτικού πλαισίου ΠΕΕ 42/30.5.2014	29
2.2.4 Αποτίμηση του ΚΔΤ.....	29
2.3 Πλειστηριασμοί Ακινήτων	30
2.3.1 Αποτελεσματικότητα των πλειστηριασμών.....	31
2.4 Ίδρυση της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ν.4389/2016)	32
2.4.1 Ο Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών (ν.4472/2017)	33
2.4.2 Ο Νόμος 4605/2019 περί προστασίας της πρώτης κατοικίας	34
2.4.3 Συνοπτική Αποτίμηση του έργου της ΕΓΔΙΧ.....	34
2.5 Πρόγραμμα ‘ΗΡΑΚΛΗΣ’ (άρθρο 46 του ν.4649/2019)	35
2.5.1 Συνοπτική Αποτίμηση του προγράμματος «Ηρακλής»	36
2.6 Νέος πτωχευτικός κώδικας (ν.4738/2020)	37
2.7 “Αργώ” η ελληνική Bad Bank.....	37
Κεφάλαιο III: Εμπειρική διερεύνηση	41
3.1 Παρουσίαση-ανάλυση μεταβλητών	41
3.2 Τα δεδομένα και το οικονομετρικό μοντέλο.....	46
3.3 Μεθοδολογία και αποτελέσματα	50
3.4 Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας	56
Κεφάλαιο IV : Συμπεράσματα	57
Βιβλιογραφία	60

Εισαγωγή

Την τελευταία δεκαετία πολλοί ερευνητές έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους στην πορεία και την ανάλυση των αποκαλούμενων «κόκκινων δανείων» και ιδιαίτερος στον προσδιορισμό εκείνων των παραγόντων, τόσο από το οικονομικό περιβάλλον όσο και από το ίδιο το τραπεζικό σύστημα, τα οποία είναι υπεύθυνα για την διόγκωση αυτών των προβληματικών δανείων. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει προσδιορίσει ότι «μη εξυπηρετούμενα» θα είναι τα δάνεια, που ο δανειολήπτης αξιολογείται ως απίθανο να αποπληρώσει και δεν έχει καταβάλει συμφωνηθείσες δόσεις πάνω από 90 μέρες.

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) αποτελούν ένα γενικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν πολλές εμπορικές τράπεζες, και ειδικότερα στις χώρες της Ευρώπης, η ιστορία έχει δείξει ότι τις μεγάλες κρίσεις ακολουθεί η συσσώρευση στο μέγεθος των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Μετά την νομισματική ένωση και στον απόηχο της κρίσης του 2008, πολλές χώρες της ΟΝΕ και ιδιαίτερος οι νότιες χώρες της Ευρώπης, όπως η Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία, καταγράφουν πολύ αυξημένα ποσοστά των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως ποσοστό των συνολικών δανείων, υποδηλώνοντας έτσι και την γενικότερη δύσκολη οικονομική κατάσταση (European Central Bank, 2018).

Εμπειρικές μελέτες των τελευταίων ετών τόσο για την Ευρώπη όσο και για την Ελλάδα, αναδεικνύουν το πρόβλημα της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και επισημαίνουν ότι αυτό αποδίδεται περισσότερο στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος, σε εξωτερικούς δηλαδή μακροοικονομικούς παράγοντες, όπως είναι ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, η ανεργία, η αύξηση του δημόσιου χρέους, η πορεία των επιτοκίων και ο πληθωρισμός (Louzis et al 2010, Klein 2013, Jouini 2013, Makri et al 2014, Konstantakis et al 2016, Karadima and Louri 2021).

Η παρούσα εμπειρική διερεύνηση ασχολείται με την εξέλιξη των ΜΕΔ στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, για την χρονική περίοδο 2002-2021 καθώς και με μακροοικονομικούς παράγοντες, που βιβλιογραφικά έχει αποδειχθεί ότι είναι αρκετά σημαντικοί δείκτες επηρεασμού των ΜΕΔ, όπως το ΑΕΠ, η ανεργία και ο πληθωρισμός. Παράλληλα, γίνεται μια διερεύνηση του νομικού πλαισίου που υιοθετήθηκε στην ερευνώμενη περίοδο και της αποτελεσματικότητας που είχαν αυτά τα μέτρα στο πρόβλημα της διαχείρισης και μείωσης των ΜΕΔ.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι ορισμοί των εννοιών ΜΕΔ και ΜΕΑ και η έννοια του πιστωτικού κινδύνου. Αναλύεται επίσης η εξέλιξη των ΜΕΔ στην Ευρώπη και ειδικότερα η περίπτωση της Ελλάδας, η πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και η εξέλιξη των ΜΕΔ μέχρι σήμερα. Η ανάλυση συνεχίζει με την διερεύνηση των παραγόντων επηρεασμού των ΜΕΔ, τόσο σε μακροοικονομικό όσο και μικροοικονομικό επίπεδο, μέσα από πρόσφατες εμπειρικές μελέτες, καταγράφοντας τόσο την μεθοδολογία όσο και τα εμπειρικά ευρήματα αυτών, καταλήγοντας στην σημαντικότητα των μακροοικονομικών παραγόντων.

Στο *δεύτερο* κεφάλαιο, επιχειρείται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση του νομικό πλαισίου που υιοθετήθηκε το ερευνώμενο διάστημα, με σημαντικά νομοθετήματα όπως ο νόμος ‘Κατσέλη-Σταθάκη’ ή ο Κώδικας Δεοντολογίας των Τραπεζών ή το πρόγραμμα ‘ΗΡΑΚΛΗΣ’, και γίνεται προσπάθεια αποτίμησης της αποτελεσματικότητας αυτών των μέτρων, αναφορικά με το στόχο της διαχείρισης του ιδιωτικού χρέους και της μείωσης των ΜΕΔ για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Το *τρίτο* κεφάλαιο περιλαμβάνει την εμπειρική διερεύνηση της συσχέτισης συγκεκριμένων μακροοικονομικών παραγόντων, που βιβλιογραφικά αναφέρονται ως αρκετά σημαντικοί, ήτοι της ανεργίας, του ΑΕΠ και του πληθωρισμού, με το σύνολο των ΜΕΔ αλλά και των τριών κατηγοριών των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ήτοι στεγαστικά, καταναλωτικά και επιχειρηματικά δάνεια, για την χρονική περίοδο 2002 Q4-2021 Q2. Στο κεφάλαιο αυτό επίσης παρουσιάζονται και τα ευρήματα αυτής της έρευνας αναφορικά με τους σημαντικότερους παράγοντες επηρεασμού ανά κατηγορία δανείου.

Τέλος, το *τέταρτο* κεφαλαίο συνοψίζει τα συμπεράσματα που προκύπτουν τόσο από τις βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις από δημοσιευμένες μελέτες και από την καταγραφή των νομοθετικών παρεμβάσεων, αλλά και μέσω των εμπειρικών ευρημάτων της παρούσας έρευνας.

Κεφάλαιο I: Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ)

1.1 Ορισμοί

1.1.1 Το τραπεζικό σύστημα

Ο ρόλος ενός χρηματοπιστωτικού συστήματος στις σύγχρονες οικονομίες έγκειται στην διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής διαμεσολάβησης, ήτοι στην διοχέτευση κεφαλαίων από τους αποταμιευτές στους επενδυτές. Συνεπώς, ένα υγιές και αποδοτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα ευνοεί τη συσσώρευση αποταμιεύσεων και καθιστά δυνατή την κατανομή τους στις παραγωγικότερες επενδύσεις, στηρίζοντας έτσι την καινοτομία και την οικονομική ανάπτυξη. Σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, οι τράπεζες είναι οι βασικοί χρηματοπιστωτικοί διαμεσολαβητές -financial intermediaries, με απώτερο στόχο την εξομάλυνση της κατανομής εισοδημάτων και επενδύσεων μεταξύ των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων (European Commission, 2017).

1.1.2 Πιστωτικός κίνδυνος

Το κανάλι όμως του πιστωτικού δανεισμού ενέχει κινδύνους, καθώς το πιστωτικό ίδρυμα δεν μπορεί να γνωρίζει εκ των προτέρων εάν ο δανειολήπτης θα αποπληρώσει το δάνειο του, ενέχει δηλαδή ‘πιστωτικό κίνδυνο’. Ο κίνδυνος αυτός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την φύση των δραστηριοτήτων μιας τράπεζας και ορίζεται ως η αθέτηση των υποχρεώσεων των πιστούχων της και μπορεί να προκαλέσει σημαντική επιδείνωση των οικονομικών μεγεθών της, ως και σε ορισμένες περιπτώσεις και προβλήματα βιωσιμότητας (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, 1999).

Τα χορηγούμενα δάνεια, ως απαιτήσεις, καταχωρούνται στο ενεργητικό του ισολογισμού των τραπεζών, είναι δηλαδή χορηγήσεις απαιτητές από τους πελάτες των τραπεζών, εξασφαλίζουν έσοδα από τόκους και καθιστούν ικανή την τράπεζα να χορηγεί νέα δάνεια. Αντιθέτως, εάν ένα δάνειο δεν δημιουργεί εισροές, παύει δηλαδή να αποπληρώνεται, παύει να θεωρείται περιουσιακό στοιχείο ή στοιχείο του *ενεργητικού* της τράπεζας. Η τελευταία οφείλει έπειτα από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα να το χαρακτηρίσει ‘επισημασμένο’ ή ‘μη εξυπηρετούμενο’ ή ‘κόκκινο’ και να δημιουργήσει ‘προβλέψεις’ έναντι επισφαλών απαιτήσεων, που αποτελούν *υποχρεώσεις* προς καταθέτες και μετόχους.

Ο πιστωτικός κίνδυνος είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες αναστολής παροχής πιστώσεων στην πραγματική οικονομία και αποτελεί απειλή στην σταθερότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος. Η φύση του κινδύνου αυτού μπορεί να θεωρηθεί συνισταμένη τεσσάρων άλλων επιμέρους κινδύνων, ήτοι (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, 1999):

- Κίνδυνος πτώχευσης (default risk) δηλαδή στην πτώχευση των πιστούχων.
- Κίνδυνος ανοίγματος (exposure risk) δηλαδή στο συνολικό ποσό που είναι εκτεθειμένο στον κίνδυνο.
- Κίνδυνος ανάκτησης (recovery risk) αναφέρεται στο ποσό ικανοποίησης της τράπεζας σε περίπτωση πτώχευσης.
- Κίνδυνος περιθωρίων (credit spread risk) αναφέρεται στην πιθανότητα μείωσης της αξίας πιστοδότησης.

Η ανάγκη εκτίμησης του μεγέθους του κινδύνου οδήγησε και στην μοντελοποίηση του γεγονότος και την δημιουργία διαφόρων υποδειγμάτων πιστωτικού κινδύνου.

1.1.3 Μη εξυπηρετούμενα Δάνεια (ΜΕΔ) - μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα (ΜΕΑ)

Μια από τις βασικές αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) είναι η καταγραφή και η αντιμετώπιση των **μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ)** ή αλλιώς **Non performing Loans (NPLs)**. Ένα δάνειο, γίνεται **μη εξυπηρετούμενο**, σύμφωνα με οδηγίες που έχουν δοθεί από την ΕΚΤ προς τις τράπεζες, όταν ο δανειολήπτης (European Commission, 2017):

- ✓ Αξιολογείται ως απίθανο να αποπληρώσει τις πιστωτικές του υποχρεώσεις ή
- ✓ Δεν έχει να καταβάλει συμφωνηθείσες δόσεις πάνω από 90 μέρες.

Ο ανώτερος ορισμός για τα ΜΕΔ, προκύπτει και από το έγγραφο κατευθύνσεων προς τις τράπεζες από την ΕΚΤ, καθώς δεν υπήρχε μεταξύ των χωρών μελών ένας καθολικά αποδεκτός τρόπος καταγραφής. Έτσι, σε εναρμόνιση των ορισμών χρησιμοποιείται και ο όρος **Μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ΜΕΑ** ή **Non performing Exposures (NPEs)**, με βασικά χαρακτηριστικά το κριτήριο της «αβέβαιης είσπραξης» και το κριτήριο των «ημερών καθυστέρησης». Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι όροι ΜΕΔ και ΜΕΑ χρησιμοποιούνται σε κάποια έγγραφα ως ταυτόσημοι, εξάλλου οι διαφορές στον ορισμό αφορούν στα τεχνικά χαρακτηριστικά, σε εκτελεστικά δηλαδή τεχνικά πρότυπα της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (ΕΑΤ). Έτσι ο όρος ΜΕΑ αφορά γενικά ανοίγματα από δάνεια, προκαταβολές και χρεόγραφα. Σύμφωνα με τους νέους κανόνες διαχείρισης των «ανοιγμάτων υπό ρύθμιση» (forborne exposures), ο νέος ορισμός των ανοιγμάτων είναι ευρύτερος του όρου «δανείων», καθώς περιλαμβάνει όλα τα χρεωστικά μέσα και τα ανοίγματα εκτός του ισολογισμού, επομένως πρόκειται για μια έννοια ευρύτερη από εκείνη της «απομείωσης» και της «αθέτησης», που μπορεί να αφορά και καθυστέρηση μεγαλύτερη των 90 ημερών και ανοίγματα «αβέβαιης είσπραξης», τα οποία χαρακτηρίζονται ως «μη εξυπηρετούμενα» με ποιοτικά κριτήρια (Bank of Greece, 2017; European Central Bank, 2019).

Οι τράπεζες οφείλουν να εντοπίζουν σε πρώιμο στάδιο τα δάνεια εκείνα που ενέχουν κίνδυνο να γίνουν «κόκκινα» ή αλλιώς «μη εξυπηρετούμενα», καθώς αυτό επηρεάζει στοιχεία του ισολογισμού τους με δύο τρόπους. *Πρώτον*, προκαλεί ζημιές και μειώνει την

κερδοφορία τους και *δεύτερον* προϋποθέτει προβλέψεις και δέσμευση πόρων, γεγονός που περιορίζει ακόμα περισσότερο τα κέρδη και γενικότερα την ευρωστία τους. Για το λόγο αυτό και η συσσώρευση «μη εξυπηρετούμενων δανείων» δυσχεραίνει τις νέες χορηγίες αλλά και τις επενδύσεις (European Central Bank, 2021).

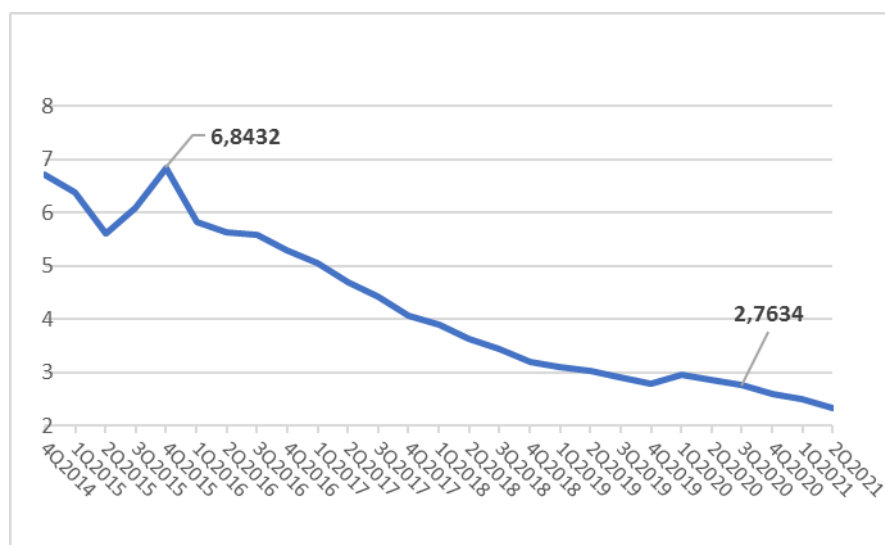
Η ευρωστία των τραπεζών μπορεί να αξιολογηθεί μέσω μιας σειράς δεικτών όπως είναι ο Δείκτης ΜΕΔ ή Δείκτης Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ) ή Δείκτης Μέσης Απόδοσης Ιδίων Κεφαλαίων (ΑΙΚ). Αναλυτικότερα ο *Δείκτης ΜΕΔ* αποτελεί τον λόγο της ονομαστικής αξίας των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο των δανείων και έτσι όσο υψηλότερος είναι αυτός ο δείκτης τόσο δυσχαιρέονται τα στοιχεία του ενεργητικού μιας τράπεζας και επομένως αυξάνονται και οι αναμενόμενες ζημιές. Ο *Δείκτης ΔΚΕ* αποτυπώνει την φερεγγυότητα μιας τράπεζας δείχνοντας το λόγο του κανονιστικού κεφαλαίου ως προς τα στοιχεία του ενεργητικού, δηλαδή πρακτικά την ικανότητα μιας τράπεζας να απορροφά τις ζημιές. Ο *Δείκτης ΑΙΚ* είναι ο λόγος του καθαρού εισοδήματος προς το κεφάλαιο και αποτυπώνει την συνολική κερδοφορία μιας τράπεζας, έτσι υψηλή κερδοφορία δηλώνει και την ικανότητα να αυξηθεί και το κεφάλαιο (European Commission, 2017).

Οι τράπεζες επομένως πρέπει να εξετάζουν προσεκτικά τα χορηγούμενα δάνεια, ώστε να μπορούν να εντοπίζουν σε πρώιμο στάδιο εκείνα που ενέχουν κίνδυνο και να μπορούν να καλυφθούν από τα αποθέματα ασφαλείας, για τα οποία έχουν γίνει και οι αντίστοιχες προβλέψεις. Έχουν αναπτύξει έτσι μηχανισμούς έγκαιρης προειδοποίησης, για δυνητικούς μη εξυπηρετούμενους πελάτες (τόσο σε front office συναλλαγές όσο και σε back office), αλλά και μηχανισμούς στους οποίους οι προβλέψεις δεν είναι μόνο επαρκείς αλλά σχηματίζονται και εγκαίρως. Ένα από αυτά τα εργαλεία είναι και το *προκαθορισμένο ημερολογιακό πρόγραμμα σχηματισμού προβλέψεων*, που λειτουργεί ως μηχανισμός ασφαλείας (backstop) για τυχόν ανεπαρκή κάλυψη των κόκκινων δανείων (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2020).

1.2 Η εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ευρώπη

Ως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η μείωση των ΜΕΔ είναι σημαντική για την ομαλή λειτουργία της Τραπεζικής Ένωσης και της Ένωσης Κεφαλαιαγορών, καθώς και για τη σταθερότητα και την ολοκλήρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ΕΕ. Έτσι για λόγους σύγκρισης και θεωρητικής ανάλυσης, παραθέτουμε την πορεία των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον χώρο της ευρύτερης Ευρώπης, για χρονική περίοδο 2014-2021, ως το κάτωθι Διάγραμμα.

Διάγραμμα 1 : Εξέλιξη των ΜΕΔ στην Ευρώπη, 2014-2021

Πηγή : European Central Bank, 2021

Τα δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) για την χρονική περίοδο 2014-2021, ως φαίνονται στο Διάγραμμα 1, αποκαλύπτουν ότι η κρίση του 2008 για την Ευρωπαϊκή Ένωση είχε αρνητικό αντίκτυπο στο δείκτη μέτρησης των ΜΕΔ, φτάνοντας το 2016 στο 6,09%. Σταδιακά όμως ο δείκτης ΜΕΔ βαίνει μειούμενος, φτάνοντας το 2020 περίπου στο 2,8%, γεγονός που αποδεικνύει ότι η γενικότερη καθοδήγηση της ΕΚΤ προς τις τράπεζες, για εντοπισμό και διαχείριση των προβληματικών δανείων, απέδωσε καρπούς. Ακόμα και για την περίοδο του 2020 και 2021 και ειδικότερα στον απόηχο της πανδημίας COVID-19, διαφαίνεται ότι τα ποσοστά δεν επηρεάστηκαν σημαντικά.

Επιπρόσθετα, ενδεικτικά και σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της ΕΚΤ, στον κάτωθι Πίνακα 1 παρουσιάζονται στοιχεία για την πορεία των ΜΕΔ σε διάφορες χώρες της Ευρώπης για την περίοδο 2016-2018.

Πίνακας 1 : Εξέλιξη ΜΕΔ στην ΕΕ, 2016-2018

ΧΩΡΕΣ	Q2016	Q2017	Q2018
ΒΕΛΓΙΟ	3,4	2,9	2,5
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2,5	2,0	1,7
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	15,9	12,2	8,7
ΕΛΛΑΔΑ	45,9	46,6	44,8
ΙΣΠΑΝΙΑ	5,7	4,8	4,2
ΓΑΛΛΙΑ	3,7	3,2	3,0
ΙΤΑΛΙΑ	15,2	11,9	9,7
ΚΥΠΡΟ	37,8	34,0	29,2
ΛΕΤΟΝΙΑ	3,2	2,6	1,9
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	3,8	3,1	3,4

ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	1,8	1,4	0,6
ΜΑΛΤΑ	4,4	3,7	3,8
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	2,4	2,3	2,1
ΑΥΣΤΡΙΑ	5,7	4,2	3,3
ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	19,5	18,1	15,3
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	15,4	13,6	9,0
ΦΙΛΑΝΔΙΑ	1,6	1,6	0,0

Πηγή: European Central Bank, 2018

Από τον ανωτέρω πίνακα διαφαίνεται ότι η κρίση του 2008 επηρέασε περισσότερο τις χώρες του νότου, αφού παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, με την Ελλάδα να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό στο 45.9% το 2016, ένα ποσοστό δηλαδή εννέα (9) φορές υψηλότερο από το μέσο όρο της Ευρώπης. Ακολουθούν με υψηλά ποσοστά η Κύπρος, Ιταλία και Πορτογαλία. Σταδιακά όμως παρατηρείται μείωση του δείκτη για όλες τις χώρες.

1.3 Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής κοινότητας, επηρεάστηκε τόσο από τις εξελίξεις στο τραπεζικό κλάδο λόγω της Ευρωζώνης και του κεντρικού χρηματοπιστωτικού συστήματος όσο και από την οικονομική κρίση του 2008, που δημιούργησε ύφεση και ένα ασταθές περιβάλλον, ιδιαιτέρως στις χώρες της νότιας Ευρώπης.

1.3.1 Εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος

Από τα μέσα της **δεκαετίας του '80**, το τραπεζικό σύστημα της χώρας εισέρχεται στη φάση λήψης μιας σειράς μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να αρθούν προηγούμενες στρεβλώσεις, αφού μέχρι και εκείνη την περίοδο χαρακτηρίζονταν από κρατικό παρεμβατισμό, για να δημιουργηθεί ένα σύγχρονος χρηματοπιστωτικός μηχανισμός, υπό την εποπτεία και το ρυθμιστικό ρόλο της Τραπεζής Ελλάδος, ως 'τράπεζα των τραπεζών'¹. Θα μπορούσε δηλαδή να χαρακτηριστεί ως υψηλά ρυθμιζόμενο και ιδιαίτερα ως προς την παροχή πίστωσης, αφού οι ρυθμίσεις αφορούσαν τόσο την ποσότητα όσο και την κατεύθυνση του χρήματος. Από το 1988 είχε ήδη αρχίσει η απελευθέρωση του συνόλου σχεδόν των επιτοκίων χορηγήσεων με τη βαθμιαία κατάργηση του συστήματος δεσμεύσεων-αποδεσμεύσεων επί των καταθέσεων-χορηγήσεων (Θάνος 1999, Voridis 1993).

Σημαντική αφετηρία των εξελίξεων αυτών αποτελούν οι προτάσεις της έκθεσης της «Επιτροπής Καρατζά», όπου με την υπ' αριθ. 1447/513/30.6.1987 απόφαση του

¹ Θάνος (1999) : Οι βασικές στρεβλώσεις ήταν (α) το συγκεντρωτικό γραφειοκρατικό σύστημα (β) οι προσλήψεις υπεράριθμου προσωπικού χωρίς αξιολόγηση (γ) η αδυναμία ανάπτυξης τραπεζικών δραστηριοτήτων.

Υπουργού Εθνικής Οικονομίας συγκροτήθηκε στο Κ.Ε.Π.Ε ομάδα εργασίας, για τη μελέτη θεμάτων σχετικών με το χρηματοπιστωτικό σύστημα στα πλαίσια κατάρτισης του πενταετούς προγράμματος Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης και τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος. Το πρόγραμμα περιλάμβανε τρεις φάσεις και ο παρεμβατικός ρόλος της Κεντρικής Τραπέζης περιορίζεται στη χρησιμοποίηση των πλέον αποτελεσματικών και ρυθμιστικών μέσων της αγοράς (Κ.Ε.Π.Ε, 1991).

Πραγματικά, με δεδομένο την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έτσι της ανάγκης εναρμόνισης με το θεσμικό περιβάλλον της Ε.Ε, στις *αρχές της δεκαετίας του 1990* συντελείται σταδιακή άρση των κανονιστικών περιορισμών στις πιστωτικές αγορές. Αυτή η απελευθέρωση είχε σαν αποτέλεσμα να αλλάξει η δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, καθώς ιδρύονται νέες τράπεζες και αλλάζουν τα μερίδια αγοράς. Πιο συγκεκριμένα, με την δομή των ελληνικών τραπεζών, στον Πίνακα 2 φαίνονται τα μερίδια αγοράς από το 1980-2000:

Πίνακας 2: Εκατοστιαία διάρθρωση (%) του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με βάση το σύνολο του ενεργητικού, 1980-2000.

	1980	1993	1995	1997	1999	2000
Εθνική Τράπεζα	41,6	42,3	31,2	31,4	31,1	30,3
Αγροτική Τράπεζα	16,6	12,2	14,3	13,3	11,6	10,9
Εμπορική Τράπεζα	12,0	10,5	10,8	10,6	10,9	11,0
Εθνική Κτηματική	8,1	7,0	8,4	8,1	0,0	0,0
Ιονική Τράπεζα	5,3	4,6	6,4	7,1	4,8	0,0
ΕΤΒΑ	4,7	5,6	5,8	2,1	2,2	2,1
Alpha Bank	4,6	6,2	8,4	11,0	14,1	19,8
Γενική Τράπεζα	2,0	1,4	1,3	1,3	1,6	1,5
ΕΤΕΒΑ	1,6	0,6	0,4	0,6	1,2	0,9
Τράπεζα Εργασίας	1,0	3,1	4,1	4,3	4,3	1,2
Τράπεζα Επενδύσεων	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Τράπεζα Κρήτης	0,6	1,3	1,3	1,3	0,0	0,0
Τράπεζα Αθηνών	0,3	0,3	0,4	1,0	3,7	7,9
Τράπεζα Πειραιώς	0,3	0,4	0,6	1,0	3,7	7,9
Τράπεζα Μακεδονίας	0,3	1,0	1,3	1,6	2,0	0,0
Εθνική Στεγαστική	0,2	0,3	0,4	0,0	0,0	0,0
Τράπεζα Αττικής	0,2	0,3	0,4	0,4	0,8	0,0
Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος	0,0	0,4	0,5	0,5	0,0	0,0
EUROBANK	0,0	0,6	1,1	2,2	6,2	10,8
Τράπεζα Χίου	0,0	0,5	0,8	1,1	1,6	0,0
Inter Bank	0,0	0,4	0,7	0,0	0,0	0,0
Credit Lyonnais	0,0	0,4	0,6	0,2	0,0	0,0
Εγνατία Τράπεζα	0,0	0,2	0,4	0,4	1,3	1,2
Δωρική Τράπεζα	0,0	0,2	0,2	0,2	0,4	0,6
Ευρωπαϊκή Λαϊκή Τράπεζα	0,0	0,1	0,3	0,6	0,2	0,8
Aspis Bank	0,0	0,1	0,1	0,2	0,5	0,4
Nova Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9
Ελληνική Τράπεζα	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Unit Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,02
Citibank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,02

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, 2002

Τα μεγαλύτερα μερίδια αγοράς εκείνη την χρονική περίοδο, είχαν η Εθνική, Αγροτική και Εμπορική Τράπεζα. Ο βαθμός συγκέντρωσης επηρεάζει φυσικά τον ανταγωνισμό και θα

λέγαμε ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έχει χαρακτηριστικά ολιγοπωλίου. Όμως συνέπεια της απελευθέρωσης ήταν η δημιουργία νέων τραπεζών που ο αριθμός τους το 1993 είχε φτάσει στις 25 και αναπτύσσονται και καταστήματα ξένων τραπεζών. Ακολούθησαν εξαγορές και συγχωνεύσεις, αρχικά οι μικρές ιδιωτικές από μεγαλύτερες ιδιωτικές τράπεζες και μετά ορισμένες κρατικές μικρότερου μεγέθους, όπως η περίπτωση Εθνικής Κτηματικής από την Εθνική Τράπεζα (Τράπεζα Ελλάδος, 2002).

Τέλος **μέχρι το 2000** συνέχισαν οι συγχωνεύσεις και η φιλοσοφία των ιδιωτικοποιήσεων, γεγονός που επέτρεψε σε ορισμένες ιδιωτικές να ενισχύσουν την παρουσία τους στο χώρο (περίπτωση Alpha Bank, Eurobank, Πειραιώς-Πίνακας 2, σελ. 14). Επομένως αυτό οδήγησε σταδιακά στην μείωση του μεριδίου αγοράς στις κρατικές τράπεζες. Διαχρονικά, με τις εξαγορές και τις συγχωνεύσεις μειώθηκε ο αριθμός τραπεζών, αυξήθηκε όμως ο αριθμός υποκαταστημάτων, ο αριθμός απασχολουμένων και τα στοιχεία του ενεργητικού, που σημαίνει ότι απελευθερώθηκαν και τα δάνεια.

Χαρακτηριστική είναι και η μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων σε σχέση με τα επιτόκια καταθέσεων, που επιβεβαιώνει τις επιπτώσεις της απελευθέρωσης των τραπεζών, καθώς υπάρχει σταδιακή μείωση των επιτοκίων δανεισμού από 25% σε 7,66% μέχρι το 2001, που εκεί έχουμε και την νομισματική ενοποίηση με την Ευρώπη και αντίστοιχη μείωση στα επιτόκια καταθέσεων από 18% το 1991 σε 2.93 (Τράπεζα Ελλάδος, 2003).

Αναφορικά με τις επιδόσεις τους, οι ελληνικές τράπεζες παρουσίαζαν σημαντική κερδοφορία **μέχρι το 2007**, λειτουργούσαν με τη μορφή της ανώνυμης εταιρίας και το καθεστώς λειτουργίας τους διέπονταν από τις διατάξεις της νομοθεσίας περί ανωνύμων εταιριών (νόμος 2190/1920) και από τις ειδικές διατάξεις της τραπεζικής νομοθεσίας. Επίσης, πολλά πιστωτικά ιδρύματα παρείχαν χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και διασυννοριακά, σύμφωνα πάντα με τις διατάξεις του κοινοτικού τραπεζικού δικαίου. Δίνεται έμφαση σε τοποθετήσεις στην κεφαλαιαγορά, και αναπτύσσονται επιχειρήσεις χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα, όπως εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης (Leasing), εταιρείες πρακτορείας επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring), που αν και δεν ανήκαν στον τραπεζικό κλάδο, εντούτοις παρείχαν σχετικές με αυτόν υπηρεσίες (Τράπεζα Ελλάδος, 2007).

Το ξέσπασμα όμως της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, **το 2008**, στην Ελλάδα έφτασε το 2009, άρχισε να έχει αντίκτυπο και στον ελληνικό χώρο. Οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν την πιστοληπτική ικανότητα του ελληνικού κράτους και ακολούθως την πιστοληπτική ικανότητα των ελληνικών τραπεζών, αφού η διατραπεζική αγορά έκλεισε για τις ελληνικές τράπεζες. Η χρηματοοικονομική αγορά για πολλά χρόνια υποεκτιμούσε τους κινδύνους και έπαιρνε μεγάλα ρίσκα, επιδιώκοντας το γρήγορο και εύκολο κέρδος και μάλιστα υπό την ευλογία των διάφορων οίκων αξιολόγησης. Ο δανεισμός αυτός στέρεψε γρήγορα στη διάρκεια τη κρίσης, μεταδίδοντας τον πανικό και την πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων παντού. Οι τράπεζες αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην ΕΚΤ για χρηματοδότηση και παράλληλα τα ελληνικά ομόλογα που υπήρχαν στο χαρτοφυλάκιο των τραπεζών μετατράπηκαν σε «τοξικές επενδύσεις» (Χαρδούβελης, 2011).

Καίριο πλήγμα υπέστη η ρευστότητα των τραπεζών με εκτεταμένες εκροές καταθέσεων. Την περίοδο μεταξύ Σεπτεμβρίου 2009 και Ιουνίου 2012 απώλεσαν περίπου 70 δισ. ευρώ καταθέσεων, στη συνέχεια ανακτήθηκαν μέχρι το Νοέμβριο του 2014 περίπου 15 δισ. ευρώ, για να μειωθούν και πάλι κατά 40 περίπου δισ. μέχρι τον Ιούνιο 2015. Παράλληλα, αποκόπηκαν από τις διεθνείς αγορές χρήματος και μειώθηκε η αξία του ενεχύρου τους, για αναχρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα. Έτσι από τις 4 Νοεμβρίου 2014 τέθηκαν σε καθημερινή εποπτεία οι 4 συστημικοί όμιλοι (Εθνική, Τράπεζα Πειραιώς, Alpha Bank, Eurobank) από τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (EEM) που θα επόπτευε 120 τραπεζικούς ομίλους κρατών μελών, δηλαδή περίπου το 85% του τραπεζικού κλάδου στην ζώνη του ευρώ (Μητράκος, 2016).

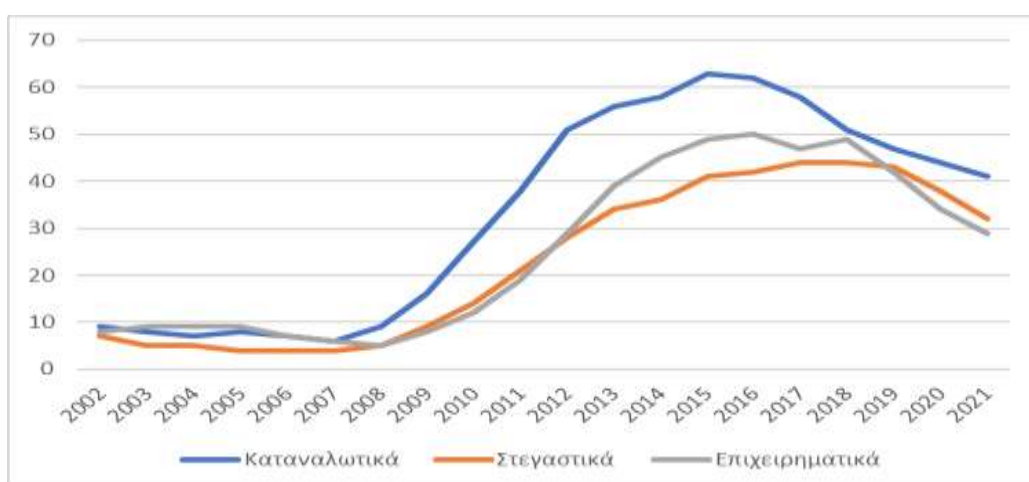
Αυτό το δυσχερές οικονομικό περιβάλλον συντέλεσε στην αύξηση των «προβληματικών» δανείων, που άρχισαν ουσιαστικά να κάνουν την εμφάνιση τους μετά το 2010. Οι ζημιές από το PSI (private sector involvement) και από το δανειακό χαρτοφυλάκιο για την περίοδο 2012-2014, καλύφθηκαν πλήρως με την πρώτη ανακεφαλαιοποίηση. Οι συστημικές τράπεζες λειτούργησαν ως πυλώνες σταθεροποίησης, αποκτώντας τα υγιή τμήματα των υπό εξυγίανση τραπεζών καθώς και τις θυγατρικές των ξένων τραπεζών, που αποχωρούν από την ελληνική αγορά. Ακολούθησαν και άλλες ανακεφαλαιοποιήσεις και το 2015 έχουμε την επιβολή περιορισμού στα κεφάλαια κίνησης και στον σημαντικό περιορισμό της τραπεζικής χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα, με αποτέλεσμα ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων να αντιμετωπίζει δυσχέρειες στη χρηματοδότηση της παραγωγικής δραστηριότητας (Μητράκος, 2016).

Τα ΜΕΔ αποτελούν πλέον ένα σημαντικό κίνδυνο για τις τράπεζες, αφού περιορίζουν την κερδοφορία γιατί συνεπάγονται αύξηση των προβλέψεων και του λειτουργικού κόστους. Έτσι οι ελληνικές τράπεζες προκειμένου να επιβιώσουν και να επιτύχουν κάποια επίπεδα κέρδους, εστίασαν τα τελευταία χρόνια στην βελτίωση της αποδοτικότητας της διαχείρισης των κινδύνων και στην υιοθέτηση προηγμένων συστημάτων ελέγχου και τεχνολογίας.

1.3.2 Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ελλάδα

Η εξέλιξη των ΜΕΔ για τη Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας Ελλάδος, για την χρονική περίοδο 2002-2021 και για όλες τις κατηγορίες δανείων αποτυπώνεται στο κάτωθι Διάγραμμα 2.

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη ΜΕΔ στην Ελλάδα, 2002-2021

Πηγή : Bank of Greece, 2021

Από το ανωτέρω διάγραμμα διαφαίνεται ότι μετά το 2008, το ξέσπασμα δηλαδή της οικονομικής κρίσης, ένας διπλασιασμός του δείκτη ΜΕΔ για όλες τις κατηγορίες δανείων. Ο σχηματισμός των ΜΕΔ οφείλεται, ως αναλυτικά αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, στην απότομη πιστωτική επέκταση κατά την διάρκεια αυτής της δεκαετίας, γεγονός που εγείρει και ερωτήματα, για το εάν τα χορηγούμενα δάνεια εκείνη την περίοδο αξιολογήθηκαν με ακρίβεια από τα πιστωτικά ιδρύματα (Louzis et al, 2010).

Πιο συγκεκριμένα παρατηρώντας και το είδος των δανείων, τα πιο αυξημένα ποσοστά παρουσιάζουν τα μη εξυπηρετούμενα καταναλωτικά δάνεια. Αυτό αιτιολογείται καθώς είναι μια κατηγορία δανείων που χορηγήθηκε ευρέως πριν την κρίση, αλλά τελικά και λόγω αυτής τα νοικοκυριά δεν μπορούσαν να είναι συνεπείς στις πιστωτικές τους υποχρεώσεις. Για τις τράπεζες αυτά φέρουν ένα μεγαλύτερο βάρος κινδύνου. Εκτός από τα καταναλωτικά, η κρίση επηρέασε και τα επιχειρηματικά, όπου μετά το 2014 παρατηρούμε αύξηση του δείκτη, δηλώνοντας έτσι και την αδυναμία των επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Αυτό αιτιολογείται καθώς ως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα στις 4 Νοεμβρίου 2014 τέθηκαν σε καθημερινή εποπτεία οι τέσσερις συστημικοί τραπεζικοί όμιλοι και το 2015 έχουμε την επιβολή περιορισμού στα κεφάλαια κίνησης και σημαντικό περιορισμό της τραπεζικής χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα. Η τρίτη κατηγορία των ΜΕΔ αφορά τα στεγαστικά δάνεια, που στην ελληνική αγορά αυτά αφορούν συνήθως την πρώτη κατοικία του δανειολήπτη, μετά το 2014 σημειώνεται μικρότερη αύξηση. Αυτό αφενός οφείλεται στα διάφορα μέτρα που λήφθηκαν σχετικά με την πρώτη κατοικία αλλά και λόγω των υποθηκών που υπάρχουν, χαρακτηρίζονται από τις τράπεζες ως περισσότερο ‘εξασφαλισμένα’ και φέρουν μικρότερο βάρος κινδύνου.

Τέλος, σημαντική είναι και η εξέταση της πορείας των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην δεύτερη μεγάλη κρίση που ξέσπασε στο τέλος του 2019, αυτής της πανδημίας του COVID-19, που ενώ θα περίμενε κανείς αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων,

παρατηρείται μια στασιμότητα και για τις περιόδους 2020-2021 σταδιακή μείωση γενικά στην Ευρώπη, ως διαφαίνεται και στο Διάγραμμα 1 του παρόντος. Ειδικότερα για την Ελλάδα, αυτό οφείλεται κυρίως στις πολιτικές, που ακολούθησε τόσο το κράτος όσο και οι τράπεζες, που θα δούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο 2, σχετικά με την μείωση των αποθεμάτων των Μ.Ε.Δ. Ενδεικτικά αναφέρουμε το πρόγραμμα «ΗΡΑΚΛΗΣ» και το καθεστώς αναβολής καταβολής δόσεων σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις από την πλευρά του κράτους και το νόμο 4224/2013 περί διαχείρισης ιδιωτικού χρέους, που περιλαμβάνει τον κώδικα διοικητικής διαδικασίας των τραπεζών (Bank of Greece, 2021).

1.3.3 Συνέπειες των μη εξυπηρετούμενων δανείων

Η συσσώρευση ενός υψηλού αποθέματος ΜΕΔ στους ισολογισμούς των τραπεζών έχει αρνητικές συνέπειες τόσο στην αξιοπιστία και βιωσιμότητα του τραπεζικού συστήματος όσο και για την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τον τραπεζικό τομέα οι επιδράσεις παρατηρούνται σε διάφορους τομείς, όπως: **1.** Η υποχρέωση εγγραφής αυξημένων προβλέψεων στους ισολογισμούς **2.** Η αύξηση των διαχειριστικών εξόδων για την διατήρηση αποθέματος **3.** Ο αυξημένος πιστωτικός κίνδυνος επιφέρει αύξηση του κόστους χρηματοδότησης **4.** Προκαλείται αύξηση για κεφαλαιακές απαιτήσεις και **5.** Μείωση των εσόδων από τόκους δανείων. Συνεπώς, επηρεάζεται η κερδοφορία ενός πιστωτικού ιδρύματος και γι' αυτό θεωρείται βασικός δείκτης, καθώς καθορίζει το ενδεχόμενο απορρόφησης μελλοντικών ζημιών και επομένως την υγιή λειτουργία μιας τράπεζας (Χαλαμανδάρης και Βελούδος, 2019).

Αναφορικά με την οικονομία, η ύπαρξη ενός υψηλού αποθέματος ΜΕΔ, είναι εμπόδιο στην ομαλή ροή πιστώσεων προς την οικονομία, δηλαδή τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, γεγονός που καθιστά επιτακτική την αποκλιμάκωσή τους. Η μείωση των ΜΕΔ σημαίνει και μείωση του χρηματοπιστωτικού κινδύνου των τραπεζών και επομένως σταδιακή αύξηση της προσφοράς δανείων και μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Επιπρόσθετα συμβάλλει στην μείωση του πιστωτικού κινδύνου των επιχειρήσεων και νοικοκυριών, γιατί τροφοδοτεί την οικονομία και συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη. Κάθε καθυστέρηση αντιμετώπισης του προβλήματος δημιουργεί σημαντικά αρνητικές ανατροφοδοτούμενες τάσεις (negative feedback loop) και τροχοπέδη στην οικονομική ανάπτυξη (Χαλαμανδάρης και Βελούδος, 2019).

Δεδομένων των όσων αναφέρθηκαν, μεταξύ όλων των προκλήσεων, που καλείται να αντιμετωπίσει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών και η Τράπεζα της Ελλάδος, εξέχουσα θέση κατέχει η εξυγίανση των τραπεζικών χαρτοφυλακίων. Αυτό θα προκύψει τόσο μέσα από την βελτίωση και αναδιάρθρωση του θεσμικού πλαισίου και την ανάληψη και παρακολούθηση νέων στόχων σχετικά με την παρακολούθηση των ΜΕΔ και ΜΕΑ όσο και με την δέουσα κοινωνική ευαισθησία (Bank of Greece, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, αξιοποιώντας τις συστάσεις της Τράπεζας Ελλάδος (47/2015 και 102/2016) και του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού (EEM) και σύμφωνα με την έκθεση για

τους επιχειρησιακούς στόχους μη εξυπηρετούμενων δανείων², εκτιμάται ότι οι ελληνικές τράπεζες θα μειώσουν σημαντικά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στα επόμενα έτη, περίπου κατά 38%. Η μείωση αυτή θα προέλθει από τις επιτυχείς ρυθμίσεις δανείων, διαγραφές δανείων και άλλους παράγοντες, όπως αναλυτικά αυτοί καταγράφονται στον κάτωθι Πίνακα 3 για την περίοδο 2016 έως 2020 (Bank of Greece, 2021).

Πίνακας 3 : Παράγοντες μείωσης ΜΕΔ

Υπόλοιπο ΜΕΔ (1.1.2016)	106,9	ΜΕΔ (1.1.2020)	68,5
Νέα ΜΕΔ	30,40	3,9	
Αναταξινόμηση προς εξυπηρετούμενα	-30,80	-3,9	
Εκταμειύσεις/Κεφ. Τόκων	0,00	1,4	
Εισπράξεις	-6,00	-1,4	
Ρευστοποιήσεις	-11,50	-1,1	
Πωλήσεις	-7,40	-5,7	
Διαγραφές	-13,90	-2,6	
Ανταλλαγή χρέους με μετοχικό κεφάλαιο	-0,10	0,00	
Λοιπά	0,90	-11,9	
ΜΕΔ (31.12.2019)	68,5	ΜΕΔ (31.12.2020)	47,2

Πηγή : Bank of Greece, 2021

Από των ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι μέχρι και το δ' τρίμηνο του 2019 υπάρχει σημαντική μείωση και αυτό οφείλεται, κυρίως σε αναταξινόμηση προς εξυπηρετούμενα δάνεια, που σημαίνει ότι τα μέτρα περί διαχείρισης του χρέους λειτούργησαν, σε ρευστοποιήσεις και διαγραφές δανείων και λιγότερο σε πωλήσεις και άλλους παράγοντες. Αντίθετα όμως μετά το 2020 οι σημαντικότεροι παράγοντες μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι οι πωλήσεις αυτών, σύμφωνα και με την εφαρμογή του προγράμματος «ΗΡΑΚΛΗΣ», οι λοιποί παράγοντες που αναφέρονται ως ενδοομιλικές συναλλαγές μεταξύ των συστημικών τραπεζών και οι διαγραφές που ανέρχονται στα 2,6 δισεκ. ευρώ.

1.4 Προσδιοριστικοί παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ)

Αρκετές εμπειρικές μελέτες έχουν ασχοληθεί με τους παράγοντες που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (βλ. κάτωθι Πίνακα 4), καθώς έχει παρατηρηθεί ότι αυτά σχετίζονται άμεσα με τους οικονομικούς κύκλους, δηλαδή τις περιόδους ανάκαμψης και ύφεσης της οικονομίας. Μια περίοδος οικονομικής ανάκαμψης στην οποία οι επιχειρήσεις διατηρούν επαρκή ροή εσόδων, το ποσοστό των ΜΕΔ είναι χαμηλό, ενώ αντίθετα σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, τα ποσοστά των ΜΕΔ αυξάνονται.

² Bank of Greece (2017), αναλυτικά οι (9) επιχειρησιακοί στόχοι σελ. 3-9.

Η επικινδυνότητα αυξημένης εμφάνισης των ΜΕΔ και της ανάληψης πιστωτικού κινδύνου από την πλευρά των τραπεζών, οδήγησε στον εντοπισμό εκείνων των προσδιοριστικών παραγόντων, πέρα από τις εξελιγμένες τραπεζικές τεχνικές αντιμετώπισης, που αφορούν την εξέλιξη της οικονομίας όσο και το ίδιο το πιστωτικό ίδρυμα. Έτσι, βιβλιογραφικά οι προσδιοριστικοί παράγοντες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες.

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει διάφορους **μακροοικονομικούς παράγοντες**, όπως είναι ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, το δημόσιο χρέος, ο πληθωρισμός, η οικονομική κρίση (περίοδος ύφεσης), η αξία εισαγωγών και εξαγωγών, η ανεργία, τα επιτόκια, η συναλλαγματική ισοτιμία, η προσφορά χρήματος, η ύπαρξη συστήματος διασφάλισης καταθέσεων ακόμα και ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής και οι τιμές στην αγορά ακινήτων. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει **μικροοικονομικούς παράγοντες**, που σχετίζονται με την ίδια την τράπεζα και τις πολιτικές της. Τέτοιοι παράγοντες είναι το μέγεθος της τράπεζας, οι δείκτες ROA (ως η απόδοση του ενεργητικού) και ROE (ως η αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων), η διάρθρωση του δανειακού χαρτοφυλακίου, η πολιτική προβλέψεων που ακολουθείται, οι καταθέσεις και η διαφορά επιτοκίου καταθέσεων και δανεισμού.

Βιβλιογραφικά έχουν καταγραφεί διάφορες εμπειρικές μελέτες, που τεκμηριώνουν επιστημονικά την αλληλεπίδραση αυτών των δύο κατηγοριών παραγόντων με την πορεία των ΜΕΔ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων μελετών καταγράφονται αναλυτικά στον κάτωθι Πίνακα 4.

Πίνακα 4 : Συνοπτική Καταγραφή Εμπειρικών Μελετών

RESEARCH	SCOPE	METHODOLOGY	RESULT
Berger and Young, 1997	Εξετάστηκε η σχέση του κόστους-αποτελεσματικότητας με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια για τις εμπορικές τράπεζες	Χρησιμοποιούνται Granger-causality techniques για να ελεγχθούν οι τέσσερις υποθέσεις του 'bad luck,' 'bad management,' 'skimping' behavior' και 'moral hazard' σχετικά με την ποιότητα δανείων, αποδοτικότητα και το τραπεζικό κεφάλαιο.	Μικροοικονομικοί παράγοντες μπορεί να παίζουν σημαντικό, ιδιαίτερος ως σημαντικοί δείκτες πρόληψης για τα προβληματικά δάνεια.
Salas and Saurina, 2002	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών και μικροοικονομικών παραγόντων στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε διάφορες τράπεζες της Ισπανίας	Εστίασε στο Ισπανικό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας ένα panel data set, συγκρίνοντας τράπεζες εμπορικές και ταμειωτηρίου, για περίοδο 1985-1997	Οι μικροοικονομικοί παράγοντες είναι εξίσου σημαντικοί με τους μακροοικονομικούς, καθώς βρέθηκαν σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των τραπεζών (λόγω μεγέθους) και θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικό <u>δείκτη πρόληψης</u> σε σχέση με τον πιστωτικό κίνδυνο.

Podpiera and Weill, 2007	Εξετάστηκε η σχέση αιτιότητας των ΜΕΔ με τον παράγοντα 'cost-efficiency' των τραπεζών για τις τράπεζες της Τσεχίας	Χρησιμοποιήθηκε το Granger causality model που αναπτύχθηκε από Berger and DeYoung (1997) εφαρμόζοντας ένα GMM dynamic panel estimators για τράπεζες της Τσεχίας για την περίοδο 1994 and 2005	Τα ευρήματα δείχνουν ότι η 'υπόθεση του bad management' των τραπεζών συμβάλει στην αύξηση των ΜΕΔ και απορρίπτει την υπόθεση του 'bad luck'
Quagliariello, 2007	Εξετάστηκε εάν οι προβλέψεις για ζημιές δανείων και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δείχνουν ένα κυκλικό μοτίβο	Εστίασε στο Ιταλικό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας static and dynamic models, για περίοδο 1985-2002	Ο επιχειρηματικός κύκλος επηρεάζει τις προβλέψεις των τραπεζών για ζημιές καθώς και τα ΜΕΔ και ότι οι μακροοικονομικοί παράγοντες και γενικότερα οι οικονομικοί κραδασμοί παίζουν σημαντικό ρόλο.
Khemraj and Psaja, 2009	Εξετάστηκαν οι μακροοικονομικοί και μικροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τα ΜΕΔ για την περίπτωση των τραπεζών στην Guyana	Εστιάζοντας στο τραπεζικό σύστημα της Guyana χρησιμοποιήθηκε regression analysis και ένα dynamic data set, για την χρονική περίοδο 1994-2004	Διαπιστώνεται ισχυρή θετική συσχέτιση των επιτοκίων και πληθωρισμού με τα ΜΕΔ, ενώ αρνητική με το ΑΕΠ. Επιπρόσθετα διαπιστώθηκε ότι οι μικροοικονομικοί παράγοντες (όπως το μέγεθος της τράπεζας) <u>δεν έχουν σημαντική επίδραση στα ΜΕΔ.</u>
Louzis et al, 2010	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών και μικροοικονομικών παραγόντων στις διάφορες κατηγορίες δανείων για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα	Εστίασε στο Ελληνικό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας ένα panel data set με lagged dependent variable και την Generalized Method of Moments (GMM), συγκρίνοντας 9 μεγάλες ελληνικές τράπεζες, για περίοδο 2003-2009	<u>Οι μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν πιο σημαντική επίδραση</u> (ΑΕΠ, ανεργία και επιτόκια) και υπάρχει διαφοροποίηση στην επίδραση στα διάφορα είδη δανείων, με τα στεγαστικά να επηρεάζονται λιγότερο από τις μεταβολές στο οικονομικό περιβάλλον.
Fathi Jouini, 2013	Εξετάστηκαν οι παραγοντες που επηρεάζουν τα ΜΕΔ σε δείγμα 85 τραπεζών σε 3 χώρες (Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία)	Εξετάστηκαν 85 τράπεζες για την χρονική περίοδο 2004-2008 σε τρεις χώρες που είχαν πρόβλημα με την κρίση και χρησιμοποιήθηκε μια bankscope data base	Το ΑΕΠ και ο ROA έχουν αρνητική επίδραση στα ΜΕΔ ενώ η ανεργία και τα επιτόκια επηρεάζουν θετικά τα ΜΕΔ.
Klein, 2013	Εξετάστηκαν οι μακροοικονομικοί και μικροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τα ΜΕΔ για την περίπτωση της Ευρώπης (κεντρική-νότια-νοτιοδυτική Ευρώπη)	Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από 16 χώρες της Ευρώπης και ένα Dynamic panel data set με lagged dependent variable και την Generalized Method of Moments (GMM) για την χρονική περίοδο 1998-2011 και επίσης και ένα panel με VAR methodology για να εκτιμηθεί το μέγεθος και η διάρκεια της επίδρασης	Διαπιστώνεται ισχυρή επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων (ΑΕΠ, πληθωρισμός, ανεργία) στα ΜΕΔ. Ο υψηλός αριθμός ΜΕΔ επηρεάζει την ανάκαμψη αυτών των οικονομικών.

Abid et al, 2014	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών και μικροοικονομικών παραγόντων στα μη εξυπηρετούμενα καταναλωτικά δάνεια σε διάφορες τράπεζες της Τυνησίας	Εστίασε στο Τυνησιακό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας ένα panel data set με lagged dependent variable και την Generalized Method of Moments (GMM), συγκρίνοντας 16 τυνησιακές τράπεζες, για περίοδο 2003-2012	Τα μη εξυπηρετούμενα καταναλωτικά δάνεια των Τυνησιακών τραπεζών επηρεάζονται τόσο από μακροοικονομικούς όσο και μικροοικονομικούς παράγοντες
Makri et al, 2014	Εξετάστηκαν οι μακροοικονομικοί και μικροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τα ΜΕΔ για την περίπτωση της Ευρωζώνης	Χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από 17 χώρες της Ευρώπης και ένα panel data set με lagged dependent variable και την Generalized Method of Moments (GMM) για την χρονική περίοδο 2000-2008	Διαπιστώνεται ισχυρή συσχέτιση μεταξύ συγκεκριμένων μακροοικονομικών παραγόντων (ΑΕΠ, δημόσιο χρέος, ανεργία) και μικροοικονομικών (ROA, ROE) με τα ΜΕΔ.
Anastasiou et al, 2016	Στόχος της μελέτης ήταν να εξετάσει τα αίτια των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) στην περιοχή της Ευρώπης	Χρησιμοποιήθηκε το Fully Modified OLS and Panel Cointegrated VAR, για να εκτιμηθούν οι μακροοικονομικοί και μικροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τα ΜΕΔ για την χρονική περίοδο 2003-2013	<u>Διαπιστώθηκε για την περιοχή της Ευρώπης ισχυρή συσχέτιση των ΜΕΔ με τους μακροοικονομικούς παράγοντες</u> όπως η Ανεργία και το ΑΕΠ και επίσης με μικροοικονομικούς (δείκτες ROA και ROE)
Konstantakis et.al, 2016	Εξετάστηκαν οι προσδιοριστικοί παράγοντες που επηρέασαν τα ΜΕΔ για την περίπτωση των τραπεζών στην Ελλάδα	Η ανάλυση παρουσιάζει εμπειρικά στοιχεία από την ελληνική οικονομία, χρησιμοποιώντας συγκεντρωτικά στοιχεία σε τριμηνιαία βάση, για τη χρονική περίοδο 2001–2015. Χρησιμοποιήθηκε οικονομετρικό πλαίσιο που βασίζεται σε ένα διάλυμα σε πραγματικό χρόνο Autoregressive (VAR) — Vector Error Correction (VEC), το οποίο εξετάζει την δυναμική των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται.	<u>Διαπιστώνεται ότι οι σημαντικότεροι μακροοικονομικοί παράγοντες είναι το ΑΕΠ και την Ανεργία</u> , αλλά και κάποιοι χρηματοοικονομικοί έχουν σημαντική επίπτωση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Οι μικροοικονομικοί παράγοντες έχουν περισσότερο <u>επεξηγηματική αξία</u> .
Gourgoura and Nikolaidou, 2017	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών, μικροοικονομικών και άλλων παραγόντων της χρηματαγοράς στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε τράπεζες της Ισπανίας	Εστίασε στο Ισπανικό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας το Autoregressive Distributed Lag Modelling cointegration technique (ARDL approach), για περίοδο 1997-2015	Οι μακροοικονομικοί παράγοντες (όπως ΑΕΠ, απόδοση κρατικού ομολόγου) και οι μικροοικονομικοί (όπως ROA, ROE) έχουν σημαντική επίδραση στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια

Koju et al, 2018	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών και μικροοικονομικών παραγόντων στα μη εξυπηρετούμενα καταναλωτικά δάνεια σε διάφορες τράπεζες του Νεπάλ	Η μελέτη εξετάζει 30 εμπορικές τράπεζες του Νεπάλ για την περίοδο 2003-2015 και χρησιμοποιεί 7 μικροοικονομικές και 5 μακροοικονομικές μεταβλητές για την αξιολόγηση του αντίκτυπου στα ΜΕΔ	Τα ευρήματα δείχνουν ότι τα ΜΕΔ έχουν σημαντική θετική σχέση με την αναλογία εξαγωγών προς εισαγωγές, την αναποτελεσματικότητα και το μέγεθος των περιουσιακών στοιχείων και αρνητική συσχέτιση με το ΑΕΠ, την κεφαλαιακή επάρκεια και ρυθμό πληθωρισμού. <u>Ως σημαντικότερος παράγοντας είναι η χαμηλή οικονομική ανάπτυξη</u>
Kjosevski et al, 2019	Εξετάστηκε η επίδραση μακροοικονομικών και μικροοικονομικών παραγόντων στα μη εξυπηρετούμενα στεγαστικά και επιχειρηματικά δάνεια στην Δημοκρατία της Μακεδονίας	Η ανάλυση πραγματοποιείται για το σύνολο του τραπεζικού κλάδου για την περίοδο 4ο τρίμηνο 2003 έως 4ο τρίμηνο 2014, με την εφαρμογή της the Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach (ARDL), του μοντέλου συνοκλήρωσης που εφαρμόζει τριμηνιαίες χρονοσειρές.	Διαπιστώθηκε : από τους μικροοικονομικούς παράγοντες - η κερδοφορία και η δανειακή ανάπτυξη έχουν αρνητική ισχυρή συσχέτιση με τα ΜΕΔ και για τις δύο κατηγορίες δανείων. Από τους μακροοικονομικούς παράγοντες- το ΑΕΠ και η ανεργία σχετίζεται αρνητικά ισχυρά και με τις δύο κατηγορίες δανείων, ενώ το επιτόκιο είναι στατιστικά σημαντικό μόνο για τα επιχειρησιακά ΜΕΔ. Ο πληθωρισμός βρέθηκε στατιστικά σημαντικό μόνο για τα στεγαστικά ΜΕΔ.
Karadima and Louri, 2021	Στόχος της μελέτης ήταν να εξετάσει τους προσδιοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) για την Ελλάδα	Εστίασε στο Ελληνικό τραπεζικό σύστημα, χρησιμοποιώντας το Autoregressive Distributed Lag Modelling cointegration technique (ARDL approach), για περίοδο 2003-2020	Διαπιστώθηκε ότι για την Ελλάδα η αύξηση των ΜΕΔ <u>επηρεάστηκε περισσότερο από τους μακροοικονομικούς παράγοντες και όχι για τους μικροοικονομικούς παράγοντες</u> . Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του δημόσιου χρέους, το οποίο διαπιστώνεται ότι έχει θετική συσχέτιση με τα ΜΕΔ.

Από την ανωτέρω βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα πολύ σημαντικά ευρήματα παρουσιάζει η μελέτη των Louzis et al, (2010) στην οποία επισημαίνεται ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες επίδρασης στην αύξηση των ΜΕΔ είναι οι μακροοικονομικοί, ιδιαιτέρως η ανεργία και το ΑΕΠ, αφού οι δανειολήπτες με χαμηλά εισοδήματα έχουν και τον υψηλότερο κίνδυνο αθέτησης των υποχρεώσεων τους, καθώς είναι πιθανότερο να αντιμετωπίσουν προβλήματα ανεργίας. Μάλιστα στην συγκεκριμένη μελέτη υπάρχει και διαφοροποίηση της επίδρασης ανάλογα με την κατηγορία δανείου και έτσι στα στεγαστικά δάνεια παρατηρείται η μικρότερη επίδραση στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος. Οι μικροοικονομικοί παράγοντες που εξετάστηκαν δεν είχαν σημαντική επίδραση. Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγουν και οι πιο πρόσφατες μελέτες των Konstantakis et al, (2016) και Karadima and Louri, (2021) για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, υποδεικνύοντας μάλιστα ως πιο σημαντικούς

μακροοικονομικούς παράγοντες επηρεασμού των ΜΕΔ, την Ανεργία και το ΑΕΠ. Ιδιαίτερο επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση του δημόσιου χρέους. Οι μικροοικονομικοί παράγοντες δεν είχαν σημαντική επίδραση, θα μπορούσαν όμως να χρησιμοποιηθούν ως δείκτης πρόληψης πιστωτικού κινδύνου.

Αντίστοιχα όμως ευρήματα έρχονται και από τον Ευρωπαϊκό Τραπεζικό χώρο, με τις μελέτες των Klein, (2013), Jouini, (2013), Makri et al, (2014), Anastasiou et al, (2016) να υποδεικνύουν ως σημαντικότερους μακροοικονομικούς παράγοντες το ΑΕΠ, την Ανεργία και ακολουθούν ο πληθωρισμός, τα επιτόκια και το δημόσιο χρέος. Οι μικροοικονομικοί παράγοντες είχαν μικρότερη επίδραση, μιλάμε κυρίως για δείκτες ROA και ROE, χωρίς φυσικά να αποκλείεται η σχέση αιτιότητας.

Αναφορικά με τους μικροοικονομικούς παράγοντες πολύ χαρακτηριστική είναι η μελέτη των Berger and Young, (1997) που διερευνήθηκαν τις τέσσερις σχέσεις αιτιότητας με τα ΜΕΔ: **(1)** Την υπόθεση του ‘bad management’ (κακής διαχείρισης) **(2)** Την υπόθεση του ‘bad luck’ καθώς οι εξωτερικοί παράγοντες μπορεί να συντελέσουν στην αύξηση του λειτουργικού κόστους του πιστωτικού ιδρύματος **(3)** Την υπόθεση του ‘moral hazard’ (ηθικού κινδύνου) όπου μια χαμηλή κεφαλαιοποίηση εκ μέρους της διοίκησης τελικά θα οδηγήσει σε αύξηση της επικινδυνότητας του δανειακού χαρτοφυλακίου **(4)** Η υπόθεση του ‘size effect’, το μέγεθος της τράπεζας, που τελικά καταλήγει να είναι αρνητική και επομένως το μέγεθος δεν είναι εκείνο που προσδιορίζει πάντα την αύξηση των ΜΕΔ. Αντίστοιχα και τα ευρήματα της μελέτης των Podpiera and Weill, (2007) που επιβεβαιώνουν τις ανωτέρω σχέσεις αιτιότητας και αποδεικνύουν ότι το ‘bad management’ και όχι το ‘bad luck’ είναι εκείνο το στοιχείο που θα πρέπει να δώσουν προσοχή οι τράπεζες.

Τα γενικότερα ευρήματα πάντως υποδεικνύουν ότι οι μικροοικονομικοί παράγοντες μπορεί να λειτουργήσουν συνδυαστικά ως δείκτες πρόληψης για τα πιστωτικά ιδρύματα και σημαντικότεροι παράγοντες επηρεασμού των ΜΕΔ είναι οι μακροοικονομικοί και ειδικότερα η ανεργία και το ΑΕΠ. Για το λόγο αυτό για την παρούσα εμπειρική διερεύνηση επιλέχθηκαν μόνο μακροοικονομικοί παράγοντες, ήτοι η ανεργία, το ΑΕΠ και ο πληθωρισμός.

Κεφάλαιο II: Θεσμικό Πλαίσιο

Η ελληνική πολιτεία, αναγνωρίζοντας την σημαντικότητα της αποτελεσματικής διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, καθώς αυτά συνδέονται άμεσα με την ομαλή οικονομική ανάπτυξη και την θωράκιση τόσο του παραγωγικού ιστού της οικονομίας όσο και του ίδιου του τραπεζικού κλάδου, στην πορεία των ετών, έχει προβεί σε μια σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων και πολιτικών, τα οποία αναλύονται διεξοδικά στις παρακάτω ενότητες.

2.1 Ο Νόμος 3869/2010 για υπερχρεωμένα νοικοκυριά

2.1.1 Βασικά στοιχεία

Ο ν.3869/2010, με τις ακόλουθες τροποποιήσεις ν.4161/2013, ν.4336/2015, ν.4346/2015 και ν.4366/2016, αποτελεί τον βασικό νόμο με την οποίο εισάγεται ο θεσμός της ρύθμισης οφειλών των υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων. Είναι γνωστός και ως ο νόμος «Κατσέλη-Σταθάκη» και απευθύνεται σε μισθωτούς, συνταξιούχους, ανέργους, ελεύθερους επαγγελματίες, δίνοντάς τους την δυνατότητα να ρυθμίσουν το σύνολο του χρέους τους προς τις τράπεζες και λοιπούς ιδιώτες. Επιπρόσθετα στο νόμο αυτό μπορούν να υπαχθούν, οι βεβαιωμένες οφειλές προς την Φορολογική Διοίκηση, προς τους ΟΤΑ και τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης. Ο νόμος αυτός, θα λέγαμε, ως αναφέρεται και στην αιτιολογική του έκθεση³, διαπιστώνοντας το πρόβλημα της υπερχρέωσης των νοικοκυριών, θέλησε να δώσει στα φυσικά πρόσωπα την δυνατότητα «πτώχευσής», ως περίπου γίνεται με την πτώχευση των νομικών προσώπων, ρυθμίζοντας ή διαγράφοντας τα χρέη με δικαστική απόφαση και ρευστοποιώντας παράλληλα κινητή και ακίνητη περιουσία των οφειλετών, προς όφελος των πιστωτών.

Επομένως, σύμφωνα με το άρθρο 1 αυτού του νόμου, δικαίωμα υπαγωγής έχουν : «...Φυσικά πρόσωπα που στερούνται πτωχευτικής ικανότητας υπό την έννοια του άρθρου 2 του ν. 3588/2007 και έχουν περιέλθει, χωρίς δόλο, σε μόνιμη και γενική αδυναμία πληρωμής ληξιπρόθεσμων χρηματικών οφειλών τους, δικαιούνται να υποβάλουν στο αρμόδιο δικαστήριο αίτηση για την ρύθμιση των οφειλών τους κατά τις διατάξεις του παρόντος νόμου την ύπαρξη δόλου αποδεικνύει ο πιστωτής...». Η διαδικασία υπαγωγής στο νόμο, περιγράφεται στα άρθρα 3 και 4, προϋποθέτει συνοπτικά τα κάτωθι στάδια : **1.** Διαδικασία προδικαστικού συμβιβασμού, που είναι προαιρετική και είναι μια προσπάθεια συμβιβασμού με τους πιστωτές πριν γίνει η αίτηση **2.** Κατάθεση αίτησης δικαστικού συμβιβασμού, που περιλαμβάνει την κατάσταση εισοδημάτων και περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη **3.** Δικάσιμος επικύρωσης συμβιβασμού **4.** Εκδίκαση της αίτησης, που ορίζεται εντός τους εξαμήνου από την κατάθεση αυτής. Αρμόδια δικαστήρια ορίζονται τα κατά τόπους Ειρηνοδικεία. Σημαντική επίσης είναι η αναστολή καταδιωκτικών μέτρων και μάλιστα στο άρθρο 6, επισημαίνεται ότι η αναστολή ορίζεται μέχρι την έκδοση τελεσίδικης δικαστικής απόφασης.

³ Αιτιολογική Έκθεση, σελ.1

Στο άρθρο 8 του νόμου προβλέπεται η δικαστική ρύθμιση των χρεών και στο άρθρο 9 προβλέπεται η εξαίρεση της κύριας κατοικίας του οφειλέτη από ενδεχόμενη ρευστοποίηση της περιουσίας του. Ειδικότερα, για τις μη εξασφαλισμένες οφειλές καθορίζεται ύψος μηνιαίας δόσης που ο οφειλέτης θα καταβάλλει προς κάθε πιστωτή, μέχρι την οριστική εκδίκαση της υπόθεσης. Από την εκδίκαση μπορεί να προκύψει σημαντική ή πλήρης διαγραφή των οφειλών, σύμφωνα πάντα με το ύψος των εισοδημάτων και δαπανών διαβίωσης και το οριστικό ποσό μηνιαίας δόσης. Για τα στεγαστικά δάνεια και για την προστασία της κύριας κατοικίας, η εξυπηρέτηση της οφειλής γίνεται με επιτόκιο που δεν υπερβαίνει το μέσο επιτόκιο στεγαστικού δανείου.

Τέλος, ο νόμος ιδιαιτέρως για τους συνεργάσιμους δανειολήπτες, που δεν διαθέτουν εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία και έχουν μικροοφειλές κάτω των 20.000 ευρώ, προβλέπει διαδικασία ταχείας διευθέτησης μικροοφειλών, ήτοι προσωρινή απαλλαγή του οφειλέτη για διάστημα (18) δεκαοκτώ μηνών με αναστολή όλων των καταδιωκτικών μέτρων εναντίον του και δικαίωμα διαγραφής, εφόσον δεν έχει μεταβληθεί η οικονομική κατάσταση του οφειλέτη.

2.1.2 Αποτίμηση- Αποτελεσματικότητα

Το σκεπτικό του νόμου ως αναλύθηκε ανωτέρω, αφορά νοικοκυριά τα οποία έχουν περιέλθει σε «μόνιμη και γενική αδυναμία» πληρωμών και αυτή η συνθήκη θα πρέπει να υφίσταται, όχι μόνο κατά την αίτηση, αλλά να διατηρηθεί και κατά την συζήτηση στο ακροατήριο, διαφορετικά παύει να υπάρχει το έννομο συμφέρον και η ανάγκη προστασίας του πολίτη.

Επιπρόσθετα, η δικαστική απόφαση από τα Ειρηνοδικεία, που ρυθμίζει τις οφειλές υπόκειται σε έφεση, είτε από τις τράπεζες είτε από τους οφειλέτες και εν συνεχεία κατά της εφετειακής απόφασης, μπορεί να ασκηθεί αίτηση αναίρεσης στον Άρειο Πάγο, ως προβλέπεται στο άρθρο 14 του νόμου, πρόκειται δηλαδή για μια διαδικασία πολυετής, κατά την οποία ο οφειλέτης προκειμένου να μην χάσει το έννομο συμφέρον, δεν έχει κίνητρο να βελτιώσει την οικονομική του κατάσταση (Βενιέρης και Κατσάς, 2016).

Άλλη δυσλειτουργία που καταγράφηκε, ήταν ότι ενώ ο νόμος όριζε έξι (6) μήνες, στην πράξη αυτό δεν τηρήθηκε, με αποτέλεσμα οι πιστωτές να μην μπορούν να εκκαθαρίσουν όσα δάνεια περιλαμβάνονται σε αυτές τις αιτήσεις και κατά συνέπεια και το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων να παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα (Βενιέρης και Κατσάς, 2016).

Συνεπακόλουθο των ανωτέρω ήταν να υπάρξει κατηγορία δανειοληπτών που κατέθεσαν αίτηση ενώ στην πραγματικότητα δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις. Αυτοί οι «στρατηγικοί κακοπληρωτές», εκμεταλλεύτηκαν την αναποτελεσματική διαχείριση των υποθέσεων του ν. 3869/2010 από τα Ειρηνοδικεία, τη δυνατότητα για χορήγηση αναβολών και τις μακρινές ημερομηνίες δικασίμων, είτε για να οργανώσουν καλύτερα τις

μελλοντικές ενέργειές τους είτε για να αποφύγουν τη διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης σε βάρος της περιουσίας τους, με αντίκτυπο φυσικά για τα πιστωτικά ιδρύματα.⁴

Το πως κρίθηκε τελικά ο συγκεκριμένος νόμος, φάνηκε από το αποτέλεσμα και από τον ίδιο τον νομοθέτη, καθώς ακολούθησαν μια σειρά από νομοθετικές διατάξεις τροποποιητικών ρυθμίσεων και τελικά την κατάργηση του νόμου, σύμφωνα με τα άρθρα 265 και 308 του ν.4738/2020, ΦΕΚ Α 207, όπως αυτά τροποποιήθηκαν με το άρθρο 83 ν. 4764/2020, ΦΕΚ Α 256, όπου παύει την δυνατότητα υποβολής νέων αιτήσεων.

2.2 Ο Νόμος 4224/2013 περί διαχείρισης ιδιωτικού χρέους

2.2.1 Βασικά στοιχεία

Με το άρθρο 1 του ν.4224/2013 συστήνεται το Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ΚΣΔΙΧ) με έργο την διαμόρφωση πολιτικών σχετικά με την διαχείριση μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών δανείων, μέσω της δημιουργίας ενός μόνιμου μηχανισμού επίλυσης μη εξυπηρετούμενου ιδιωτικού χρέους. Ειδικότερα, το έργο θα περιλαμβάνει προτάσεις τροποποιήσεων του υφιστάμενου νομικού πλαισίου, δράσεις ευαισθητοποίησης και δημιουργία δικτύου παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών.

Στην παρ.2 του ίδιου άρθρου εκδίδεται ο Κώδικας Δεοντολογίας των Τραπεζών, με το οποίο θεσπίζονται οι γενικές αρχές από την πλευρά των πιστωτικών ιδρυμάτων, οι οποίες έχουν ως στόχο την ενίσχυση του κλίματος εμπιστοσύνης και της αμοιβαίας ανταλλαγής πληροφοριών, με στόχο την εξεύρεση λύσεων για την διευθέτηση οφειλών σε καθυστέρηση, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε δανειολήπτη. Έτσι εισάγονται έννοιες όπως «συνεργάσιμος δανειολήπτης» και «εύλογες δαπάνες διαβίωσης» (Τράπεζα Ελλάδος, 2014).

Η έννοια «συνεργάσιμος δανειολήπτης» περιλαμβάνει εκείνους τους δανειολήπτες που γνωστοποιούν πληροφορίες για την οικονομική τους κατάσταση και θα λέγαμε ότι είναι ένας όρος απαραίτητος για την ένταξη του δανειολήπτη στο νόμο Κατσέλη αλλά και για την διαπραγμάτευση με την τράπεζα. Διαφορετικά η τράπεζα δύναται να ξεκινήσει διαδικασίες αναγκαστικής είσπραξης. Οι «εύλογες δαπάνες διαβίωσης» από την άλλη πλευρά, πηγάζουν από την αξιολόγηση των στοιχείων του οφειλέτη και αποτελούν ένα οδηγό για την τράπεζα για τον τρόπο αποπληρωμής του δανείου, ώστε η ρύθμιση που θα γίνει, να είναι προσαρμοσμένη στις πραγματικές ανάγκες του οφειλέτη. Το ύψος αυτών των δαπανών ορίζεται με απόφαση του ΚΣΔΙΧ και στηρίζεται σε στατιστικά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ σχετικά με την έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών (Τράπεζα Ελλάδος, 2014).

Τέλος, στην παρ.3⁵ του ίδιου άρθρου προβλέπεται η διαμεσολάβηση δανειστών και οφειλετών με σκοπό την ρύθμιση μη εξυπηρετούμενων δανείων για θέματα που άπτονται

⁴ Βλ. Μαλλιαρά (2020)

⁵ Ο ν.4224/2013 περιλαμβάνει 22 άρθρα.

της εφαρμογής του κώδικα, αλλά και στο άρθρο 2 την αναστολή πλειστηριασμών για την χρήση 2014 για την πρώτη κατοικία.

2.2.2. Η αναθεώρηση του ΚΔΤ

Ο Κώδικας Δεοντολογίας εκδόθηκε αρχικά με την απόφαση της Επιτροπής Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων (ΕΠΑΘ) 116/1/25.8.2014. Στην συνέχεια τροποποιήθηκε με τις αποφάσεις ΕΠΑΘ 129/2/16.2.2015, 148/10/5.10.2015, ενώ η Αναθεώρηση του Κώδικα έγινε με την απόφαση ΕΠΑΘ 195/1/29.7.2016 για φυσικά πρόσωπα, επαγγελματίες και πολύ μικρές επιχειρήσεις των οποίων οι οφειλές έχουν περιέλθει σε καθυστέρηση. Σημαντικό είναι ότι με το ΚΔΤ θεσμοθετήθηκε μια δομημένη διαδικασία εξωδικαστικής ρύθμισης οφειλών με αυστηρά χρονοδιαγράμματα, όπου η τράπεζα ζητά και επεξεργάζεται τα οικονομικά στοιχεία του οφειλέτη, προκειμένου από κοινού να βρεθεί η βέλτιστη επιλογή, ώστε ο δανειολήπτης να παραμείνει συνεπής στις υποχρεώσεις του (Λαδάς, 2016).

Τέλος με την απόφαση ΕΠΑΘ 392/1/31.5.2021(ΦΕΚ Β' 2411/7.6.2021 καταργείται και αντικαθίσταται εξ ολοκλήρου η υπ' αριθμόν 195/1/29.7.2016 Απόφαση της Επιτροπής Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων. Ο αναθεωρημένος κώδικας είναι προσαρμοσμένος κυρίως στο ν.4738/2020 για την ρύθμιση οφειλών και την παροχή 2^{ης} ευκαιρίας. Οι **μεταβολές** σχετίζονται κυρίως με: **1.** Την αποσαφήνιση των περιπτώσεων υποχρεωτικής εκκίνησης/συνέχισης της Διαδικασίας Επίλυσης Καθυστερήσεων (ΔΕΚ)⁶, δεδομένου του ν. 4738/2020. **2.** Εισαγωγή «κατωφλίου» υποχρεωτικής ενεργοποίησης της ΔΕΚ με διάκριση ανά κατηγορία οφειλετών **3.** Ταχύτερη εκκίνηση και μείωση του συνολικού χρόνου διάρκειας της ΔΕΚ **4.** Απλοποίηση των διαδικασιών (Τράπεζα Ελλάδος, 2021)

Επισημαίνεται δε, ότι κάθε τραπεζικό ίδρυμα βάσει του Κώδικα Δεοντολογίας πρέπει να θεσπίσει λεπτομερώς καταγεγραμμένη ΔΕΚ, με βασικά στάδια, την επικοινωνία δανειολήπτη-τράπεζας, την συγκέντρωση οικονομικών και άλλων πληροφοριών από το δανειολήπτη, την αξιολόγηση των οικονομικών του στοιχείων και την διαδικασία εξέτασης ενστάσεων. Στην περίπτωση του συνεργάσιμου δανειολήπτη, η τράπεζα οφείλει να ολοκληρώσει αυτά τα πέντε στάδια, προτού καταγγείλει τη δανειακή σύμβαση και εκκινήσει ενέργειες αναγκαστικής είσπραξης. Μπορεί βέβαια ο οφειλέτης να υποβάλλει αντιπρόταση και η τράπεζα οφείλει να απαντήσει εγγράφως. Επίσης προβλέπεται η διαδικασία επιτροπών ενστάσεων, που ενεργοποιείται με την κατηγοριοποίηση του οφειλέτη «ως μη συνεργάσιμου».

Τέλος, ο αναθεωρημένος Κώδικας Δεοντολογίας, προβλέπει τρεις τύπους ρυθμίσεων: το Τμήμα I - Τύποι βραχυπρόθεσμων ρυθμίσεων (διάρκεια < 2 ετών), όταν οι δυσκολίες αποπληρωμής κρίνονται, βάσιμα, προσωρινές, το Τμήμα II - Τύποι μακροπρόθεσμων

⁶ Η Δ.Ε.Κ, περιγράφει τα στάδια, τις προθεσμίες και το ελάχιστο περιεχόμενο ενημέρωσης, που αμοιβαία πρέπει να παρέχουν η Τράπεζα και ο δανειολήπτης, ώστε να αξιολογούνται σωστά οι κίνδυνοι και η ικανότητα αποπληρωμής, βλ. Piraeus Bank, (2021).

ρυθμίσεων (διάρκεια > 2 έτη), όταν ο στόχος είναι η μείωση της τοκοχρεωλυτικής δόσης ή/και της δανειακής επιβάρυνσης και το Τμήμα ΙΙΙ - Λύσεις Οριστικής Διευθέτησης, όταν πρόκειται για μεταβολή της συμβατικής σχέσης.

2.2.3. Ενίσχυση Εποπτικού πλαισίου ΠΕΕ 42/30.5.2014

Η Τράπεζα της Ελλάδος με την Πράξη της Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΕΕ) 42/30.05.2014 καθόρισε **ένα ειδικό πλαίσιο υποχρεώσεων** για τη διαχείριση από τα πιστωτικά ιδρύματα των ανοιγμάτων τους σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, ήτοι την καθιέρωση οργανωτικά ανεξάρτητης λειτουργίας διαχείρισης των ΜΕΔ, που θα υποστηρίζεται από τα κατάλληλα μηχανογραφικά συστήματα και διαδικασίες, με την υποχρέωση υποβολής περιοδικών αναφορών. Η παρούσα πράξη τροποποιήθηκε με τις ΠΕΕ 47/9.2.2015, ΠΕΕ 102/30.8.2016 και τις ΠΕΕ 134/05.03.2018 και ΠΕΕ 136/02.04.2018 με βασικότερα στοιχεία τα κάτωθι:

- ✓ Κατηγοριοποίηση των χαρτοφυλακίων σύμφωνα με τη γενική αρχή της «αμοιβαίας αποκλειστικότητας» και αναλυτική πληροφόρηση για τις ημέρες καθυστέρησης.
- ✓ Καθιέρωση ειδικής υποκατηγορίας «καταγγελλμένων» [denounced] ανοιγμάτων⁷
- ✓ Ανάλυση των εξασφαλίσεων ανά είδος εξασφάλισης.
- ✓ Ελάχιστη τυποποίηση και κατάταξη των ρυθμίσεων και λύσεων οριστικής διευθέτησης ευρείας εφαρμογής σε 22 ενδεικτικούς τύπους.
- ✓ χρησιμοποίηση Βασικών Δεικτών Αξιολόγησης (KPIs)⁸, σχετικά με τις ενέργειες των τραπεζών για τη διευθέτηση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων τους (ΜΕΑ),
- ✓ των ενεργειών διαχείρισης σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας,
- ✓ διαδικασίες πλειστηριασμού στις οποίες συμμετέχουν οι υπόχρεοι υποβολής,
- ✓ συμμετοχή των υπόχρεων υποβολής στον Εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών.

2.2.4. Αποτίμηση του ΚΔΤ

Ο ΚΔΤ αποτελεί μια σημαντική οδό εξωδικαστικής ρύθμισης των νοικοκυριών και επαγγελματιών που θέλουν μια εξωδικαστική λύση, σε σχέση με την δικαστική που ορίστηκε με το νόμο Κατσέλη-Σταθάκη. Η διαδικασία αυτή δεν έχει κόστος για τον δανειολήπτη, αναφορικά με την εξέταση της αίτησης του και είναι σχετικά σύντομη.

Όμως στην πράξη παρατηρήθηκαν δυσλειτουργίες και μάλιστα σύμφωνα και με καταγγελίες της ΕΚΠΟΙΖΩ⁹ (Πιστοποιημένη Ένωση Καταναλωτών -Η ποιότητα ζωής) οι τράπεζες λειτούργησαν σε καθεστώς αδιαφάνειας σχετικά με τις εξωδικαστικές ρυθμίσεις που προτείνει ο αναθεωρημένος κώδικας. Ειδικότερα, η ΕΚΠΟΙΖΩ έχει γίνει αποδέκτης πολλών καταγγελιών με σημαντικότερα τα κάτωθι σημεία, ως **Πίνακας 5**:

⁷ Τράπεζα Ελλάδος (2020), σελ.5

⁸ Γιάλου και Ζειμπέκη (2017), σελ.1-2

⁹ Ε.Κ.ΠΟΙ.ΖΩ (2020)

Πίνακας 5: Περιπτώσεις Αδιαφανών Πρακτικών Τραπεζών

- Δεν αναφέρεται το συνολικό επιτόκιο της προτεινόμενης ρύθμισης και σε μερικές περιπτώσεις πρότασης ρύθμισης στεγαστικών δανείων, αυξάνουν το επιτόκιο σύμφωνα με το περιθώριο της τράπεζας.
- Ζητούν εξασφαλίσεις όπως την θέση εγγυητή ή την προσημείωση ακινήτου ακόμα και για μικρές οφειλές έως 15.000 ευρώ.
- Παρατηρείται κάποιες φορές μεγάλη καθυστέρηση στην αποστολή των απαντητικών επιστολών, η οποία υπερβαίνει την τετράμηνη προθεσμία που ορίζει ο Κώδικας.
- Δεν λαμβάνουν υπόψη τις «εύλογες δαπάνες διαβίωσης» του οφειλέτη και όταν υπάρχουν οφειλές από πολλές τράπεζες δεν επιχειρούν να συνεργαστούν μεταξύ τους, ώστε να επιδιώξουν την εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης.
- Δεν χορηγείται σχέδιο σύμβασης και ενδεικτικός πίνακα αποπληρωμής. Η άρνηση των τραπεζών να παρέχουν γραπτά τις απαραίτητες πληροφορίες, αποτελεί ευθεία παράβαση του Κώδικα Δεοντολογίας.

Πηγή : ΕΚΠΟΙΩ, 2020

2.3 Πλειστηριασμοί Ακινήτων

Με την έννοια «πλειστηριασμός» νοείται η πώληση που γίνεται, ύστερα από δημόσια πρόσκληση σε κάθε ενδιαφερόμενο υποψήφιο αγοραστή και επιλογή τελικά εκείνου που προσφέρει το μεγαλύτερο τίμημα.

Οι πλειστηριασμοί είναι μια νόμιμη διαδικασία, που επιστρατεύτηκε στην προσπάθεια αποκλιμάκωσης των «κόκκινων δανείων» και των ακινήτων ενέχυρων που κατείχαν οι τράπεζες, αλλά και από την άλλη πλευρά και ένα «έσχατο» μέσο για την είσπραξη οφειλών. Έχουν θεσμοθετεί με τα άρθρα του ΝΔ της 17.7/13.8.1923 και του άρθρου 3 ΝΔ 4001/1959, οι διατάξεις των οποίων εισάγουν το δίκαιο αναγκαστικής εκτέλεσης υπέρ των τραπεζών και έχουν κριθεί σύμφωνες με το Σύνταγμα. Έτσι βάσει των ανωτέρω άρθρων οι τράπεζες μπορούν να καταστήσουν την οφειλή απαιτητή και να εισάγουν το δίκαιο της αναγκαστικής εκτέλεσης μέσω του πλειστηριασμού του ακινήτου. (Τομάρας, 2014).

Με τον ν.3814/2010 αναστέλλονται οι πλειστηριασμοί από τις τράπεζες για απαιτήσεις που δεν υπερβαίνουν το ποσό των 200.000 €. Η αναστολή πλειστηριασμών ίσχυσε μέχρι και 31/12/2013 και με το άρθρο 2 του ν.4224/2013 μπαίνουν κριτήρια αναφορικά με τον πλειστηριασμό της πρώτης κατοικίας. Οι πλειστηριασμοί εξάλλου και με παλαιότερα νομοθετήματα¹⁰, είχαν περιορισμούς ιδιαίτερος όταν πρόκειται για την κύρια κατοικία του οφειλέτη, ιδιαίτερος αναφορικά με απαιτήσεις καταναλωτικών δανείων. Τέλος, πολύ

¹⁰ παρ.11, άρθρο 14 του ν. 2251/1994 (ΦΕΚ 191/Α'), όπως τροποποιήθηκε με την παρ.4 του άρθρου 18 του ν. 3587/2007 (ΦΕΚ 152/Α'), όπου δεν επιτρέπεται κατάσχεση ακίνητης περιουσίας για καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες.

σημαντική για την προστασία της πρώτης κατοικίας του οφειλέτη από τους πλειστηριασμούς ήταν και η υπαγωγή στο νόμο Κατσέλη-Σταθάκη.

Τέλος, οι πλειστηριασμοί που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ν.4738/2020 «Ρύθμιση οφειλών και παροχή δεύτερης ευκαιρίας και άλλες διατάξεις» (Α' 207) θα διεξάγονται πλέον ηλεκτρονικά, δηλαδή αποκλειστικά με την χρήση ηλεκτρονικών μέσων, ηλεκτρονικός δηλαδή πλειστηριασμός, μέσω του συστήματος «ΗΛ.ΣΥ.ΠΛΕΙΣ», σύμφωνα με τις διατάξεις του ανωτέρω νόμου αλλά και του κώδικα πολιτικής δικονομίας.

2.3.1. Αποτελεσματικότητα των πλειστηριασμών

Η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών με σχετική ανακοίνωση της στις 6/11/2017 επισημαίνει την αναγκαιότητα εφαρμογής μέτρων αναγκαστικής εκτέλεσης, όπως οι πλειστηριασμοί, καθώς κάτι διαφορετικό θα υπέσκαπτε τις θεμελιώδεις αρχές της τραπεζικής πίστης και της οικονομίας. Συνεπώς το μέτρο των πλειστηριασμών ήταν αναγκαίο για την ομαλή και απρόσκοπτη είσπραξη των απαιτήσεων, την αντιμετώπιση του προβλήματος του μη εξυπηρετούμενου δανεισμού αλλά και ως πράξη ευθύνης απέναντι στους συνεπείς δανειολήπτες (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, 2017).

Στην πράξη όμως από ότι φάνηκε το μέτρο δεν απέδωσε και με νεότερη πρόσφατη ανακοίνωση η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών στις 11/9/2020 επισήμανε ότι είχε υποχρέωση να στηρίξει την ελληνική οικονομία εν μέσω της πανδημίας Covid-19, και έτσι αναστέλλονται οι πλειστηριασμοί για τα νοικοκυριά που χαρακτηρίζονται «ευάλωτα», υποστηρίζοντας την υπαγωγή στο πρόγραμμα ΓΕΦΥΡΑ του ν.4714/2020 και ενθαρρύνοντας τους δικαιούχους να υποβάλλουν σχετική αίτηση (Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, 2020).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με δημοσιευμένα στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ¹¹ σχετικά με εργασίες συμβολαιογράφων έως το 2018, φαίνεται ότι οι καταθέσεις κατασχετήριων εκθέσεων βαίνουν μειούμενες για την περίοδο 2009-2018, από 28.089 σε 6.994, μια ποσοστιαία μεταβολή της τάξης του 75%. Τέλος, πρόσφατα δεδομένα¹² δείχνουν ότι για το 2021, μόλις το ένα (1) στα δέκα (10) ακίνητα, που ανέβηκε στην πλατφόρμα e-auction, κατέληξε σε πλειοδότη. Αυτό που μπορεί να διεξαχθεί ως συμπέρασμα, ότι οι πλειστηριασμοί μπορεί να μην εκτελέστηκαν στο βαθμό που αναμένονταν, αλλά το σίγουρο είναι ότι λειτούργησαν ως μοχλός πίεσης καθώς πολλοί οφειλέτες με την επίδοση της σχετικής έκθεσης, έσπευσαν για να σταματήσουν τα αναγκαστικά εισπρακτικά μέσα και να προσπαθήσουν να ρυθμίσουν τις οφειλές τους¹³.

¹¹ Αθανασοπούλου (2020), Πίνακας 1 και 2, σελ.2-3

¹² Βλ.Τζώρτζη (2021)

¹³ Βλ.Ξηρουχάκης (2018)

2.4 Ίδρυση της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ν.4389/2016)

Η Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ΕΓΔΙΧ) συστάθηκε με τον ν.4389/2016, άρθρο 78, με αρμοδιότητα τον σχεδιασμό και υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής για την οργάνωση ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού αποτελεσματικής διαχείρισης του ιδιωτικού χρέους. Είναι αυτοτελής δημόσια υπηρεσία και υπάγεται στο Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Χρέους (ΚΥΣΔΙΧ), ενώ με το ΠΔ 81/2019 υπάγεται πλέον στο Υπουργείο Οικονομικών.

Κύρια αποστολή της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους είναι η καταπολέμηση της υπερχρέωσης των φυσικών και νομικών προσώπων, καθώς και η προστασία της Κύριας κατοικίας. Επίσης η Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους συνδράμει στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της γενικότερης στρατηγικής για την επίλυση του Εθνικού προβλήματος Διαχείρισης του Ιδιωτικού Χρέους. Επιπλέον, συμβάλει στην χρηματοοικονομική εκπαίδευση νοικοκυριών, επιχειρήσεων και των εμπλεκόμενων φορέων.

Βασικά εργαλεία για την επίτευξη των στόχων της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους είναι : **1.** ο αναθεωρημένος νόμος ρύθμισης οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων (ν.3869/2010) **2.** ο Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών Επιχειρήσεων (ν.4469/2017) για φυσικά και νομικά πρόσωπα και **3.** ο νέος νόμος για την προστασία της Κύριας κατοικίας (ν.4605/2019). Διαθέτει για το σκοπό αυτό 39 κέντρα και γραφεία ενημέρωσης και υποστήριξης δανειοληπτών σε όλη την επικράτεια.

Κατά άρθρο 79, η Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ΕΓΔΙΧ) έχει ως αποστολή την υποστήριξη του έργου του ΚΥΣΔΙΧ, και έτσι και τις κάτωθι αρμοδιότητες (ν.4389/2016):

- 1) να συνδράμει στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής για την οργάνωση ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού αποτελεσματικής διαχείρισης του ιδιωτικού χρέους.
- 2) να εισηγείται τους άξονες και την εξειδίκευση των επιμέρους στόχων της στρατηγικής για την αντιμετώπιση του προβλήματος της διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών δανείων.
- 3) να επεξεργάζεται θέσεις, γενικές κατευθύνσεις και προτάσεις για τη βελτίωση της υφιστάμενης νομοθεσίας.
- 4) να εισηγείται στο ΚΥΣΔΙΧ δράσεις ευαισθητοποίησης σχετικά με θέματα περί ανάληψης και διαχείρισης χρέους.
- 5) να μεριμνά για την ομαλή λειτουργία του δικτύου ενημέρωσης και υποστήριξης δανειοληπτών και να παρέχει οικονομικής και νομικής φύσεως συμβουλευτικές υπηρεσίες προς ενδιαφερόμενους δανειολήπτες.

- 6) να αναπτύσσει και διατηρεί ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ΟΠΣ), το οποίο περιλαμβάνει όλα τα αναγκαία στοιχεία για την υποβολή αιτημάτων, τον προγραμματισμό και την επεξεργασία τους.
- 7) να διοργανώνει σεμινάρια για την κατάρτιση των υπαλλήλων των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων που ασχολούνται με τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους, ακόμα και στην χρήση του Πληροφοριακού Συστήματος Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους.
- 8) να συντάσσει ετήσια έκθεση πεπραγμένων.
- 9) να συντονίζει το έργο των εμπλεκόμενων κρατικών φορέων και υπηρεσιών, όπως τα συναρμόδια Υπουργεία και η Ανεξάρτητη Αρχή «Συνήγορος του Καταναλωτή», και συμμετέχει στα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής.
- 10) να έχει την ευθύνη λειτουργίας τηλεφωνικού κέντρου (help desk) για την καθοδήγηση και ενημέρωση των δανειοληπτών και των εν γένει ενδιαφερομένων για λήψη δανείου.
- 11) να έχει την ευθύνη λειτουργίας ιστοσελίδας, με τον διαδικτυακό υπολογισμό των «εύλογων δαπανών» και την διαχείριση δηλώσεων.

2.4.1 Ο Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών (ν.4472/2017)

Ο Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών (άρθρο 46 του ν.4472/2017) αποτελεί εξωδικαστική διαδικασία ρύθμισης χρηματικών οφειλών, που έχει παρασχεθεί και η εγγύηση του Ελληνικού Δημοσίου, μόνο προς το Δημόσιο και Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης. Για το σκοπό αυτό τίθεται ανώτατο όριο δόσεων οι διακόσιες σαράντα (240) δόσεις, ενώ προς τις Τράπεζες οι τετρακόσιες είκοσι (420) δόσεις.

Η αίτηση για την εξωδικαστική ρύθμιση υποβάλλεται μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας και εφόσον είναι πλήρης μετά από δύο (2) μήνες, ο οφειλέτης λαμβάνει μία πρόταση ρύθμισης.

Η πρόταση ρύθμισης παράγεται από αυτόματο αλγόριθμο, σύμφωνα με τα όσα προβλέπονται στο νόμο και έτσι ο κάθε πιστωτής δύναται να συμφωνήσει ή να διαφωνήσει και να προτείνει μία αντιπρόταση ή και να μην ρυθμίσει καθόλου. Το Δημόσιο πάντοτε παρέχει πρόταση ρύθμισης οφειλών, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου. Εάν ο οφειλέτης επιθυμεί, δύναται να αξιοποιηθούν οι υπηρεσίες ενός πιστοποιημένου διαμεσολαβητή, με σκοπό τη δημιουργία μιας προσωποποιημένης πρότασης ρύθμισης οφειλών. Σε κάθε περίπτωση ο οφειλέτης μπορεί να απορρίψει την πρόταση ρύθμισης. Από την οριστική υποβολή αίτησης και μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας, γίνεται αναστολή των μέτρων αναγκαστικής εκτέλεσης, όπως κατασχέσεις, δεσμεύσεις και πλειστηριασμοί και επίσης σύμφωνα με το νόμο προβλέπεται και μερική διαγραφή οφειλής για τον οφειλέτη, ειδικότερα για το δημόσιο έως και 75% επί της βασικής οφειλής, αλλά και προς τις τράπεζες έως 80% επί της βασικής οφειλής. Βέβαια η διαγραφή χρέους προϋποθέτει την τήρηση όλων κανόνων του θεσμικού ευρωπαϊκού πλαισίου, με σημαντικότερο την πραγματική οικονομική αδυναμία

του οφειλέτη, αλλά και το ότι η εμπορική αξία της περιουσίας να είναι μικρότερη από το ύψος της οφειλής.

Τέλος, ο αν ο οφειλέτης χρωστάει σε πολλαπλούς πιστωτές (άνω του ενός) τότε θα πρέπει να ρυθμίσει όλα τα χρέη του απευθείας με τους πιστωτές του, μέσω άλλων εργαλείων, όπως οι απευθείας ρυθμίσεις που ορίζονται από οργανισμούς όπως ΑΑΔΕ , ΕΦΚΑ κτλ. ή εάν είναι σε τράπεζες μέσω αξιοποίησης του ΚΔΤ.

2.4.2 Ο Νόμος 4605/2019 περί προστασίας της πρώτης κατοικίας

Με το ν.4605/2019 κάθε φυσικό με πτωχευτική ικανότητα δικαιούται να ζητήσει ρύθμιση οφειλών, εφόσον συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις, ήτοι :

1. να έχει ικανό μερίδιο κυριότητας στο ακίνητο
2. να μην έχει εκδοθεί οριστική απόφαση, περί αίτησης του άρθρου 4 του ν. 3869/2010 (Α΄130) λόγω δόλιας περιέλευσης του αιτούντος σε αδυναμία πληρωμή
3. Το ακίνητο να μην υπερβαίνει σε αξία τα 175.000 ευρώ
4. Το οικογενειακό εισόδημα του αιτούντος να μην υπερβαίνει τα 12.500 ευρώ
5. Οι καταθέσεις, τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα και πολύτιμα μέταλλα του αιτούντος και προστατευόμενων μελών να μην υπερβαίνουν τα 15.000 ευρώ
6. Το σύνολο του ανεξόφλητου κεφαλαίου, οι λογιστικοποιημένοι τόκοι και έξοδα εκτέλεσης, των οφειλών των παραγράφων 2 και 3, κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης του άρθρου 72, να μην υπερβαίνει τις 130.000 ευρώ.

Σύμφωνα με το άρθρο 2, του παρόντος, οποίος οφειλέτης πληροί τις ανωτέρω προϋποθέσεις και η καθυστέρηση είναι άνω των ενενήντα ημερών, μπορεί να ρυθμίσει τις οφειλές του προς τα πιστωτικά ιδρύματα, προς εταιρίες παροχής πιστώσεων και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, για ακίνητο που χρησιμοποιείται ως πρώτη κατοικία. Δεν ρυθμίζονται οφειλές για τις οποίες υπάρχει εγγύηση του ελληνικού δημοσίου.

2.4.3. Συνοπτική Αποτίμηση του έργου της ΕΓΔΙΧ

Με το πρόγραμμα *Γέφυρα Ι¹⁴*, το δημόσιο συνεισφέρει για διάστημα όχι πάνω των εννέα (9) μηνών στις δόσεις για την αποπληρωμή των πάσης φύσεως δανείων φυσικών ή νομικών προσώπων και εξασφαλίζονται με εμπράγματα ασφάλεια στην κύρια κατοικία του οφειλέτη. Η συνεισφορά πραγματοποιείται μέσω του Οργανισμού Κοινωνικών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ), και ενημερώνονται για την πορεία της αίτησης μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας της ΕΓΔΙΧ. Οι δικαιούχοι του προγράμματος θα λάβουν 9 μήνη κρατική επιδότηση.

¹⁴ Βλ.ΟΠΕΚΑ, (2020)

Με το πρόγραμμα *Γέφυρα 2*, οι επιχειρήσεις και οι ελεύθεροι επαγγελματίες, που έχουν πληγεί οικονομικά από τις συνέπειες της πανδημίας Covid19, μπορούν να υποβάλλουν αίτηση στην ηλεκτρονική πλατφόρμα της ΕΓΔΙΧ και να λάβουν κρατική επιδότηση για επιχειρηματικά δάνεια μέχρι και ποσοστό 90% έως τους επόμενους 8 μήνες. Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2021, οι επιχειρήσεις που έχουν ήδη λάβει έγκριση της επιδότησης, μπορούν να έρθουν σε συνεννόηση με την τράπεζα ή τον διαχειριστή δανείου, ώστε να ρυθμίσουν τα δάνεια τους και στη συνέχεια θα λάβουν την κρατική επιδότηση για συνολικά 8 μήνες.

Ως αποτίμηση του έργου της ΕΓΔΙΧ¹⁵ ο Ειδικός Γραμματέας στο από 1/3/2021 αναρτημένο μήνυμα, επισήμανε ότι ο σκοπός ίδρυσης της γραμματείας δεν ήταν μόνο η αντιμετώπιση των «κόκκινων δανείων», αλλά η ανάγκη για μια συνολική προσέγγιση στην διαχείριση του χρέους, δηλαδή τόσο από οφειλές σε τράπεζες όσο και από φορολογικές και ασφαλιστικές υποχρεώσεις. Ειδικότερα για τα «κόκκινα δάνεια» αναπτύχθηκαν διάφορα εργαλεία : (1) η νομοθεσία για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και η δευτερογενής αγορά δανείων (2) η αναθεώρηση του Κώδικα Δεοντολογίας των Τραπεζών, νέο νομικό πλαίσιο για κοινωνικά ευαίσθητα κριτήρια για τη διαχείριση των συνεπειών της κρίσης (3) η προστασία της πρώτης κατοικίας και ο συνυπολογισμός των «εύλογων δαπανών διαβίωσης», ώστε οι πολίτες να αποπληρώνουν τα δάνεια εξασφαλίζοντας όμως και μια αξιοπρεπή διαβίωση και (4) τέλος με τα προγράμματα Γέφυρα 1 και 2 επιτυγχάνονται επιδοτήσεις των δανείων από το κράτος. Το αποτέλεσμα της αύξησης της υπερχρέωσης ήταν η δραστική μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και επομένως για το σκοπό αυτό προβλέφθηκε και συνεργασία και με εξωτερικούς φορείς, τόσο του δημοσίου (συνήγορος καταναλωτή) όσο και ιδιώτες (καταναλωτικές οργανώσεις ή τραπεζικός διαμεσολαβητής).

2.5 Πρόγραμμα ‘ΗΡΑΚΛΗΣ’ (άρθρο 46 του ν.4649/2019)

Το πρόγραμμα «Ηρακλής», αφορά την παροχή κρατικών εγγυήσεων σε τιτλοποιήσεις πιστωτικών ιδρυμάτων, το οποίο ψηφίστηκε με νόμο στην Ολομέλεια της Βουλής, στις 12 Δεκεμβρίου 2019 (ν.4649/2019).

Πιο συγκεκριμένα, η ανάγκη για το συγκεκριμένο πρόγραμμα προέκυψε όταν μετά την Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας της Τράπεζας Ελλάδος το 2019, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έφταναν σε 75.4 δις ή 43.6 % του συνόλου των δανείων. Έτσι με το πρόγραμμα αυτό τα πιστωτικά ιδρύματα μπορούν να μεταβιβάζουν τα ΜΕΔ, μέσω τιτλοποίησης τους, σε ένα όχημα ειδικού σκοπού (Special Purpose Vehicle – SPV), το οποίο εκδίδει ομολογίες διαφόρων ταχυτήτων (από υψηλές σε χαμηλές). Η διαχείριση αυτών των τιτλοποιημένων δανείων ανατίθεται σε ανεξάρτητη με την τράπεζα εταιρία διαχείρισης απαιτήσεων (servicer) και όταν αυτές οι ομολογίες πωληθούν σε επαρκή θετική αξία, επέρχεται η λεγόμενη λογιστική από-αναγνώριση και μπορούν έτσι να διαγραφούν από τον ισολογισμό της τράπεζας και να υπάρξει εξυγίανση. Οι εγγυήσεις που προσφέρει το πρόγραμμα είναι από τις ασφαλέστερες του ελληνικού δημοσίου, καθώς

¹⁵ Βλ.ΕΓΔΙΧ (2021)

παρέχονται μόνο για τις συγκεκριμένες ομολογίες και ενεργοποιούνται μόνο με την πώληση σε θετική αξία και τα συγκεκριμένα χαρτοφυλάκια έχουν εγκριθεί από οίκους πιστωτικής αξιολόγησης (Υπουργείο Οικονομικών,2021).

2.5.1. Συνοπτική Αποτίμηση του προγράμματος «Ηρακλής»

Στο πρόγραμμα «Ηρακλής» έχουν ενταχθεί και οι τέσσερις συστημικές τράπεζες με τις τιτλοποιήσεις να φτάνουν στα 32 δις ευρώ. Αναλυτικότερα:

- ✓ η Alpha Bank - τιτλοποιήσεις ύψους € 10,8 δις.,
- ✓ η Eurobank - τιτλοποιήσεις ύψους € 7,5 δις.,
- ✓ η Εθνική Τράπεζα - τιτλοποιήσεις € 6,25 δις. και
- ✓ η Τράπεζα Πειραιώς - τιτλοποιήσεις ύψους € 2,9 δις., και αναμένεται αύξηση μέσα στο έτος.

Με τις τιτλοποιήσεις αυτές, το απόθεμα των ΜΕΔ των τραπεζών έχει μειωθεί σημαντικά, σύμφωνα με τα στοιχεία της Έκθεσης Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας του 2021, το ποσοστό των ΜΕΔ προς το σύνολο των δανείων μειώθηκε στο 35,8%, έναντι του 40,6% στο τέλος του 2019.

Συμπληρωματικά με το πρόγραμμα «ΗΡΑΚΛΗΣ», άρθρο 46 του ν.4649/2019, δημιουργήθηκε ένα «Μητρώο Πιστώσεων» (central credit register) και ένα «κεντρικό μητρώο εξασφαλίσεων», από τα οποία μπορεί το Υπουργείο Οικονομικών να αντλεί ασφαλή στοιχεία, με σεβασμό πάντα στα προσωπικά δεδομένα και συντελώντας παράλληλα στην βελτίωση της πιστωτικής ποιότητας του δανεισμού. Αλλά παράλληλα με τα μέτρα για την ρύθμιση του ζητήματος των ΜΕΔ, έγινε και η ψήφιση του νέου πτωχευτικού κώδικα (ν.4738/2020), το πρόγραμμα «ΓΕΦΥΡΑ» και η επιτάχυνση της εκδίκασης των εκκρεμών υποθέσεων του νόμου Κατσέλη (Υπουργείο Οικονομικών,2021).

Μετά από δύο χρόνια λειτουργίας του συγκεκριμένου προγράμματος, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η συστημική λύση για την εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών απέδωσε, καθώς εφαρμόστηκε ταχύτατα και αποτελεσματικά, ακόμα και κατά την διάρκεια της κρίσης του COVID-19, γεγονός που καταδεικνύει και την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών στο εγχέριμα. Η τιτλοποίηση των κόκκινων δανείων δεν συντέλεσε μόνο στην εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών αλλά αύξησε και το επενδυτικό ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών. Τα τιτλοποιημένα δάνεια αποτελούν ελκυστικά ομόλογα στην διεθνή αγορά και δεδομένης της εισροής κεφαλαίων από το Ταμείο Ανάκαμψης, είναι πολύ σημαντικό για την αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, αφού οι τράπεζες κερδίζουν επενδυτική βαθμίδα στις διεθνείς αγορές (investment grade) (Υπουργείο Οικονομικών,2021).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί η αποτελεσματική διοχέτευση των κεφαλαίων του Ταμείου Ανάκαμψης στην παραγωγική βάση της χώρας, προϋποθέτει ένα εύρωστο τραπεζικό σύστημα, σύμφωνα με τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου, στο οποίο προβλέπονται προγράμματα όπως ο «ΗΡΑΚΛΗΣ» και η παράταση τους. Ο «ΗΡΑΚΛΗΣ» έχει ήδη συντελέσει στην απομείωση από τους ισολογισμούς των τραπεζών περίπου στα 32 δις. Ο στόχος για περαιτέρω απομείωση με παράταση του προγράμματος, είναι κάτι που έχει ανακοινωθεί τόσο από την Ένωση των Ελληνικών Τραπεζών όσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και την Ελληνική Κυβέρνηση (Υπουργείο Οικονομικών, 2021).

2.6 Νέος πτωχευτικός κώδικας (ν.4738/2020)

Ο νέος πτωχευτικός κώδικας (ν.4738/2020) αφορά νοικοκυριά και φυσικά πρόσωπα με περιουσία μέχρι 350.000 ευρώ και μεγάλες και μεσαίες επιχειρήσεις με περιουσία άνω των 350.000 ευρώ. Οι καινοτομίες του συγκεκριμένου νόμου αναφορικά με την διαχείριση ιδιωτικού χρέους είναι οι εξής (Ένωση Δικηγόρων, 2021) :

- ✓ *Προειδοποίηση Αφερεγγυότητας*, μέσω του ηλεκτρονικού μηχανισμού έγκαιρης προειδοποίησης οφειλετών , που εποπτεύεται από την Γραμματεία Ιδιωτικού Χρέους.
- ✓ *Εξωδικαστικός μηχανισμός ρύθμισης οφειλών*, που αφορά φυσικά ή νομικά πρόσωπα με πτωχευτική ικανότητα, με αναστολή των μέτρων αναγκαστικής εκτέλεσης και ποινικής δίωξης, όπου μετά από αίτηση του οφειλέτη κατατίθεται πρόταση ρύθμισης από τους πιστωτές και μετά από συμφωνία υπογράφεται η σύμβαση αναδιάρθρωσης του χρέους.
- ✓ *Σύμβαση αναδιάρθρωσης*, μετά την σύναψη της οποίας καταστέλλεται οποιοδήποτε αναγκαστικό μέτρο εκτέλεσης και υπό προϋποθέσεις είναι δυνατή και η επιδότηση του οφειλέτη.
- ✓ *Συμφωνία εξυγίανσης* κατά άρθρο 34, για κάθε πρόσωπο που ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα εντός Ελλάδας και αδυνατεί να εξοφλήσει τις οφειλές του.
- ✓ *Πτώχευση*, δύναται να υπάρξει με την έννοια της ρευστοποίησης της περιουσίας του οφειλέτη , όταν δεν υπάρξει αναδιάρθρωση των οφειλών.
- ✓ *Απαλλαγή* , μετά από 3 χρόνια από την κήρυξη πτώχευσης.

2.7 “Αργώ” η ελληνική Bad Bank.

Το πρόγραμμα «Αργώ»¹⁶ είναι μια πρόταση της Κεντρικής Τράπεζας για τη δημιουργία μιας Asset Management Company, που θα μπορούσε να τεθεί σε λειτουργία παράλληλα με το πρόγραμμα των κρατικών εγγυήσεων, τον «Ηρακλή», για το 2021, για την επίτευξη του στόχου της μείωσης των κόκκινων δανείων πάνω από 40δις και την επίλυση του προβλήματος του αναβαλλόμενου φόρου DTC¹⁷, δεδομένου ότι λόγω των τιτλοποιήσεων που πραγματοποιούν οι τράπεζες ο φόρος αυτός αναμένεται να αυξηθεί.

¹⁶ Βλ. Τζώρτζη, (2020)

¹⁷ Το άρθρο 27^A του ν.4174/2013 προβλέπει την αναβαλλόμενη φορολογική απαίτηση (deferred tax asset DTC) των εποπτευόμενων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από την κεντρική τράπεζα και

Βασικό χαρακτηριστικό της πρότασης είναι ότι δεν επιβαρύνονται οι Έλληνες φορολογούμενοι, αντίθετα θα πληρώνουν ένα φόρο οι τράπεζες για την συμμετοχή τους στο σχήμα. Ο φόρος αυτός θα αποτελεί περίπου το 6,4 % των κόκκινων δανείων που μεταφέρονται στην νέα τράπεζα (bad bank) και θα καταβάλλεται για 5 χρόνια. Ο ετήσιος αυτός φόρος εισόδου, θα καταβάλλεται κατά ένα μέρος (61%) μετρητά και κατά το άλλο μέσω συμψηφισμού με τον αναβαλλόμενο φόρο (το υπόλοιπο δηλαδή 39%). Το κράτος επίσης θα λαμβάνει προμήθεια βάσει του ποσού της εγγύησης που παρέχει. Η συμμετοχή των τραπεζών είναι εθελοντική, οι οποίες θα μπορούν να μεταφέρουν μέχρι και το 100% των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η μεταφορά αυτών των δανείων θα γίνει στην λογιστική καθαρή αξία και θα λάβουν σε αντάλλαγμα τίτλους. Η «Αργώ» θα τιτλοποιήσει τα προβληματικά δάνεια και θα τα πουλήσει με τρεις διαβαθμίσεις, υψηλής (senior notes), μεσαίας (mezzanine notes) και χαμηλής (junior notes). Το κράτος θα λαμβάνει μεγάλο ποσοστό από τα junior notes ενώ η τράπεζα θα διατηρεί το 50% των senior notes (Τζώρτζη, 2020).

Πλεονεκτήματα αυτής της πρότασης είναι ότι: **1.** για την εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών χρησιμοποιείται το τμήμα των εποπτικών τους κεφαλαίων και όχι το τμήμα των λοιπών στοιχείων **2.** Το κόστος εξυγίανσης καταβάλλεται στο βάθος της 5-ετίας, κάτι που διευκολύνει τις τράπεζες **3.** Επιτρέπει έτσι και στην σταδιακή ενίσχυση της οργανικής κερδοφορίας καθώς μπορούν να παράγουν εσωτερικά κεφάλαιο **4.** Περιορίζει την αλλοίωση των υφιστάμενων μετοχών (Τζώρτζη, 2020).

Σύμφωνα και με σχετική δήλωση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος¹⁸ στην Βουλή, η δημιουργία εταιρίας διαχείρισης ενεργητικού (Bad Bank) θα δώσει μια γρήγορη και χαμηλού κόστους λύση για τις τράπεζες και το δημόσιο, που θα οδηγήσει σε μηδενισμό στην ουσία των κόκκινων δανείων και στην επίλυση του προβλήματος των αναβαλλόμενων φόρων, χωρίς να ζημιώνονται οι μέτοχοι των πιστωτικών ιδρυμάτων.

Στην πράξη όμως η θέση του Υπουργείου Οικονομικών, μέσω του Υφυπουργού κ.Ζεββού¹⁹, είναι ότι κάθε λύση σχετικά με την μείωση των κόκκινων δανείων θα πρέπει να είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο και να μην επιβαρύνει δημοσιονομικά την χώρα και για το λόγο αυτό, παρότι η πρόταση για την bad bank είναι μια αξιόλογη πρόταση, δεν θα υιοθετηθεί και θα προτιμηθεί η επέκταση του προγράμματος «ΗΡΑΚΛΗΣ». Εξάλλου η Κομισιόν έχει επίσημα τοποθετηθεί στην επιτυχία του σχήματος κρατικών εγγυήσεων για Ελλάδα και Ιταλία και επίσης για το εγχείρημα της ένταξης των κόκκινων δανείων σε μια

των εταιριών leasing και factoring, παρέχοντας την δυνατότητα ουσιαστικά στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να διατηρούν φορολογικό πλεονέκτημα σε περίπτωση που εμφανίσουν λογιστικές ζημιές.

¹⁸ Το Βήμα team, (2021) σελ.1

¹⁹ Το Βήμα team, (2021) σελ.2

τράπεζα, θα πρέπει να υπάρξει μεγάλη ομοιογένεια δανείων, υπονοώντας ότι κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ισχύσει για την Ελλάδα. Με την ανωτέρω θέση είναι σύμφωνη και η Ένωση των Ελληνικών Τραπεζών.

Στον κάτωθι **Πίνακα 6**, ακολουθεί μια προσπάθεια συνοπτικής αποτύπωσης όλων των προαναφερθέντων νόμων και των αποτελεσμάτων αυτών, ως εφαρμόστηκαν μέχρι σήμερα, σχετικά με την διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και γενικότερα της ρύθμισης του ιδιωτικού χρέους.

Πίνακας 6 : Συνοπτική Παρουσίαση Νομικού Πλαισίου

Νόμοι	Συνοπτικά	Αποτελεσματικότητα
N.3869/2010 (Νόμος Κατσέλη-Σταθάκη)	Δικαστική Ρύθμιση Οφειλών και προστασία της πρώτης κατοικίας	Μεγάλες καθυστερήσεις στην εκδίκαση υποθέσεων, δεν συνέβαλε στην μείωση του όγκου των ΜΕΔ. Καταργήθηκε με το νέο πτωχευτικό νόμο ν.4738/2020.
N.4224/2013 (Κώδικας Δεοντολογίας των Τραπεζών)	Περί διαχείρισης ιδιωτικού χρέους και διευθέτησης οφειλών με "συνεργάσιμους δανειολήπτες" σύμφωνα με τις "εύλογες δαπάνες διαβίωσης"	Αναθεωρήθηκε με το ΦΕΚ 2376/τ.β'/2016 και με τροποποιητικές αποφάσεις της ΕΠΑΘ (Επιτροπής Πιστωτικών Θεμάτων) 195/1/29.7.2016 και 392/1/32-5-2021 καθώς διαπιστώθηκαν καθυστερήσεις και περιπτώσεις αδιαφανών πρακτικών από πλευράς των τραπεζών αλλά και η ανάγκη προσαρμογής στο νέο πτωχευτικό νόμο (ν.4738/2020). Επίσης η Τράπεζα της Ελλάδας με Πράξη της Εκτελεστικής Επιτροπής ΠΕΕ 42/30.05.2014 προχώρησε στην καθιέρωση οργανωτικά ανεξάρτητης λειτουργίας διαχείρισης των ΜΕΔ, που θα υποστηρίζεται από τα κατάλληλα μηχανογραφικά συστήματα και διαδικασίες (όπως ειδικούς δείκτες αξιολόγησης) προκειμένου να ενισχυθούν οι ενέργειες διαχείρισης σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας.
Πλειστηριασμοί	Ισχύον σύμφωνα με το ΝΔ 177/1923 και ΝΔ 4001/1959 με τις τροποποιήσεις των ν.2251/1994 και ν.3587/2007	Αναστέλλονται λόγω ειδικών κριτηρίων των ν.3869/2010 ,ν.4223/2013 και του νέου πτωχευτικού νόμου ν.4738/2020. Θεωρείται ως έσχατο εισπρακτικό μέσο, δεν έχει στην πράξη αποδώσει, καθώς δεν έχουν προχωρήσει οι πλειστηριασμοί, όμως λειτούργησε αποτελεσματικά ως μοχλός πίεσης στην ρύθμιση οφειλών.
Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ν. 4389/2016)	Υπάγεται στο Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Χρέους (ΚΥΣΔΙΧ.), ενώ με το ΠΔ 81/2019 υπάγεται πλέον στο Υπουργείο Οικονομικών με στόχο την οργάνωση ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού αποτελεσματικής διαχείρισης του ιδιωτικού	Εργαλεία προς την ρύθμιση οφειλών : 1. Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών(ν.4472/2017) 2. ο νέος νόμος 4605/2019 περί προστασίας της πρώτης κατοικίας 3. Τα προγράμματα Γέφυρα 1 και Γεφυρα 2 με επιχορήγηση δόσεων από το δημόσιο, 4. η αναθεώρηση του κώδικα δεοντολογίας των τραπεζών σε συνδυασμό με τις αναθεωρήσεις των νόμων για την εξασφάλιση της πρώτης κατοικίας και τέλος 5. η συνεργασία με εξωτερικούς φορείς όπως συνήγορος καταναλωτή, τραπεζικός διαμεσολαβητής και καταναλωτικές οργανώσεις, συνέβαλαν σημαντικά στην

	χρέους, την καταπολέμηση της υπερχρέωσης των φυσικών και νομικών προσώπων, καθώς και η προστασία της κύριας κατοικίας	ολιστική προσέγγιση του προβλήματος της υπερχρέωσης των νοικοκυριών που συμβάλει στην δραστική μείωση του εισοδήματος και της εγχώριας κατανάλωσης.
Πρόγραμμα Ηρακλής (ν.4619/2019)	Αφορά την παροχή κρατικών εγγυήσεων σε τιτλοποίησης πιστωτικών ιδρυμάτων	Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος ήταν σημαντική καθώς οι τιτλοποιήσεις των ΜΕΔ για τις 4 συστημικές τράπεζες έφτασαν τα 32 δις ευρώ. Η τιτλοποίηση των κόκκινων δανείων δεν συντέλεσε μόνο στην εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών αλλά αύξησε και το επενδυτικό ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών. Αποφασίστηκε και επέκταση του προγράμματος για την τρέχουσα χρονιά.
Νέος πτωχευτικός κώδικας (ν.4738/2020)	Αφορά νοικοκυριά και φυσικά πρόσωπα με περιουσία μέχρι 350.000 ευρώ και μεγάλες και μεσαίες επιχειρήσεις με περιουσία άνω των 350.000 ευρώ.	Έχει επιφέρει καινοτομίες στην διαχείριση ιδιωτικού χρέους.
Πρόγραμμα "Αργώ"	Μια πρόταση της Κεντρικής Τράπεζας για τη δημιουργία μιας Asset Management Company, που θα μπορούσε να τεθεί σε λειτουργία παράλληλα με το πρόγραμμα των κρατικών εγγυήσεων τον «Ηρακλή» για το 2021, για μείωση των ΜΕΔ πάνω από 40δις και την επίλυση του προβλήματος του αναβαλλόμενου φόρου DTC.	Δεν υιοθετήθηκε καθώς κάθε λύση σχετικά με την μείωση των κόκκινων δανείων, θα πρέπει να είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο και να μην επιβαρύνει δημοσιονομικά την χώρα.

Κεφάλαιο III: Εμπειρική διερεύνηση

Στο Κεφάλαιο αυτό διερευνάται η εμπειρική συσχέτιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με συγκεκριμένους μακροοικονομικούς παράγοντες οι οποίοι αντανακλούν την εξέλιξη του οικονομικού κύκλου και βιβλιογραφικά αναφέρονται ως αρκετά σημαντικοί. Εξετάζονται όλες οι κατηγορίες των μη εξυπηρετούμενων δανείων για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα για την χρονική περίοδο 2002Q4 - 2021Q2.

Οι μεταβλητές που θα χρησιμοποιηθούν στην οικονομετρική ανάλυση είναι (1) τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, εκφρασμένα ως ποσοστό του σύνολο των χορηγήσεων, σε τριμηνιαία βάση, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά και στεγαστικά δάνεια (2) το ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές και εποχικά διορθωμένες ανά τρίμηνο (3) ο πληθωρισμός, ως ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (CPI) ανά τρίμηνο και σε τιμές εποχικά διορθωμένες (4) η ανεργία, ως ποσοστό ανέργων στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, ανά τρίμηνο και σε τιμές εποχικά διορθωμένες. Για την οικονομετρική ανάλυση θα χρησιμοποιηθεί το οικονομετρικό πακέτο EVIEWS.

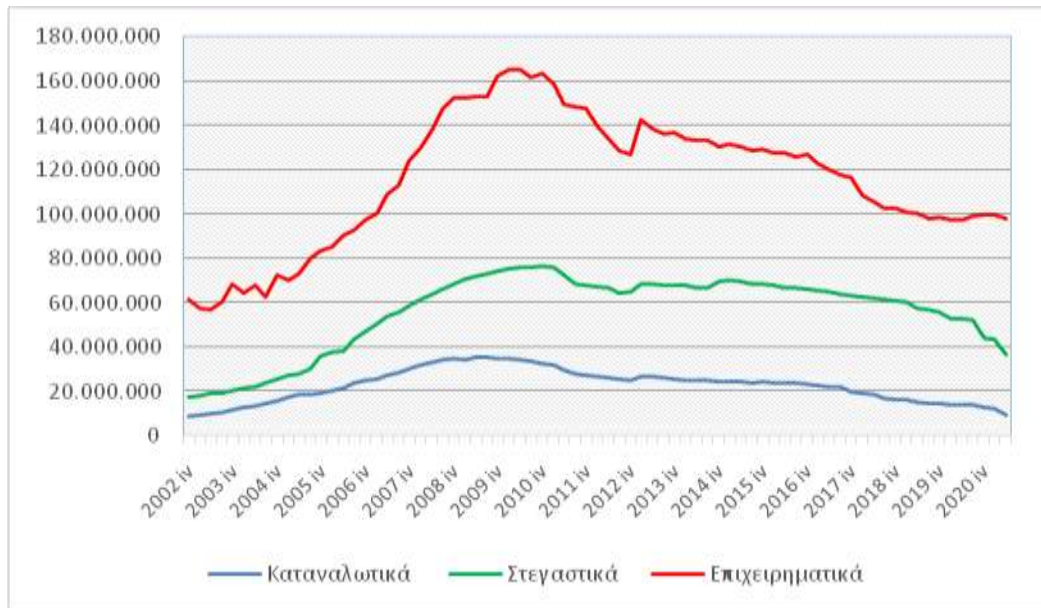
Εμπειρικές μελέτες αναφορικά με το τραπεζικό σύστημα, τόσο για την Ευρώπη αλλά και ειδικότερα για την Ελλάδα, ως αναλυτικά έχουν καταγραφεί και στον Πίνακα 4, Κεφάλαιο I, του παρόντος, αναδεικνύουν την υψηλή συσχέτιση των ΜΕΔ κυρίως με παράγοντες που αφορούν την οικονομία και ειδικότερα με την ανεργία, το ΑΕΠ και τον πληθωρισμό. Από τις μελέτες αυτές η αναμενόμενη συσχέτιση των ερμηνευτικών μεταβλητών με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχει προσδιοριστεί αρνητική για το ΑΕΠ, θετική για την ανεργία και για τον πληθωρισμό και θετική και αρνητική, υπάρχει διαφοροποίηση αναλόγως με το ερευνώμενο δείγμα.

Αναφορικά με την μεθοδολογία, στην παρούσα εμπειρική διερεύνηση θα χρησιμοποιηθεί η Μέθοδος OLS. Επισημαίνεται ότι η εκτίμηση των παραμέτρων του γενικού κλασσικού υποδείγματος με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) δεν δίνει άριστους εκτιμητές και έτσι για να προκύψουν άριστοι εκτιμητές θα χρησιμοποιηθεί η γενικευμένη μέθοδος των GAUSS-MARKOV και θα ελεγχθούν και οι υποθέσεις που αφορούν τα κατάλοιπα, αφού η εκτίμηση των παραμέτρων με αυτή την μέθοδο αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση των τετραγώνων των καταλοίπων. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα κατάλοιπα θα ελεγχθούν για την αυτοσυσχέτιση, την ετεροσκεδαστικότητα και την κανονικότητα.

3.1 Παρουσίαση-ανάλυση μεταβλητών

Έτσι αναφορικά γενικά με τις συνολικές χορηγήσεις (σε εκατ. ευρώ) στην Ελλάδα και για τις τρεις κατηγορίες δανείων, ήτοι καταναλωτικά, στεγαστικά και επιχειρηματικά, περισσότερες ήταν οι χορηγήσεις σε επιχειρηματικά δάνεια, ακολούθησαν τα στεγαστικά δάνεια και τελευταία σε μέγεθος ήταν τα καταναλωτικά, ως αυτό αναλυτικά φαίνεται στο κάτωθι Διάγραμμα 3.

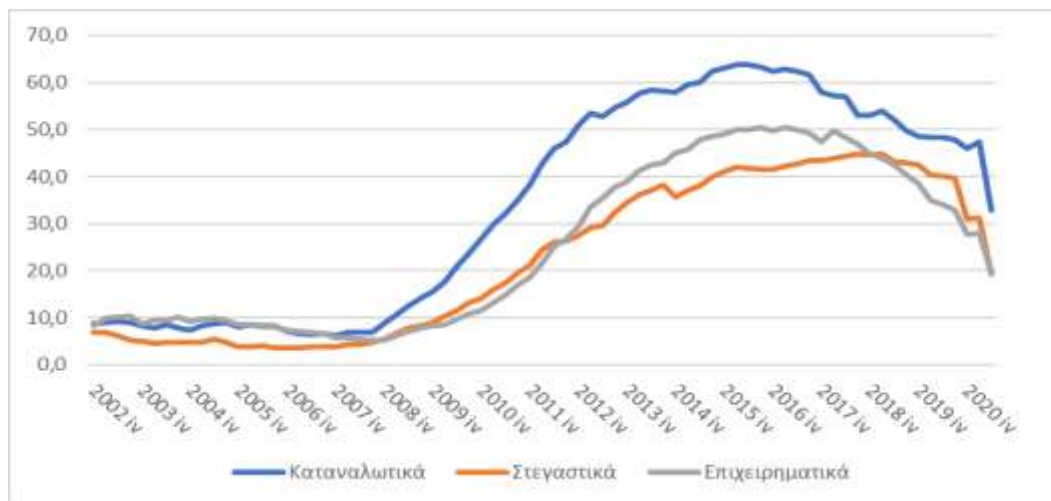
Διάγραμμα 3 : Χορηγήσεις κατά κατηγορία (ευρώ)

Πηγή : Τράπεζα Ελλάδος, 2021

Αναφορικά όμως με την εξυπηρέτηση αυτών των δανείων και ως ποσοστό στο σύνολο των χορηγήσεων, παρατηρούνται τα κάτωθι :

Διάγραμμα 4 : Εξέλιξη ΜΕΔ, 2002-2021

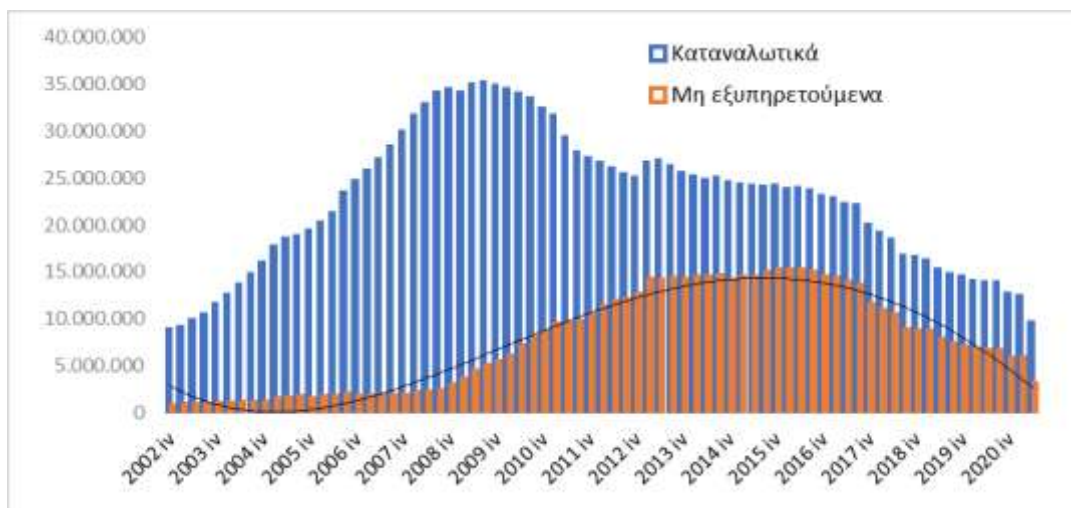

Πηγή : Τράπεζα Ελλάδος, 2021

Από το ανωτέρω διάγραμμα προκύπτει ότι για το ερευνώμενο διάστημα, αδυναμία αποπληρωμής είχαν τα καταναλωτικά δάνεια, παρότι χορηγήθηκαν λιγότερα σε απόλυτα μεγέθη. Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός ότι πριν την κρίση οι τράπεζες χορηγούσαν ευρέως καταναλωτικά δάνεια, ενδεχομένως πολλές φορές και χωρίς τις κατάλληλες εγγυήσεις, γεγονός που σε συνδυασμό με την κρίση και τις οικονομικές δυσκολίες, αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα αθέτησης των υποχρεώσεων των νοικοκυριών. Αυτό

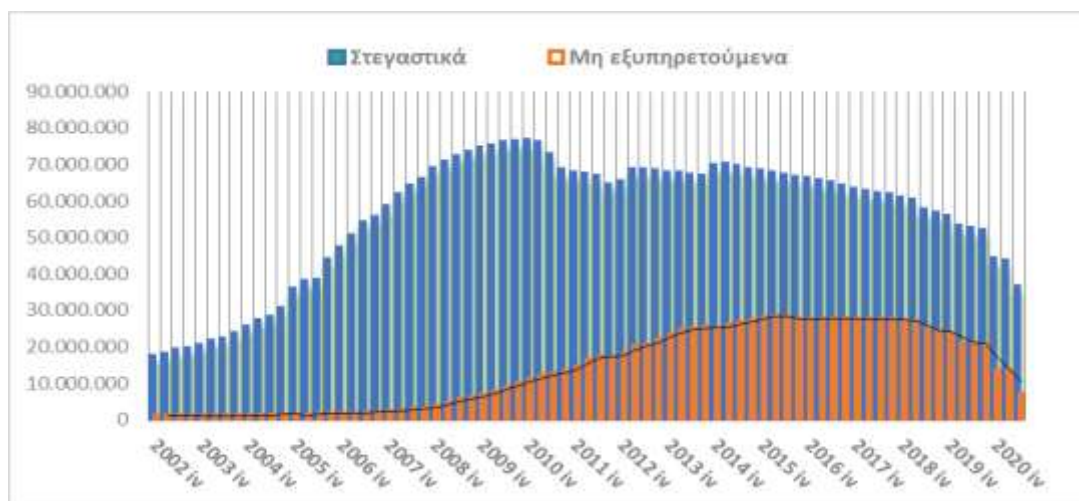
έρχεται να επιβεβαιώσει και το κάτωθι Διάγραμμα 5, στο οποίο διαφαίνεται ότι ενώ από το 2005 και μετά αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός χορήγησης καταναλωτικών δανείων, η δυσκολία εξυπηρέτησης αυτών ξεκίνησε από το 2010 με κορύφωση το 2016. Από το 2017 και μετά ξεκινάει σταδιακή αποκλιμάκωση.

Διάγραμμα 5 : Εξέλιξη Καταναλωτικών Δανείων (ευρώ)

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, 2021

Διάγραμμα 6 : Εξέλιξη Στεγαστικών Δανείων (ευρώ)

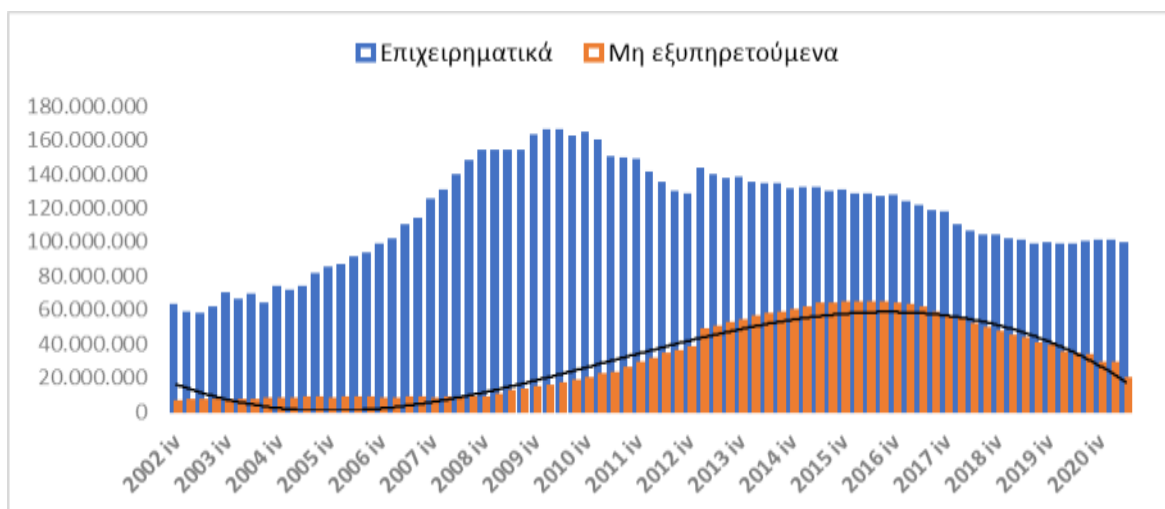

Πηγή : Τράπεζα Ελλάδος, 2021

Τα στεγαστικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια δείχνουν να έχουν λίγο διαφορετική πορεία, κινούνται σχετικά πιο ήπια μέχρι το 2011 και στην συνέχεια, ιδιαιτέρως από το 2016 και ύστερα, έχουν σημαντική αύξηση. Αυτό αιτιολογείται, ως αναλύθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια, καθώς προβλέφθηκε με το ξέσπασμα της κρίσης το 2008, ειδική νομοθεσία για τα δάνεια αυτά, αφού πολλά αφορούσαν την πρώτη κατοικία αλλά και από

την πλευρά των τραπεζών και της ανάληψης πιστωτικού κινδύνου, υπήρχε εξασφάλιση μέσω των υποθηκών, που είχαν αυτά τα δάνεια.

Διάγραμμα 7 : Πορεία Επιχειρηματικών Δανείων (ευρώ)

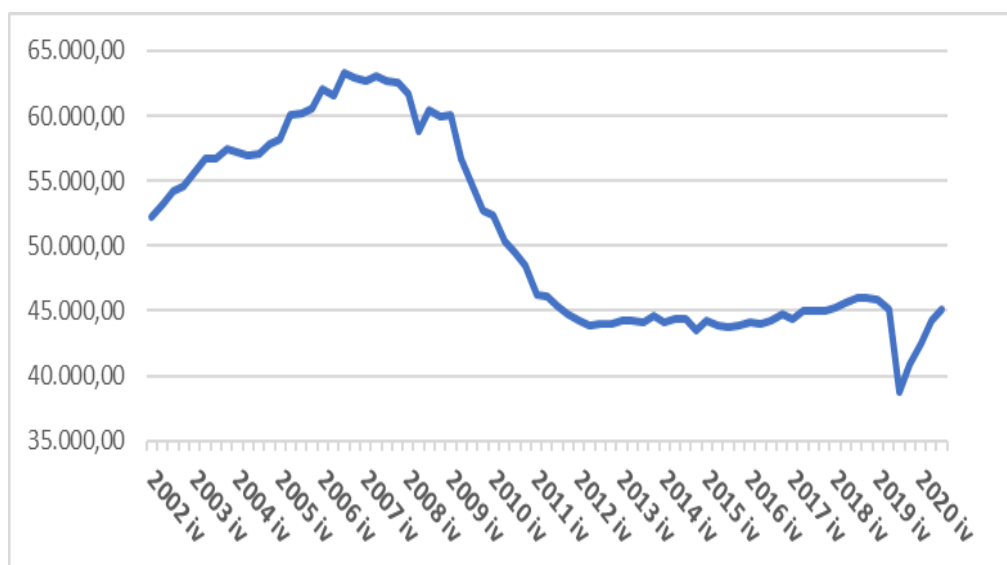

Πηγή : Τράπεζα Ελλάδος, 2021

Αντίστοιχα και για τα επιχειρηματικά δάνεια, ως διαφαίνεται και στα ανωτέρω Διαγράμματα 7, οι συνολικές χορηγήσεις παρουσίασαν αύξηση μετά το 2003 και μέχρι το 2009. Αναφορικά όμως με τα ΜΕΔ, υψηλότερη αθέτηση παρουσιάζουν μετά το 2015, αυτό αιτιολογείται καθώς ως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, καθώς το 2015 έχουμε την επιβολή περιορισμού στα κεφάλαια κίνησης και σημαντικό περιορισμό της τραπεζικής χρηματοδότηση προς τον ιδιωτικό τομέα και επομένως συρρίκνωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και αδυναμίας εξυπηρέτησης των δανειακών υποχρεώσεων.

Η εξέλιξη των ανεξάρτητων μεταβλητών ήτοι του ΑΕΠ, της Ανεργίας και του πληθωρισμού του υποδείγματος παρουσιάζεται παρακάτω.

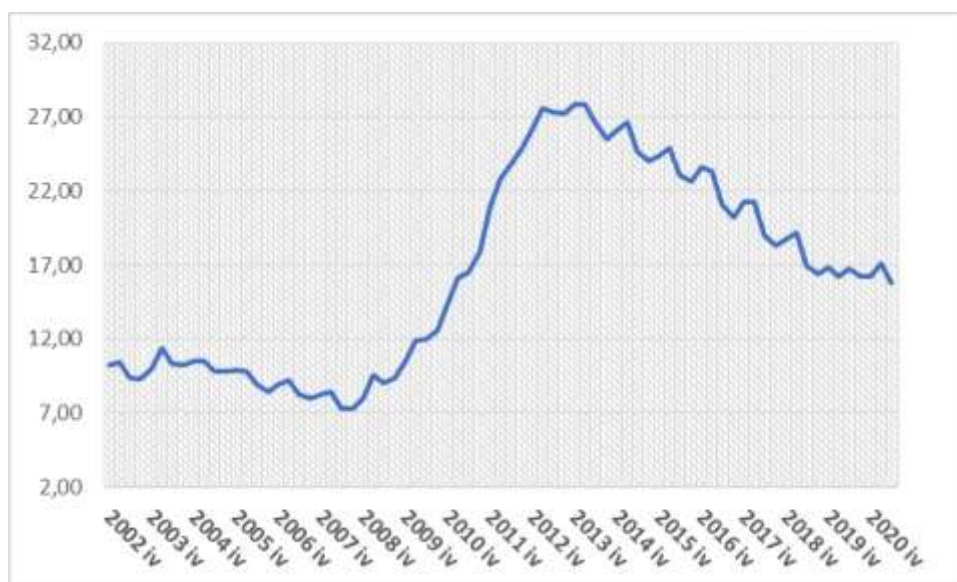
Διάγραμμα 8 : Εξέλιξη ΑΕΠ (εκατ. ευρώ)

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Αναφορικά με την εξέλιξη του ΑΕΠ, ως φαίνεται στο Διάγραμμα 8, παρατηρείται αύξηση μετά το 2002, αλλά με το ξέσπασμα της κρίσης του 2008 υπάρχει κατακόρυφη μείωση και στασιμότητα μέχρι και το 2019. Με την δεύτερη κρίση το 2019, της πανδημίας του COVID-19, παρατηρείται ξανά μείωση του ΑΕΠ, καθώς λόγω της κρίσης υπήρξε συρρίκνωση της δραστηριότητας σε αρκετούς κλάδους της οικονομίας.

Διάγραμμα 9 : Εξέλιξη Ανεργίας (%)

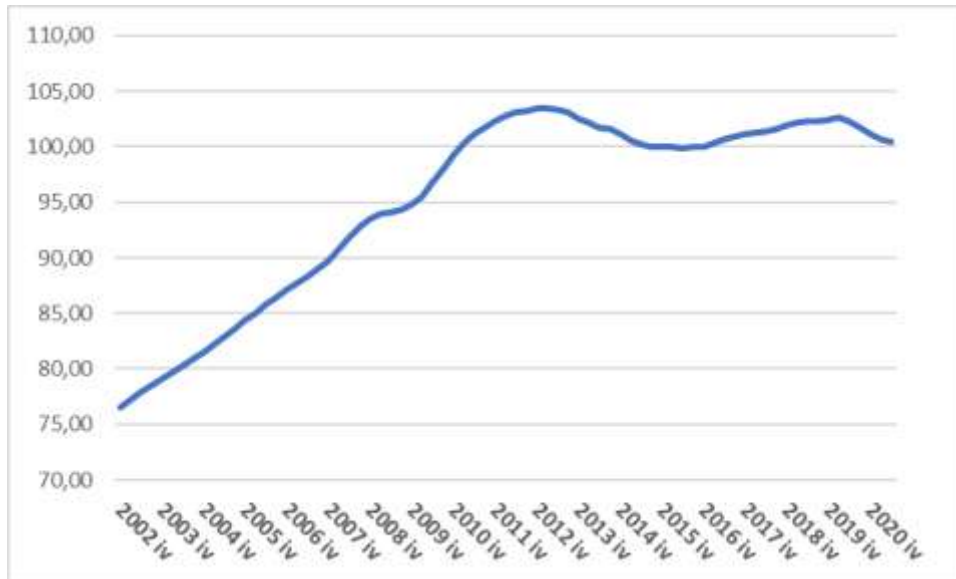

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Η πορεία της ανεργίας δεν θα μπορούσε να είναι μείνει ανεπηρέαστη από τις δύο κρίσεις. Έτσι με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 παρατηρείται μια

κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας και σταδιακή αποκλιμάκωση της μέχρι το 2019, όπου εκεί πάλι παρατηρείται μικρή άνοδος, αφού λόγω της πανδημίας COVID -19 υπήρξε αναστολή λειτουργίας αρκετών κλάδων της οικονομίας.

Διάγραμμα 10 : Εξέλιξη ΔTK

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Τέλος αναφορικά με την πορεία των τιμών και του ΔTK , η κρίση του 2008 προκαλεί κατακόρυφη αύξηση του δείκτη μέχρι το 2012, στην συνέχεια υπάρχει σταδιακή αποκλιμάκωση και σταθεροποίηση μέχρι το 2019. Με το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID -19, υπήρξε μια μικρή άνοδος στις τιμές και σταδιακή τάση αποκλιμάκωσης στην συνέχεια.

3.2 Τα δεδομένα και το οικονομετρικό μοντέλο

Στην συνέχεια θα εξεταστεί η συσχέτιση όλων των κατηγοριών των μη εξυπηρετούμενων δανείων με τις μακροοικονομικές μεταβλητές (ΑΕΠ, ανεργίας και ΔTK). Τα δεδομένα αντλήθηκαν από την στατιστική βάση της ΕΛΣΤΑΤ και από την Τράπεζα της Ελλάδος, σε τριμηνιαία βάση για την χρονική περίοδο 2002Q4-2021Q2. Τα τριμηνιαία στοιχεία είναι εποχικά διορθωμένα. Η εκτίμηση του εμπειρικού υποδείγματος ακολουθεί το γενικό κλασσικό υπόδειγμα πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS).

Η μορφή του εμπειρικού υποδείγματος έχει ως εξής:

$$Y_t = b_0 + b_1 X_{1t} + b_2 X_{2t} + b_3 X_{3t} + e_t \quad (1)$$

$$\text{όπου } e_t \sim N(0, \sigma^2)$$

Όπου Y_t είναι η εξαρτημένη μεταβλητή είναι το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) στον συνολικό όγκο των δανείων. Αναλυτικότερα, θα ερευνηθούν τέσσερις κατηγορίες ΜΕΔ, τα συνολικά (*NPLs-Tot*), τα καταναλωτικά (*NPLs-Con*), τα επιχειρηματικά (*NPLs-Bus*) και τα στεγαστικά (*NPLs-Mor*) μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

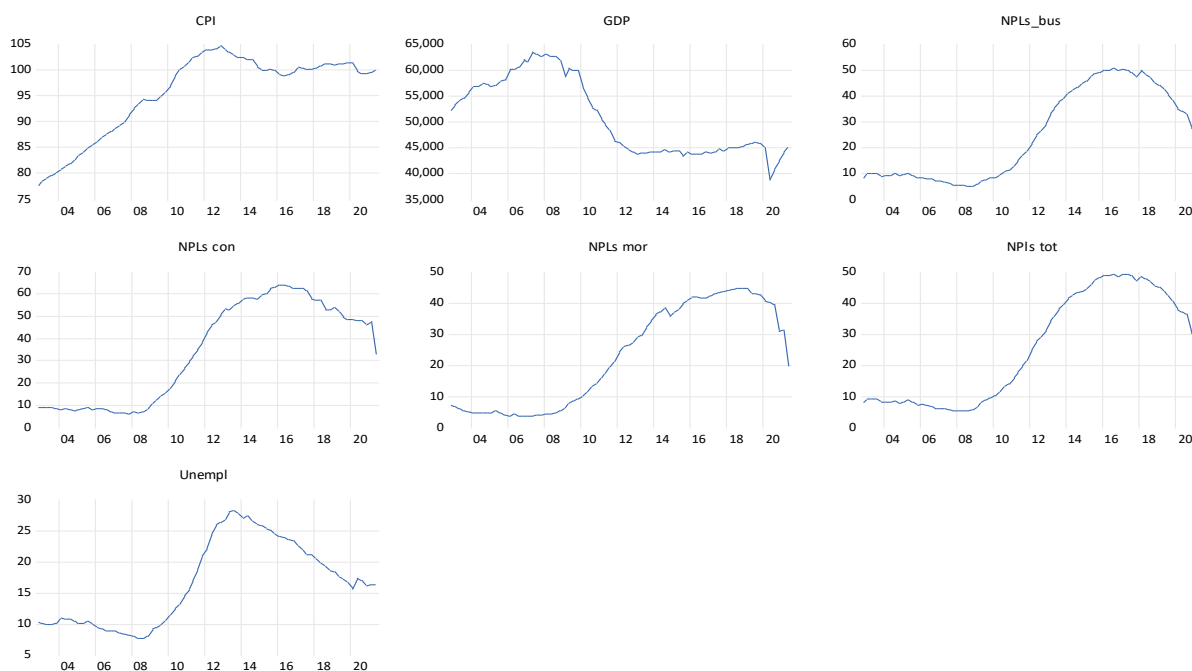
Οι μεταβλητές X_{1t} , X_{2t} και X_{3t} είναι οι ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες περιλαμβάνουν μακροοικονομικούς παράγοντες. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιείται το επίπεδο του ΑΕΠ εκφρασμένο σε σταθερές τιμές του 2015, το ποσοστό της ανεργίας (αριθμός ανέργων στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού) και ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ΔΤΚ) έτους βάσης 2015. Στην εργασία αυτή το ΑΕΠ θα έχει την ονομασία *GDP*, το ποσοστό ανεργίας αποκαλείται *Unemployment* και ο ΔΤΚ ονομάζεται *CPI*.

Το e_t είναι ο διαταρακτικός όρος που ακολουθεί την κανονική κατανομή με μέσο μηδέν και διακύμανση σ^2 .

Πριν προχωρήσουμε στην εκτίμηση του υποδείγματος εξετάζεται η στασιμότητα των χρονοσειρών και ο βαθμός συσχέτισης των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών μεταξύ τους, καθώς η ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών αποτελεί πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας, που ενώ μπορεί να μην επηρεάζει την εκτίμηση των μεταβλητών, επηρεάζει όμως τη διακύμανσή τους, με αποτέλεσμα να οδηγηθούμε σε λανθασμένη εξειδίκευση του υποδείγματος.

Αναφορικά με την στασιμότητα, δεδομένου ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προβλεπτική ικανότητα ενός μοντέλου, αρχικά διαγραμματικά (Διάγραμμα 12), προκύπτει ότι δεν υπάρχει στασιμότητα. Άλλος τρόπος ελέγχου της στασιμότητας είναι η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας, με τον έλεγχο Dickey-Fuller για κάθε χρονοσειρά. Εξάλλου και τα εμπειρικά ευρήματα άλλων μελετών (πχ. Louzis et al, 2010) υποδεικνύουν την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας και άρα μη στάσιμων χρονολογικών σειρών, τόσο για δάνεια καταναλωτικά και στεγαστικά σε διάφορες χώρες της Ευρώπης όσο και για τις μακροοικονομικές μεταβλητές.

Διάγραμμα 11: Χρονοσειρές

Πηγή : EViews, 2021

Ειδικότερα, για την χρονοσειρά των NPLs-Tot ο έλεγχος Dickey-Fuller μας δείχνει την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας, αφού το p -value $>0,05$ (0,2858), αποδεχόμαστε δηλαδή την αρχική υπόθεση ότι η χρονοσειρά έχει μοναδιαία ρίζα και επομένως ότι είναι μη στάσιμη.

Ακολουθώντας το ίδιο έλεγχο και για τις υπόλοιπες χρονοσειρές, το p -value για το NPLs-Mor είναι 0,1014, για την NPLs-Con είναι 0,5427, για το GDP είναι 0,8763, για το CPI είναι 0,1161, για το Unemployment 0,1847 και επαληθεύεται έτσι η ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας για αυτές και επομένως η ύπαρξη μη στασιμότητας.

Για την χρονοσειρά NPLs-Bus ο έλεγχος δίνει p -value $<0,05$ (0,0042) , επομένως απορρίπτεται η αρχική υπόθεση της μοναδιαίας ρίζας και η χρονοσειρά είναι στάσιμη. Ένας τρόπος να αντιμετωπιστεί η μη ύπαρξη στασιμότητας στις υπόλοιπες χρονοσειρές είναι και η χρήση λογαρίθμου ή διαφορά λογαρίθμου²⁰.

Επιπρόσθετα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, στα περιγραφικά χαρακτηριστικά των χρονοσειρών είναι σημαντικό ότι όλες οι μεταβλητές έχουν p -value $<0,05$ και μικρή τιμή στην Jarque-Bera, ακολουθώντας έτσι την κανονική κατανομή.

²⁰ Βλ.Κουγιουμτζής (2019). Μάθημα 1 και 2

Πίνακας 7 : Περιγραφική στατιστική

	NPLS_TO	NPLS_BU	NPLS_CON	NPLS_MOR	GDP	UNEMPL	CPI
Mean	25.30130	25.02849	33.95957	22.60929	50729.92	16.58042	95.62842
Median	21.54814	19.50841	38.14824	21.19179	46095.03	16.36074	99.61414
Maximum	49.14523	50.51254	63.77133	44.74190	63354.66	28.18252	104.6339
Minimum	5.218042	5.181322	6.123171	3.610559	38745.20	7.648247	77.78512
Std. Dev.	17.20984	17.19743	22.47262	16.23806	7330.879	6.771076	7.824480
Skewness	0.157789	0.265927	-0.065674	0.080347	0.397926	0.245457	-0.924182
Kurtosis	1.298477	1.368060	1.267360	1.285060	1.579221	1.590767	2.466953
Jarque-Bera Probability	9.358652 0.009285	9.206553 0.010019	9.435296 0.008936	9.271379 0.009699	8.287486 0.015863	6.959164 0.030820	11.56434 0.003082
Sum	1897.598	1877.137	2546.968	1695.696	3804744.	1243.531	7172.131
Sum Sq. Dev.	21917.20	21885.63	37371.38	19511.91	3.98E+09	3392.712	4530.464
Observations	75	75	75	75	75	75	75

Πηγή : EViews, 2021

Αναφορικά με τη θεωρητική συσχέτιση των μεταβλητών, το ποσοστό ανεργίας αναμένεται να έχει θετική σχέση με το δείκτη ΜΕΔ καθώς η αύξηση των ανέργων αυξάνει την πιθανότητα απόδοσης των ΜΕΔ. Το αντίθετο συμβαίνει με την αύξηση του ΑΕΠ, καθώς άνοδος της οικονομικής δραστηριότητας αναμένεται να μειώσει τα ΜΕΔ (βλ. Πίνακα 4 και 8- Khemraj et al 2009, Louzis et al 2010, Klein 2013, Jouini 2013, Abid et al, 2014, Makri et al 2014, Anastasiou et al 2016, Konstantakis et al 2016, Koju et al, 2018, Karadima and Louri 2021). Στην περίπτωση των τιμών του ΔΤΚ, η επίδρασή τους μπορεί να αυξάνει ή να μειώνει το δείκτη ΜΕΔ (βλ. Πίνακα 4 και 8- Klein 2013, Koju et al, 2018).

Πίνακας 8- Σύνοψη Εμπειρικών Μελετών ανά χώρα	
ΜΕΛΕΤΗ	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ
Berger and Young, 1997; Salas and Saurina, 2002; Podpiera and Weill, 2007 (Εστίασαν σε μικροοικονομικούς παράγοντες)	Μικροοικονομικοί παράγοντες μπορεί να είναι σημαντικοί δείκτες πρόληψης για τα προβληματικά δάνεια. Ειδικά για τις τράπεζες της Τσεχίας απορρίπτεται η υπόθεση του bad luck. (Ελέγχθηκαν οι 4 υποθέσεις του 'bad luck,' 'bad management,' 'skimming' behavior' και 'moral hazard').
Klein, 2013; Makri et al, 2014; Anastasiou et al, 2016 (Ευρώπη –δείγμα >16 χωρών)	Μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν πιο σημαντική επίδραση (ΑΕΠ, ανεργία, πληθωρισμός). Από τους μικροοικονομικούς παράγοντες αναδείχθηκαν οι δείκτες ROA, ROE. Θετική συσχέτιση με ανεργία και αρνητική με το ΑΕΠ. (για περιόδους 1998-2011, 2000-2008 και 2003-2013 αντίστοιχα)
Khemraj and Psaja, 2009; Abid et al, 2014; Koju et al, 2018 (Χώρες εκτός Ευρώπης- Guyana -Τυνησία-Νεπάλ)	Μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν ισχυρή επίδραση (ισχυρή θετική επιτόκιο- πληθωρισμός και αρνητική με το ΑΕΠ. Από τους μικροοικονομικούς το μέγεθος της τράπεζας δεν παίζει σημαντικό ρόλο. (περίοδος 1994-2004, 2003-2012 και 2003-2015)
Kjosevski et al, 2019 (Δημοκρατία της Μακεδονίας)	Μακροοικονομικοί : ΑΕΠ, Ανεργία επηρέασε επιχειρηματικά και στεγαστικά δάνεια, ενώ το επιτόκιο μόνο τα επιχειρηματικά ΜΕΔ. Ο πληθωρισμός επηρέασε μόνο τα στεγαστικά ΜΕΔ. Μικροοικονομικοί : η κερδοφορία και η δανειακή ανάπτυξη έχουν αρνητική συσχέτιση και για τις δύο κατηγορίες.

Fathi Jouini, 2013 (Ιταλία, Ελλάδα, Ισπανία), Quagliariello, 2007 (Ιταλία), Gourgoura and Nikolaidou, 2017 (Ισπανία)	<p>1η) Μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν πιο σημαντική επίδραση (ΑΕΠ και δείκτης ROA έχουν αρνητική συσχέτιση, ανεργία επιτόκια θετική) σε δείγμα 85 τραπεζών.</p> <p>2η) Μακροοικονομικοί παράγοντες και ιδιαίτερα ο επιχειρηματικός κύκλος και οι οικονομικοί κραδασμοί παίζουν σημαντικό ρόλο 3η) Επίδραση και των δύο παραγόντων (ΑΕΠ, απόδοση κρατικού ομολόγου, ROA, ROE).</p>
Louzis et al, 2010; Konstantakis et.al, 2016; Karadima and Louri, 2021 (Ελλάδα)	<p>1η) Μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν πιο σημαντική επίδραση (ΑΕΠ, ανεργία και επιτόκια) και υπάρχει διαφοροποίηση στην επίδραση στα διάφορα είδη δανείων, με τα στεγαστικά να επηρεάζονται λιγότερο από τις μεταβολές στο οικονομικό περιβάλλον (ερευνήθηκαν 9 μεγάλες τράπεζες για 3 κατηγορίες δανείων). Θετική συσχέτιση με την ανεργία και αρνητική με το ΑΕΠ. 2η) Μακροοικονομικοί παράγοντες έχουν την σημαντικότερη επίδραση (ΑΕΠ, Ανεργία) και κάποιοι χρηματιστηριακοί. Η συσχέτιση είναι αρνητική με το ΑΕΠ και θετική με την ανεργία. 3η) Μακροοικονομικοί Παράγοντες επηρέασαν περισσότερο τα ΜΕΔ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε η περίπτωση του δημόσιου χρέους (θετική συσχέτιση) Χρονικοί περίοδοι έρευνας : 2003-2009, 2001-2015, 2003-2020</p>

Πηγή : Πίνακας 4

3.3. Μεθοδολογία και αποτελέσματα

Αναφορικά με την μεθοδολογία, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα (βλ. Πίνακα 4, ενότητα 1.4) και ειδικότερα στις μελέτες των Louzis et al (2010) και Karadima and Louri (2021) που σχετίζονται με το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, στην αρχική μορφή του εμπειρικού υποδείγματος της πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης, θα γίνει χρήση της εξαρτημένης μεταβλητής (NPLs) με χρονική υστέρηση προκειμένου να ερευνηθεί και η παράμετρος του χρόνου στην ερμηνεία αυτών των δανείων.

Επομένως, η βασική εξίσωση (1) θα πάρει την εξής μορφή:

$$Y_t = b_0 + b_1 Y_{t-1} + b_2 X_{2t} + b_3 X_{3t} + b_4 X_{4t} + e_t, \quad (2)$$

$$\text{όπου } e_t \sim N(0, \sigma^2)$$

Η χρήση της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση στους προσδιοριστικούς παράγοντες του υποδείγματος, σύμφωνα με τους Arellano and Bond (1991) και Louzis et al 2010, έχει ως σκοπό να ερευνηθεί την επίδραση του χρόνου αλλά και από την κατασκευή του μοντέλου να περιορίσει την συσχέτιση της μεταβλητής με τον παράγοντα των καταλοίπων.

Έτσι η σχέση (2) θα υπολογιστεί εμπειρικά για τις τέσσερις κατηγορίες δανείων.

i. Συνολικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια (NPLs-Tot)

Η συσχέτιση των μεταβλητών έχει ως εξής:

	NPLS_TO	GDP	CPI	UNEMPL
NPLS_TO	1.000000	-0.895962	0.705094	0.859785
GDP	-0.895962	1.000000	-0.698750	-0.878114
CPI	0.705094	-0.698750	1.000000	0.751603
UNEMPL	0.859785	-0.878114	0.751603	1.000000

Πηγή : EViews, 2021

Παρατηρείται υψηλή θετική γραμμική συσχέτιση των ΜΕΔ με την ανεργία (0,8597), μέτρια θετική συσχέτιση με τις τιμές (0,7050) και υψηλή αρνητική γραμμική συσχέτιση με το ΑΕΠ (-0,8960). Το εμπειρικό υπόδειγμα των συνολικών ΜΕΔ παρουσιάζεται στον Πίνακα 9.

Πίνακας 9 Ανεξάρτητη μεταβλητή: Σύνολο ΜΕΔ				
	Baseline	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2	Υπόδειγμα 3
NPLs-Tot (-1)	0,921 (41,57)	0,892 (51,13)	0,989 (81,19)	0,960 (58,66)
Unempl	0,352 (6,22)	0,296 (6,64)		
GDP	0,000* (0,03)			
CPI	0,012* (0,72)			
DLog(GDP)			-16,75 (-2,09)	
Log (CPI)				8,566 (2,49)
R ²	0,993	0,993	0,989	0,989
Durbin-Watson stat.	1,567	1,413	1,129	1,006
Akaike criterion	3,620	3,630	4,054	4,029
Schwarz criterion	3,775	3,724	4,148	4,123

Σημειώσεις: t-statistics σε παρένθεση. (*) Στατιστικά μη σημαντικός

Παρατηρούμε ότι οι εκτιμήσεις των παραμέτρων των υποδειγμάτων 1-3 έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα σύμφωνα με τη θεωρία.

Επίσης ο συντελεστής της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση, είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός. Η τιμή του σε όλα τα υποδείγματα είναι περίπου 0,9 που σημαίνει ότι αποτελεί την πιο σημαντική μεταβλητή, υποδηλώνοντας έτσι ότι ο δείκτης των ΜΕΔ εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη διαμόρφωση των ΜΕΔ κατά το προηγούμενο τρίμηνο.

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας. Εναλλακτικά, το σύνολο των ΜΕΔ μπορεί να ερμηνευτεί από το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ -DLog(GDP) - ή από το δείκτη τιμών καταναλωτή - LogCPI - αλλά λιγότερο ικανοποιητικά, με τιμές t-statistic - 2,09 και 2,49 αντίστοιχα.

Όλα τα υποδείγματα έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Το Υπόδειγμα 1 δίνει καλύτερες μετρήσεις (Durbin Watson στο 1,413 και μικρά τα Akaike και Schwarz criterion). Ωστόσο, σχετικά με την προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις καθώς παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson < 2) και ετεροσκεδαστικότητας (ως προκύπτουν από τα Residual tests).

ii. Καταναλωτικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια (NPLs-Con)

Η συσχέτιση των μεταβλητών έχει ως εξής:

	NPLS_CON	GDP	CPI	UNEMPL
NPLS_CON	1.000000	-0.932147	0.799431	0.921979
GDP	-0.932147	1.000000	-0.698750	-0.878114
CPI	0.799431	-0.698750	1.000000	0.751603
UNEMPL	0.921979	-0.878114	0.751603	1.000000

Πηγή : EViews, 2021

Παρατηρείται υψηλή θετική συσχέτιση με την ανεργία (0,921979), υψηλή θετική συσχέτιση με τον πληθωρισμό (0,799431) και υψηλή αρνητική συσχέτιση με το ΑΕΠ (-0,93247). Συνεπώς, προχωράμε στο αποτέλεσμα της παλινδρόμησης.

Πίνακας 10 Ανεξάρτητη μεταβλητή: Καταναλωτικά ΜΕΔ				
	Baseline	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2	Υπόδειγμα 3
NPLs-Con (-1)	0,835 (23,84)	0,849 (33,64)	0,875 (35,23)	0,880 (36,26)
Unempl	0,355 (4,27)	0,366 (4,57)	0,409 (4,94)	0,387 (4,77)
GDP	-5,20* (-0,56)			
CPI	0,145 (2,93)	0,142 (2,90)		
DLog(GDP)				-20,21 (-2,25)
R ²	0,992	0,992	0,991	0,992
Durbin-Watson Stat	1,394	1,401	1,267	1,563
Akaike criterion	4,259	4,236	4,323	4,280
Schwarz criterion	4,414	4,361	4,416	4,405

Σημειώσεις: t-statics σε παρένθεση και (*) Στατιστικά μη σημαντικός

Παρατηρούμε ότι οι εκτιμήσεις των παραμέτρων των υποδειγμάτων 1-3 έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα σύμφωνα με τη θεωρία.

Επίσης ο συντελεστής της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση, είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός. Η τιμή του σε όλα τα υποδείγματα είναι περίπου 0,8 που σημαίνει ότι αποτελεί την πιο σημαντική μεταβλητή, υποδηλώνοντας έτσι ότι ο δείκτης των ΜΕΔ για τα καταναλωτικά δάνεια εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη διαμόρφωση αυτών κατά το προηγούμενο τρίμηνο.

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας, με t-statistic >4 και στα τρία υποδείγματα. Εναλλακτικά, τα καταναλωτικά ΜΕΔ μπορούν να ερμηνευτούν από το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ -DLog(GDP)- και τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών -CPI- αλλά λιγότερο ικανοποιητικά, με τιμή t-statistic -2,25 και 2,90 αντίστοιχα.

Όλα τα υποδείγματα έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Το Υπόδειγμα 3 δίνει καλύτερες μετρήσεις (Durbin Watson στο 1,563 και μικρά τα Akaike και Schwarz criterion). Ωστόσο, σχετικά με την προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις καθώς παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson < 2) και ετεροσκεδαστικότητας (όπως προκύπτουν από τα Residual tests).

iii. Επιχειρηματικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια (NPLs-Bus)

Η συσχέτιση των μεταβλητών έχει ως εξής:

	NPLS_BU	GDP	CPI	UNEMPL
NPLS_BU	1.000000	-0.869054	0.655675	0.847443
GDP	-0.869054	1.000000	-0.698750	-0.878114
CPI	0.655675	-0.698750	1.000000	0.751603
UNEMPL	0.847443	-0.878114	0.751603	1.000000

Πηγή : EViews, 2021

Παρατηρείται υψηλή θετική συσχέτιση με την ανεργία (0,847443), μέτρια θετική συσχέτιση με τον πληθωρισμό (0,655675) και υψηλή αρνητική συσχέτιση με το ΑΕΠ (-0,869054). Συνεπώς, προχωράμε στο αποτέλεσμα της παλινδρόμησης.

Στον Πίνακα 11, παρακάτω, παρατηρούμε ότι οι εκτιμήσεις των παραμέτρων των υποδειγμάτων 1-2 έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα σύμφωνα με τη θεωρία.

Επίσης ο συντελεστής της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση, είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός. Η τιμή του σε όλα τα υποδείγματα είναι πάνω από 0,8 που σημαίνει ότι αποτελεί την πιο σημαντική μεταβλητή, υποδηλώνοντας έτσι ότι ο δείκτης των ΜΕΔ για τα επιχειρηματικά δάνεια εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη διαμόρφωση των ΜΕΔ κατά το προηγούμενο τρίμηνο.

Πίνακας 11 Ανεξάρτητη μεταβλητή: Επιχειρηματικά ΜΕΔ			
	Baseline	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2
NPLs-Bus(-1)	0,916 (51,66)	0,890 (57,45)	0,967 (62,21)
Unempl	0,409 (7,91)	0,310 (7,84)	
GDP	0,000* (2,59)		
CPI	-0,027* (-0,87)		
LOG(CPI)			7,172 (2,20)
R ²	0,994	0,993	0,989
Durbin-Watson Stat	1,788	1,530	0,949
Akaike criterion	3,417	3,479	4,037
Schwarz criterion	3,573	3,573	4,131

Σημειώσεις: t-statics σε παρένθεση και (*) Στατιστικά μη σημαντικός

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας, με τιμή t-statistic >7 και στα δύο υποδείγματα. Το ΑΕΠ για την κατηγορία αυτή των δανείων δεν έχει το αναμενόμενο πρόσημο σύμφωνα με την θεωρία και επομένως δεν μπορεί να ερμηνεύσει την εξαρτημένη μεταβλητή και δεν προκύπτει έτσι πραγματική σχέση μεταξύ των δυο μεταβλητών. Εναλλακτικά, τα επιχειρηματικά δάνεια ΜΕΔ μπορούν να ερμηνευτούν από τον δείκτη τιμών καταναλωτή- Log(CPI)- λιγότερο όμως ικανοποιητικά, με τιμή t-statistic 2,20.

Όλα τα υποδείγματα έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Το Υπόδειγμα 1 δίνει καλύτερες μετρήσεις (Durbin Watson στο 1,530 και μικρά τα Akaike και Schwarz criterion). Ωστόσο, σχετικά με την προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις καθώς παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson < 2) και ετεροσκεδαστικότητας (ως προκύπτουν από τα Residual tests).

iv. Στεγαστικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια (NPLs-Mor)

Η συσχέτιση των μεταβλητών έχει ως εξής:

	NPLS_MOR	CPI	GDP	UNEMPL
NPLS_MOR	1.000000	0.746128	-0.907705	0.821324
CPI	0.746128	1.000000	-0.698750	0.751603
GDP	-0.907705	-0.698750	1.000000	-0.878114
UNEMPL	0.821324	0.751603	-0.878114	1.000000

Πηγή : EViews, 2021

Παρατηρείται υψηλή θετική συσχέτιση με την ανεργία (0,821324), υψηλή θετική συσχέτιση με τον πληθωρισμό (0,746128) και υψηλή αρνητική συσχέτιση με το ΑΕΠ (-0,907705). Συνεπώς, προχωράμε στο αποτέλεσμα της παλινδρόμησης.

Πίνακας 12 Ανεξάρτητη μεταβλητή: Στεγαστικά ΜΕΔ				
	Baseline	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2	Υπόδειγμα 3
NPLs-Mor(-1)	0,952 (29,02)	0,915 (42,60)	0,985 (69,60)	0,947 (47,12)
Unempl	0,268 (3,76)	0,214 (4,14)		
GDP	0,000* (1,92)			
CPI	0,049* (1,10)			
DLOG(GDP)			-19,157 (-2,17)	
LOG(CPI)				10,645 (2,67)
R ²	0,988	0,987	0,985	0,986
Durbin-Watson Stat	1,601	1,427	1,469	1,303
Akaike criterion	4,068	4,089	4,241	4,210
Schwarz criterion	4,223	4,183	4,335	4,303

Σημειώσεις: t-statics σε παρένθεση και (*) Στατιστικά μη σημαντικός

Παρατηρούμε ότι οι εκτιμήσεις των παραμέτρων των υποδειγμάτων 1-3 έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα σύμφωνα με τη θεωρία.

Επίσης ο συντελεστής της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση, είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός. Η τιμή του σε όλα τα υποδείγματα είναι περίπου 0,9 που σημαίνει ότι αποτελεί την πιο σημαντική μεταβλητή, υποδηλώνοντας έτσι ότι ο δείκτης των ΜΕΔ εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη διαμόρφωση των ΜΕΔ κατά το προηγούμενο τρίμηνο.

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας, με t-statistic >4. Εναλλακτικά, τα στεγαστικά ΜΕΔ μπορούν να ερμηνευτούν από το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ -DLog(GDP)- και τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών -Log(CPI)- αλλά λιγότερο ικανοποιητικά, με t-statistic -2,17 και 2,67 αντίστοιχα.

Όλα τα υποδείγματα έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Το Υπόδειγμα 2 δίνει καλύτερες μετρήσεις (Durbin Watson στο 1,469 και μικρά τα Akaike και Schwarz criterion). Ωστόσο, σχετικά με την προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις καθώς παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson < 2) και ετεροσκεδαστικότητας (ως προκύπτουν από τα Residual tests).

3.4. Συμπεράσματα εμπειρικής έρευνας

Από την εμπειρική διερεύνηση προκύπτει ότι οι ερμηνευτικές μεταβλητές έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα, σύμφωνα με τη θεωρία και είναι στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Σε όλα τα υποδείγματα και για όλες τις κατηγορίες δανείων, ο συντελεστής της εξαρτημένης μεταβλητής με χρονική υστέρηση, είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός με υψηλή τιμή -περίπου 0,9-, αναδεικνύοντας έτσι αυτή την μεταβλητή, ως την πιο σημαντική στην παρούσα διερεύνηση. Αυτό σημαίνει ότι ο δείκτης των ΜΕΔ εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη διαμόρφωση αυτών κατά το προηγούμενο τρίμηνο και μάλιστα θετικά, υποδηλώνοντας έτσι ότι είναι πιθανή μια αύξηση στο δείκτη ΜΕΔ, όταν έχει σημειωθεί αύξηση το προηγούμενο τρίμηνο.

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι αρκετά σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας και τόσο για το σύνολο των ΜΕΔ όσο και για τις τρεις κατηγορίες δανείων, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά, στεγαστικά, με τιμές t -statistic > 4 . Εναλλακτικά, ο δείκτης των ΜΕΔ μπορεί να ερμηνευτεί από το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ -DLog(GDP)- για τα καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια, με τιμές t -statistic < -2 . Για τα επιχειρηματικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια η μεταβλητή ΑΕΠ δεν μπορεί να ερμηνεύσει την εξαρτημένη μεταβλητή, καθώς δεν προκύπτει πραγματική σχέση μεταξύ των δυο μεταβλητών. Τέλος, ο δείκτης των ΜΕΔ εναλλακτικά μπορεί να ερμηνευτεί από το δείκτη τιμών καταναλωτή -LogCPI – τόσο για το σύνολο των ΜΕΔ όσο και για τις τρεις κατηγορίες δανείων, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά, στεγαστικά, αλλά λιγότερο ικανοποιητικά, με τιμές t -statistic > 2 .

Τέλος, αναφορικά με την καταλληλότητα των μοντέλων και την ικανότητα πρόβλεψης, καταλήγουμε ότι όλα τα υποδείγματα έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Ωστόσο, σχετικά με την προβλεπτική ικανότητα των υποδειγμάτων δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις καθώς παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson < 2) και ετεροσκεδαστικότητας (όπως προκύπτουν από τα Residual tests).

Κεφάλαιο IV : Συμπεράσματα

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) αποτελούν ένα γενικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν πολλές εμπορικές τράπεζες. Ειδικότερα στις χώρες της Ευρώπης, η ιστορία έχει δείξει ότι τις μεγάλες κρίσεις ακολουθεί η αύξηση του μεγέθους των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι εμπειρικές μελέτες των τελευταίων ετών, τόσο για την Ευρώπη αλλά και για την Ελλάδα, αναδεικνύουν το πρόβλημα της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και επισημαίνουν ότι αυτό αποδίδεται περισσότερο στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος, σε εξωτερικούς δηλαδή μακροοικονομικούς παράγοντες (Louzis et al 2010, Klein 2013, Jouini 2013, Makri et al 2014, Konstantakis et al 2016, Karadima and Louri 2021).

Η παρούσα εμπειρική διερεύνηση ασχολείται με την εξέλιξη των ΜΕΔ για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα για την χρονική περίοδο 2002 έως 2021, αναζητώντας τα αίτια και τις συνέπειες αυτού του φαινομένου τόσο βιβλιογραφικά, μέσω των δημοσιευμένων μελετών αλλά και των νομοθετικών παρεμβάσεων, όσο και εμπειρικά μέσα από τα δεδομένα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Για το σκοπό αυτό στο *πρώτο κεφάλαιο* αναλύονται οι έννοιες των ΜΕΔ, ΜΕΑ και πιστωτικού κινδύνου. Αναλύεται επίσης η εξέλιξη των ΜΕΔ στην Ευρώπη, εξειδικεύοντας όμως την μελέτη στην περίπτωση της Ελλάδας και στην πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, εστιάζοντας περισσότερο στο πρόβλημα της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των αρνητικών συνεπειών στην βιωσιμότητα του τραπεζικού συστήματος. Η αντιμετώπιση του προβλήματος αποτελεί πρόκληση για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και για την οικονομία, καθώς η ύπαρξη ενός υψηλού αποθέματος ΜΕΔ, είναι εμπόδιο στην ομαλή ροή πιστώσεων προς την οικονομία αλλά και για τις ίδιες τις τράπεζες, αφού αυξάνει τον χρηματοπιστωτικό κίνδυνο. Η σημαντικότητα του φαινομένου οδήγησε την παρούσα έρευνα στην αναζήτηση των προσδιοριστών παραγόντων, μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης πρόσφατων εμπειρικών μελετών, για διάφορες χώρες και ειδικότερα για την Ευρώπη και την Ελλάδα, καταγράφοντας τόσο την μεθοδολογία αλλά και τα ευρήματα αυτών. Ως αποτέλεσμα αυτής της ανασκόπησης επισημαίνεται ότι η αύξηση του ποσοστού των ΜΕΔ οφείλεται κυρίως στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος, σε μακροοικονομικούς δηλαδή παράγοντες όπως ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, η ανεργία, ο πληθωρισμός, η αύξηση του δημοσίου χρέους και η μεταβολή των επιτοκίων. Λιγότερης σημασίας, χωρίς να αποκλείεται η σχέση αιτιότητας, αποδείχθηκαν οι μικροοικονομικοί παράγοντες, που αφορούν τις ίδιες τις τράπεζες, όπως η κακή διαχείριση, το μέγεθος της τράπεζας, οι δείκτες απόδοσης ιδίων κεφαλαίων και ενεργητικού, που προτείνεται να χρησιμοποιούνται ως δείκτες πρόληψης του πιστωτικού κινδύνου.

Επιπρόσθετα, καθώς έπρεπε να διερευνηθεί και ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε το φαινόμενο στο *δεύτερο κεφάλαιο* αναλύονται οι νομοθετικές παρεμβάσεις που έγιναν στο ερευνώμενο διάστημα καθώς και η αποτελεσματικότητα αυτών των ενεργειών. Ειδικότερα, έγινε μια προσπάθεια συνόψισης των νομοθετικών παρεμβάσεων,

προκειμένου για την συγκριτική τους αποτίμηση και το αποτέλεσμα αυτής της έρευνας είναι ότι από την αρχή της κρίσης, σημαντικά νομοθετήματα, όπως ο νόμος 3869/2010 (νόμος Κατσέλη-Σταθάκη) ή ο νόμος 4224/2013 (κώδικας δεοντολογίας των τραπεζών) προστάτευσαν την πρώτη κατοικία, οριοθέτησαν το πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ τράπεζας και δανειολήπτη, αλλά στην πράξη δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα της μείωσης των ΜΕΔ, καθώς υπήρξαν δυσκολίες στην εφαρμογή τους και καθυστερήσεις, δημιουργώντας έτσι την ανάγκη για νέες νομοθετικές παρεμβάσεις, ως ο νέος πτωχευτικός νόμος (ν.4738/2020). Πολύ σημαντική ήταν και η δημιουργία της Ειδικής Γραμματείας Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους (ν. 4389/2016), όπου με το ΠΔ 81/2019 υπάγεται πλέον στο Υπουργείο Οικονομικών, παρέχοντας σημαντική αρωγή στο ζήτημα της διαχείρισης του ιδιωτικού χρέους με διάφορα προγράμματα, όπως τα προγράμματα ‘Γέφυρα 1 και 2’. Πολύ σημαντική παρέμβαση αποδείχθηκε και ο ν.4619/2019, που αφορά το πρόγραμμα ‘ΗΡΑΚΛΗΣ’ και την τιτλοποίηση των ‘κόκκινων’ δανείων, μέσω του οποίου επιτεύχθηκε σημαντική μείωση αυτών και για τις τέσσερις συστημικές τράπεζες, σε ποσοστό που έφτασε στο 35,8%, ως επισημαίνεται στην Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας για το 2021 της Τράπεζας Ελλάδος. Άλλες παρεμβάσεις, που θα μπορούσαν να μουν σε λειτουργία παράλληλα με το πρόγραμμα ‘Ηρακλής’, όπως η δημιουργία μιας asset management company (πρόγραμμα ΑΡΓΩ), δεν υιοθετήθηκαν καθώς δεν αξιολογήθηκαν συμβατές με το κοινοτικό δίκαιο.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρήθηκε να αποδειχθεί και εμπειρικά, μέσω από δεδομένα της τράπεζας Ελλάδος και της ΕΛΣΤΑΤ, η συσχέτιση του ποσοστού των ΜΕΔ, τόσο του συνόλου όσο και των τριών κατηγοριών ΜΕΔ, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά και στεγαστικά, με τους μακροοικονομικούς παράγοντες που αξιολογήθηκαν βιβλιογραφικά ως αρκετά σημαντικοί, δηλαδή την ανεργία, το ΑΕΠ και τον πληθωρισμό. Επιπρόσθετα και προκειμένου να ελεγχθεί η υπόθεση της εξάρτησης των ΜΕΔ από την δομή των ίδιων των δανείων, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της χρονικής υστέρησης στην εξαρτημένη μεταβλητή. Τα ευρήματα αυτής της διερεύνησης επισημαίνουν, ότι ο χρόνος και το ύψος των ΜΕΔ το προηγούμενο τρίμηνο αποτελεί τον πιο σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα, καθώς ο συγκεκριμένος συντελεστής είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός, με υψηλή τιμή -περίπου -0,9- τόσο στο σύνολο των ΜΕΔ όσο και στις τρεις κατηγορίες αυτών, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά και στεγαστικά. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι είναι πιθανό να υπάρξει αύξηση του δείκτη ΜΕΔ, όταν έχει σημειωθεί αύξηση το προηγούμενο τρίμηνο.

Αναφορικά με την επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων, προκύπτει ότι το ποσοστό ανεργίας είναι αρκετά σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας, τόσο για το σύνολο των ΜΕΔ όσο και για τις τρεις κατηγορίες δανείων, με τιμές t-statistic > 4. Εναλλακτικά, ο δείκτης των ΜΕΔ μπορεί να ερμηνευτεί από το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ -DLog(GDP)- για τα καταναλωτικά και στεγαστικά δάνεια, με τιμές t-statistic < -2. Για τα επιχειρηματικά μη εξυπηρετούμενα δάνεια η μεταβλητή ΑΕΠ δεν μπορεί να ερμηνεύσει την εξαρτημένη μεταβλητή, καθώς δεν προκύπτει πραγματική σχέση μεταξύ των δυο μεταβλητών. Τέλος, ο δείκτης των ΜΕΔ εναλλακτικά μπορεί να ερμηνευτεί από το δείκτη τιμών καταναλωτή - LogCPI – τόσο για το σύνολο των ΜΕΔ όσο και για τις

τρεις κατηγορίες δανείων, ήτοι καταναλωτικά, επιχειρηματικά, στεγαστικά, αλλά λιγότερο ικανοποιητικά, με τιμές t-statistic > 2. Όλα τα υποδείγματα που αναλύθηκαν και για όλες τις κατηγορίες δανείων, παρότι έχουν στατιστικά σημαντικές παραμέτρους σε επίπεδο σημαντικότητας 5% και εξηγούν πάνω από το 95% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής, δεν παρουσιάζουν προβλεπτική ικανότητα καθώς δεν μπορούν να δώσουν έγκυρες εκτιμήσεις, αφού παρουσιάζουν προβλήματα αυτοσυσχέτισης (Durbin Watson<2) και ετεροσκεδαστικότητας (όπως προκύπτουν από τα Residual tests).

Ως σημαντικό συμπέρασμα και προϊόν συζήτησης, είναι ότι ο σημαντικότερος παράγοντας επηρεασμού αποδείχθηκε ο χρόνος, η εξάρτηση δηλαδή των ΜΕΔ από το ύψος αυτών την προηγούμενη χρονική περίοδο. Γίνεται κατανοητό, ότι ένα τέτοιο αποτέλεσμα έρχεται να επιβεβαιώσει τις πρακτικές των νομοθετικών παρεμβάσεων περί τιτλοποίησης των 'κόκκινων' δανείων και λογιστικής απομείωσης των αποθεμάτων αυτών στους ισολογισμούς των τραπεζών, αφού η ισχυρή θετική συσχέτιση του δείκτη με την προηγούμενη χρονική περίοδο, δηλώνει ότι ο δείκτης θα βαίνει αυξανόμενος όσο τα ΜΕΔ έχουν αύξηση το προηγούμενο τρίμηνο. Συνεπώς, κρίνονται ορθές και απαραίτητες οι νομοθετικές παρεμβάσεις που έγιναν, καθώς από μόνη της η οικονομική ανάπτυξη φάνηκε ότι δεν ήταν επαρκής για την ομαλοποίηση των πιστώσεων στην οικονομία.

Βιβλιογραφία

- Alpha Bank. (2020). *Εβδομαδιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων*. Ανακτήθηκε από: https://www.alpha.gr/-/media/alphagr/files/group/agores/weekly-economic-report/2020/weekly_24012020.pdf
- Anastasiou, D. Louri, H. Tsionas, M. (2016). Non-performing loans in the euro area: are core-periphery banking markets fragmented? *Eurosystem. Bank of Greece*. ISSN 1109-6691.
- Arellano, M. Bond, S. (1991). Some test of specifications of panel data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *The Review of Economic Studies*. Vol.58, pp 277-297.
- Bank of Greece. (2017). Έκθεση για τους Επιχειρησιακούς Στόχους Μη Εξυπηρετούμενων Ανοιγμάτων. *Eurosystem*. Ανακτήθηκε από : https://www.hba.gr/epikairotita/UplDocs/Report_Operational%20Targets%20for%20NPEs_GR.pdf
- Bank of Greece. (2018). Έκθεση για τους επιχειρησιακούς στόχους μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων. *Eurosystem*. Ανακτήθηκε από: https://www.bankofgreece.gr/Publications/Sept18_Report_Operational_Targets_for_NPEs_GR_Final.pdf
- Berger, A. Young, R. (1997). Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 21, pp 1-29.
- European Central Bank. (2021). Financial Stability Review. *Eurosystem*, Διαθέσιμο από: <https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/fsr/html/index.en.html>
- European Commission. (2017). Τραπεζικός τομέας και χρηματοπιστωτική σταθερότητα. *Θεματικό Ενημερωτικό Δελτίο για το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο* [online]. Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-banking-sector-financial-stability_el.pdf
- Gila-Gourgoura, E. Nikolaidou, E. (2017). Credit risk determinants in the vulnerable economies of Europe: Evidence from the Spanish banking system. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)*. Vol. 10, Iss. 1, pp. 60-71.
- Karadima, M. Louri, H. (2021). Determinants of Non-Performing Loans in Greece: the intricate role of fiscal expansion. *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*. GreeSE Paper No. 160, pp 1-25.
- Karafolas, S. Ktenidou, P. (2019). Non-performing loans in the Greek case: evolution and initiatives in the regulatory framework. *The transition studies review*. Vol.16. no1. pp.1-12 [doi.org: 10.14665/1614-4007-26-1-004](https://doi.org/10.14665/1614-4007-26-1-004)
- Khemraj, T. Pasha, S. (2009). The determinants of non-performing loans: an econometric case study of Guyana, *MPRA Paper 53128*, University Library of Munich, Germany. Ανακτήθηκε από: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/53128/1/MPRA_paper_53128.pdf
- Kjosevski, J. Petkovski, M. Naumovska, E. (2019). Bank-specific and macroeconomic determinants of non-performing loans in the Republic of Macedonia: Comparative analysis of enterprise and household NPLs. *Economic Research*. Vol.32:1, 1185-1203, DOI: 10.1080/1331677X.2019.1627894.
- Klein, N. (2013). Non-Performing Loans in CESEE: Determinants and Macroeconomic Performance. *International Monetary Fund*. Working Paper, No 13/72.
- Koju, L. Koju, R. Wang, S. (2018). Macroeconomic and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans: Evidence from Nepalese Banking System. *Journal of central Banking Theory and Practice*. Vol.3, pp 111-138.

- Konstantakis, K. Michaelides, P. Vouldis, A. (2016). Non-performing loans (NPLs) in a crisis economy: Long-run equilibrium analysis with a real time VEC model for Greece (2001–2015). *Physica A*. Vol.451, pp. 149-161.
- Lawrence, E. C. (1995). Consumer Default and the Life Cycle Model. *Journal of Money Credit and Banking*. Vol. 27, pp939-954.
- Lobna Abid, L. Ouertani, M.N. Zouari-Ghorbel, S. (2014). Macroeconomic and Bank-Specific Determinants of Household's Non-Performing Loans in Tunisia: A Dynamic Panel Data. *Procedia Economics and Finance*. Vol.13, pp.58 – 68.
- Louzis, D. Vouldis, A. Metaxas, D. (2010). Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Eurosystem, Bank of Greece*. Working paper 118, Ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/Paper2010118.pdf>
- Makri, V. Tsagkanos, A. Bellas, A. (2014). 'Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone', *Panoeconomicus*, vol. 2, pp 193-206.
- McCaul E. (2021). NPL management and the COVID-19 crisis. *European Central Bank*. Ανακτήθηκε από : <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2021/html/ssm.sp210318~a0a512f98b.en.html>
- Messai, A.S. Fathi, J. (2013). Micro and Macro Determinants of non-performing Loans. *International Journal of Economics and Financial Issues*. Vol.3. No 4, pp852-860.
- Piraeus Bank. (2021). Διαδικασία Επίλυσης Καθυστερήσεων ΔΕΚ. Ανακτήθηκε από: <https://www.piraeusbank.gr/el/idiwtes/diadikasia-epilysis-kathisteriseon/kodikas-deontologias-4224-2013>
- Podpiera, J. Weill, L. (2007). Bad Luck or Bad Management? Emerging Banking Market Experience. Working paper series 5. *Czech National Bank*, pp 1-15.
- Quagliariello, M. (2007). Banks' riskiness over the business cycle: a panel analysis on Italian intermediaries. *Applied Financial Economics*. vol. 17, issue 2, pp.119-138.
- Salas, V. Saurina, J. (2002). Credit Risk in Two Institutional Regimes: Spanish Commercial and Savings Banks. *Journal of Financial Services Research*. Volume 22, pp.203–224.
- Sørensen, K. Ibáñez, D. Rossi, C. (2009). Modelling Loans to non-Financial Operations in the Euro Area, Working Paper Series, *European Central Bank, Banking Supervision*, vol.989, pp. 1-47. Ανακτήθηκε από : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp989.pdf>
- To Βήμα team. (2021, 19 Φεβρουαρίου). Μπρα ντε φερ» Ζαββού – Στουρνάρα στη Βουλή για «Ηρακλή» και bad bank. *Οικονομία, Το Βήμα*, Αθήνα. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2021/02/19/finance/mpra-nte-fer-zavvou-stournara-sti-vouli-gia-irakli-kai-bad-bank/>
- Voridis, H. 1993. Ceilings on Interest Rates and Investment: The Example of Greece. *Review of Economics and Statistics*. vol. 75 (2), pp276-283.
- Αθανασοπούλου, Δ. (2020, 15 Ιανουαρίου). *Εργασίες Συμβολαιογράφων έτους 2018*. ΕΛΣΤΑΤ. Ανακτήθηκε από: <https://www.statistics.gr/documents/20181/6eaf8c9d-939e-b292-30bb-8cb82ccccea2>
- Βενιέρης, Ι. Κατσάς, Θ. (2016). Εφαρμογή του Ν.3869/2010 για τα Υπερχρεωμένα Φυσικά Πρόσωπα, 3^η έκδοση, *Νομική Βιβλιοθήκη*, Αθήνα. ISBN: 978-960-562-499-6.
- Γεωργούτσος, Δ. Σταϊκούρας, Χ. (2008). *Τραπεζική Διοίκηση*, τόμος Γ, Στρατηγικές Τραπεζικής Ανάπτυξης. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Γιάλου, Α. Ζεϊμπέκη, Β. (2017). *Οι δείκτες αξιολόγησης της απόδοσης (Key Performance Indicators-KPIs) ως εργαλεία παρακολούθησης δραστηριοτήτων της εφοδιαστικής*

- αλυσίδας, τεύχος 84, Ανακτήθηκε από : https://www.optilog.gr/wp-content/uploads/2017/08/Gialos_Zeimpekis_Teychos_84.pdf
- ΕΓΔΙΧ. (2021). *Μήνυμα του Ειδικού Γραμματέα Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από : http://www.keyd.gov.gr/egdix_1-2/
- ΕΚΠΟΙΩ. (2020, 24 Απριλίου). Σε καθεστώς αδιαφάνειας οι προτάσεις των τραπεζών με τον Κώδικα Δεοντολογίας. *ekpizo.gr*. Ανακτήθηκε από: <https://www.ekpizo.gr/oi-δράσεις-μας/χρηματοοικονομικά/σε-καθεστώς-αδιαφάνειας-οι-προτάσεις-των-τραπεζών-με-τον-κώδικα>
- Ένωση Δικηγόρων. (2021). *Ο νέος πτωχευτικός νόμος*. Ανακτήθηκε από : <https://lawyersunion.info/>
- Ένωση Ελληνικών Τραπεζών. (2017, 6 Νοεμβρίου). *Γραφείο Τύπου/ Ανακοινώσεις*. Αθήνα, Ανακτήθηκε από : <https://www.hba.gr/Media/Details/326>
- Ένωση Ελληνικών Τραπεζών. (2020, 11 Σεπτεμβρίου). *Οι τράπεζες αναστέλλουν, προσωρινά, τους πλειστηριασμούς της πρώτης κατοικίας των ευάλωτων δανειοληπτών*. Αθήνα, Ανακτήθηκε από : <https://www.hba.gr/Media/Details/443>.
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2017). Έγγραφο κατευθύνσεων προς τις τράπεζες για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. *Τραπεζική Εποπτεία*, Ανακτήθηκε από: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/guidance_on_npl.el.pdf
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2019). Ανακοίνωση για τις εποπτικές προσδοκίες κάλυψης μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων. *Τραπεζική Εποπτεία*, Ανακτήθηκε από: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/letterstobanks/shared/pdf/2019/ssm.supervisory.coverage.expectations.for.NPEs.201908.el.pdf>
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2020a). *Μακροοικονομικές προβολές*. Ανακτήθηκε από : https://www.ecb.europa.eu/pub/projections/html/ecb_projections_202012_eurosystemstaff~bf8254a10a.el.htm
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2020b). Τι είναι ο σχηματισμός προβλέψεων και η κάλυψη μη εξυπηρετούμενων δανείων. *Τραπεζική Εποπτεία*. Ανακτήθηκε από: https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/ssmexplained/html/provisions_and_nplcoverage.el.html
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. (2021). Τι είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ). *Τραπεζική Εποπτεία*. Ανακτήθηκε από: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/ssmexplained/html/npl.el.html>
- Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2012, 26 Οκτωβρίου). *Η Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης της Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Επίσημη Εφημερίδα της Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε από : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN#page=62>
- Θάνος, Γ. (1999). Διαρθρωτική Εξέλιξη και Λειτουργία του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος (1982-1995). *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 100, σελ.33-63
- Καιουργίου, Δ. (2002). Value at risk ‘Var’ Μεθοδολογία εκτίμησης του κινδύνου αγοράς και VAR παράγωγα εργαλεία. *Ένωση Ελληνικών Τραπεζών*. Τεύχος 78, σελ. 1-10, Ανακτήθηκε από: https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/deltia/4_2002/09.pdf
- Καλφάογλου, Φ. (1999). Υποδείγματα Μέτρησης Πιστωτικού Κινδύνου. Γενική Επιθεώρηση. *Ένωση Ελληνικών Τραπεζών*. Ανακτήθηκε από : https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/deltia/1_1999/8_3.pdf
- ΚΕΠΕ. (1991). Πρόγραμμα 1988-92. Εκθέσεις 23, *Νομισματοπιστωτικό σύστημα*. Αθήνα, σελ.11-14.
- Κουγιουμτζής, Δ. (2019). *Εισαγωγή στην Ανάλυση Χρονολογικών Σειρών. Μάθημα 1 και 2. Σημειώσεις μαθήματος Χρονοσειρών*. Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών, ΑΠΘ.

- Μαλλιάρια, Ν. (2020, 31 Αυγούστου). Τέλος στο "πάρτι" των στρατηγικών κακοπληρωτών – Πώς εκμεταλλεύονταν την προστασία του ν. Κατσέλη, *Capital.gr*. Διαθέσιμο από: <https://www.capital.gr/oikonomia/3477318/telos-sto-parti-ton-stratigikon-kakopliroton-pos-ekmetalleuontan-tin-prostasia-tou-n-katseli>
- Μαλλιάρη, Δ. (2010). Η δυναμική του Ελληνικού Χρέους και γιατί η χρεοκοπία δεν αποτελεί επιλογή. *Eurobank Research*, Τεύχος 9, σελ.1-21. Ανακτήθηκε από: <https://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/OikonomiaAgoresFeb.pdf>
- Μητράκος, Θ. (2016, 20 Φεβρουαρίου). Η ελληνική οικονομία και το τραπεζικό σύστημα στην περίοδο της κρίσης. Ομιλία του Υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Θεόδωρου Μητράκου, 6ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο Νομικής Τεκμηρίωσης Κοινωνικοοικονομικών Θεμάτων. *Bank of Greece*. Ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typoy/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?Announcement=88fb89ab-4d90-4d4b-8170-2c9dfd81f626>
- N.2251/1994, *Προστασία των καταναλωτών*, (ΦΕΚ 191/τΑ'/16.11.94), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.3869/2010, *Ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 10/τ.Α'/08.03.2010), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4161/2013, *Πρόγραμμα διευκόλυνσης για ενήμερους δανειολήπτες, τροποποιήσεις του ν.3869/2010 και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 143/τ.Α'/14-06-2013), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4174/2020, *Φορολογικές παρεμβάσεις για την ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας της ελληνικής οικονομίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών (ΕΕ) 2017/1852, (ΕΕ) 2018/822, (ΕΕ) 2020/876, (ΕΕ)2016/1164, (ΕΕ) 2018/1910 και (ΕΕ) 2019/475, συνεισφορά Δημοσίου για την αποπληρωμή δανείων πληγέντων δανειοληπτών λόγω των δυσμενών συνεπειών της νόσου COVID-19 και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 146/τΑ'/31-07-2020), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4224/2013, *Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους, Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο, Αξιοποίηση Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις*, (ΦΕΚ 288/τ.Α'/31.12.2013), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4346/2015, *Επείγουσες ρυθμίσεις για την εφαρμογή της Συμφωνίας Δημοσιονομικών Στόχων και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ/τ.Α'/20-11-2015), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4366/2016, *Κύρωση: α) της από 24.12.2015 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρύθμιση κατεπειγόντων θεμάτων των Υπουργείων Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Υγείας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Οικονομικών» (Α' 182) και β) της από 30.12.2015 Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου «Ρύθμιση κατεπειγόντων θεμάτων των Υπουργείων Οικονομικών, Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Εθνικής Άμυνας, Υγείας και Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού και της ΕΡΤ Α.Ε.» (Α' 184) και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 18/τ.Α'/15-02-2016), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4389/2016, *Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 94/τ. Α'/09.05.2016), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4472/2017, *Συνταξιοδοτικές διατάξεις Δημοσίου και τροποποίηση διατάξεων του ν. 4387/2016, μέτρα εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων και μεταρρυθμίσεων, μέτρα κοινωνικής στήριξης και εργασιακές ρυθμίσεις, Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής*

- Στρατηγικής 2018-2021 και λοιπές διατάξεις, (ΦΕΚ 74/τ.Α'/19-05-2017), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4605/2019, *Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/943 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου– Μέτρα για την επιτάχυνση του έργου του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης και άλλες διατάξεις [Προστασία πρώτης κατοικίας]*, (ΦΕΚ 52/τ.Α'/01-04-2019), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4649/2019, *Πρόγραμμα παροχής εγγύησης σε τιτλοποιήσεις πιστωτικών ιδρυμάτων*, (ΦΕΚ 206/τ.Α'/16-12-2019), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4738/2020, *Περί οφειλών και παροχή δεύτερης ευκαιρίας και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 207/τ.Α'/27-10-2020), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4745/2020, *Ρυθμίσεις για την επιτάχυνση της εκδίκασης εκκρεμών υποθέσεων του ν. 3869/2010, σύμφωνα με τις επιταγές της παρ. 1 του άρθρου 6 της Ε.Σ.Δ.Α., ως προς την εύλογη διάρκεια της πολιτικής δίκης, τροποποιήσεις του Κώδικα Δικηγόρων και άλλες διατάξεις*, (ΦΕΚ 214/τ.Α'/06-11-2020), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N.4764/2020, *Ρυθμίσεις για την προστασία της δημόσιας υγείας από τις συνέπειες της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19, την ενίσχυση των μέσων μαζικής μεταφοράς, την επιτάχυνση της απονομής των συντάξεων, τη ρύθμιση οφειλών προς τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις*, (ΦΕΚ 256/τ.Α'/23-12-2020), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N3587/2007, *Τροποποίηση και συμπλήρωση του ν. 2251/1994 "Προστασία των καταναλωτών", όπως ισχύει – Ενσωμάτωση της οδηγίας 2005/29 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ L 149)*, (ΦΕΚ 152/τ.Α'/10-07-2007), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Ντεγιαννάκης, Σ. (2014). *Εφαρμογές Οικονομετρίας με τη Χρήση του Πακέτου EViews, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Ξηρουχάκης, Η. (2018, 24 Απριλίου). Ο γόρδιος δεσμός των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (κόκκινων δανείων). *Capital.gr*, Ανακτήθηκε από : <https://www.capital.gr/arhra/3287664/o-gordios-desmos-ton-mi-exupiretoumenon-anoigmaton-kokkinon-daneion>
- ΟΠΕΚΑ. (2021). Πρόγραμμα Γέφυρα. Ανακτήθηκε από : <https://opeka.gr/stegasi-proti-katoikia/programma-gefyra/>
- Σπυριδάκη, Ι. Γεωργιακάκη, Ε. (2011). 'Ρύθμιση οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων (Ν.3869/2010)'. Αντ. Σάκκουλα, Ανακτήθηκε Νοέμβριος 2021 από : <http://ikee.lib.auth.gr/record/136325/files/GRI-2015-14263.pdf>
- Τζώρτζη, Ε. (2020, 22 Δεκεμβρίου). Την πρόταση για την «Αργώ» παραδίδει η ΤτΕ στους τραπεζίτες', *Business and Finance, Money Review*, Αθήνα. Ανακτήθηκε από: <https://www.moneyreview.gr/business-and-finance/7808/tin-protasi-gia-tin-argo-paradidei-i-tte-stoys-trapezites/>
- Τζώρτζη, Ε. (2021, 17 Νοεμβρίου). Άγονοι εννέα στους δέκα πλειστηριασμούς. *Ελληνική Οικονομία, Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από : <https://www.kathimerini.gr/economy/561587860/agonoi-ennea-stoys-deka-pleistiriismoys/>
- Τομάρας, Δ. (2014). *Η αναγκαστική είσπραξη δημοσίων εσόδων κατά τον ΚΕΔΕ*. Πολιτεία. Αθήνα. Ανακτήθηκε απο: <https://www.politeianet.gr/books/9789605622961-tomaras-dimitris-nomiki-bibliothiki-i-anagkastiki-eispraxi-dimosion-esodon-kata-ton-kede-214258>
- Τράπεζα Ελλάδος. (2002). Ο ανταγωνισμός στο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα : εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999. *Οικονομικό Δελτίο*. Τεύχος 19, σελ. 7-23. Ανακτήθηκε από : <https://www.bankofgreece.gr/Publications/oikodelt200207.pdf>

- Τράπεζα Ελλάδος. (2003). *Νομισματική Πολιτική. Ενδιάμεση Έκθεση 2003*. Η εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Παράρτημα Κεφαλαίου IV, σελ. 102-115, Ανακτήθηκε από : <https://www.bankofgreece.gr/Publications/NomPoli2003.pdf>
- Τράπεζα Ελλάδος. (2007). Προσδιοριστικοί παράγοντες των τραπεζικών επιτοκίων και συγκρίσεις μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του Ευρώ. *Οικονομικό Δελτίο*. Τεύχος 28, σελ 7-34.
- Τράπεζα Ελλάδος. (2014a). Αποφ. ΕΠΑΘ 116/25.08.2014, 'Θέσπιση του κώδικα δεοντολογίας του Ν.4224/2013'. *Επιτροπή Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων, Ευρωσύστημα*, Ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/Related Documents/>
- Τράπεζα Ελλάδος. (2014b). ΠΕΕ 42/30.05.2014, Πλαίσιο εποπτικών υποχρεώσεων για τη διαχείριση των ανοιγμάτων σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, *Εκτελεστική Επιτροπή*, Ανακτήθηκε από : https://www.bankofgreece.gr/Related Documents/%CE%A0%CE%95%CE%95_42_30_5_2014.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2015a). Αποφ. ΕΠΑΘ 148/10/15.05.2015, 'Τροποποίηση του Κώδικα Δεοντολογίας του Ν.4224/2013'. *Επιτροπή Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων, Ευρωσύστημα*. Ανακτήθηκε από : <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/apofasi-148-10-15102015-trapezas-tis-ellados>.
- Τράπεζα Ελλάδος. (2015b). Αποφ. ΕΠΑΘ.129/16.02.2015, 'Τροποποίηση του Κώδικα Δεοντολογίας του Ν.4224/2013. (ΦΕΚ 486/τ.Β'/31-05-2015), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Τράπεζα Ελλάδος. (2015c). ΠΕΕ 47/09.02.2015, *Τροποποίηση της Πράξης Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΕΕ) 42/30.05.2014, 'Πλαίσιο εποπτικών υποχρεώσεων για τη διαχείριση των ανοιγμάτων σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων'- Κατάργηση της Εγκυκλίου Διοίκησης 13/30.7.2009 της Τράπεζας της Ελλάδος*. Ανακτήθηκε από : https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/%CE%A0%CE%95%CE%95_2047_9_2_2015.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2016a). ΠΕΕ 134/05.03.2016, *Τροποποίηση της Πράξης Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΕΕ) 42/30.05.2014, 'Πλαίσιο εποπτικών υποχρεώσεων για τη διαχείριση των ανοιγμάτων σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων*. Ανακτήθηκε από : https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/%CE%A0%CE%95%CE%95_134_05_03_2018.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2016b). Αποφ.ΕΠΑΘ 195/29.07.2016, 'Αναθεώρηση του Κώδικα Δεοντολογίας του Ν.4224/2013. (ΦΕΚ 2376/τ.Β'/02.08.2016), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Τράπεζα Ελλάδος. (2016c). ΠΕΕ 102/30.08.2016, *Τροποποίηση της Πράξης Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΕΕ) 42/30.05.2014, 'Πλαίσιο εποπτικών υποχρεώσεων για τη διαχείριση των ανοιγμάτων σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων*. Ανακτήθηκε από : https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/%CE%A0%CE%95%CE%95_102_30_8_2016.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2018). ΠΕΕ 136/02.04.2018, *Τροποποίηση της Πράξης Εκτελεστικής Επιτροπής (ΠΕΕ) 42/30.05.2014, 'Πλαίσιο εποπτικών υποχρεώσεων για τη διαχείριση των ανοιγμάτων σε καθυστέρηση και των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων*. Ανακτήθηκε από : https://www.bankofgreece.gr/RelatedDocuments/%ce%a0%ce%95%ce%95_136_2_4_2018.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2019). *Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας*. Ανακτήθηκε από: https://www.bankofgreece.gr/publicatinos/ΕΚΘΕΣΗ_ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ_ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ_ΔΕΚ_2019.pdf
- Τράπεζα Ελλάδος. (2020a). *Οδηγίες Συμπλήρωσης των υποδειγμάτων της Π.Ε.Ε. 175/29.07.2020*, Ανακτήθηκε από: https://www.bankofgreece.gr/Related Documents/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CE%AF%CE%B5%CF%82_Act%20175_2_GR_2020.pdf

- Τράπεζα Ελλάδος. (2020b). Πλαίσιο υποχρεώσεων για τη διαχείριση από τα πιστωτικά ιδρύματα των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων τους. *Ευρωσύστημα*. Ανακτήθηκε από : <https://www.bankofgreece.gr/kiries-leitourgies/epopteia/themata-mh-eksyphretoymenwn-anoigmatwn>
- Τράπεζα Ελλάδος. (2021a). *Αποφ. ΕΠΑΘ.392/1/31.05.2021. Αναθεώρηση του Κώδικα Δεοντολογίας του ν. 4224/2013 – Κατάργηση της υπ' αριθ. 195/1/29.7.2016 Απόφασης της Επιτροπής Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων*. (ΦΕΚ 2411/τ.Β'/07.06.2021), Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Τράπεζα Ελλάδος. (2021b). *Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας*. Ανακτήθηκε από : <https://www.bankofgreece.gr/ekdoseis-ereyna/ekdoseis/ekthesh-xrhmatojistwtikhs-statherothtas>
- Υπουργείο Οικονομικών. (2021). *Πρόγραμμα «ΗΡΑΚΛΗΣ» - Ερωτήσεις και απαντήσεις*. Ανακτήθηκε από: <https://www.minfin.gr/-/programma-erakles-eroteseis-kai-apanteseis?inheritRedirect=true>
- Χαλαμανδάρης, Η. Βελούδος, Η. (2019). Η σημασία της αποτελεσματικής διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) για την κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών, *Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας*, Τράπεζα Ελλάδος. Ανακτήθηκε από: https://www.bankofgreece.gr/publicatinos/ΕΚΘΕΣΗ_ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ_ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ_ΔΕΚ_2019.pdf
- Χαρδούβελης, Γ. (2011). Ο χρηματοοικονομικός τομέας και το αβέβαιο μέλλον της ελληνικής οικονομίας. *Ένωση Ελληνικών Τραπεζών*, Ανακτήθηκε 30-10-2021 από: <https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/syllogikostomos/1%20XARDOUVELHS%201-52.pdf>